

Bloed, zweet en tranen in het Emsland

"...Gru is der Himmel, so grau wie unser Leben im Gefangenenlager - es regnet. Wann wird das Elend ein Ende haben. Letzte Nacht hörte man deutlich in der Ferne das grollen der Geschütze, zwischendurch konnte man sogar das Knattern einzelner Maschinengewehre unterscheiden. Schon rücken nur noch wenige Arbeitskommandos aus, ein Zeichnen, dass sich die Lage verschärft hat. Der Feind kommt näher! Von anderen Lagern kommen Gefangenen mit der Bewachungsmannschaft und den Beamten zu uns, da unser Lager noch am weitesten der Front entfernt liegt. So kommt es, dass unser Lager, das normal etwa 1400 Gefangenen fasst, jetzt 3800 beherbergt. Die Baracken sind zum Brechen überfüllt, die Luft in den Schlafsaal unbeschreiblich. Da die Küche nicht für einen solchen Massenbetrieb eingerichtet ist, ist das Essen, das schon nie ausreichend war, völlig unzureichend geworden. Brot gibt es fast keines mehr. Wir sind uns im klaren: Die Erlösung muss bald kommen, sonst ist es zu spät....."

(De toestand in het kamp Aschendorferrie vlak voor de bevrijding op 20 april 1945)

Vanaf het jaar 1933 ontstaan er in het Emsland vlak langs de Nederlandse grens een hele serie concentratiekampen. In totaal worden er vijftien van deze kampen gebouwd in dit toen nog zeer onherbergzaam, moerassig en bijzonder dun bevolkt gebied. In dat jaar grijpt Adolf Hitler de macht en wordt op 30 januari 1933 benoemd tot Rijkskanselier. Vanaf die datum begint de heksenjacht op de politieke tegenstanders van de nazi's. De terreur tegen de arbeidersbewegingen wordt steeds heviger. Met name de communisten moeten het ontgelden. Op 7 februari wordt het centrale orgaan van de KPD, "Die Rote Fahne", reeds verboden. Kort daarop wordt de Rijksdag in brand gestoken, waarschijnlijk door de nazi's, en wordt de Nederlander Marinus van der Lubbe als dader bestempeld. Daar Van der Lubbe als communist bekend staat, vermoedt men dat de brandstichting het werk is van de KPD (Kommunistische Partei Deutschland), die dan ook onmiddellijk wordt verboden en er ontstaan klopjachten op communisten. Velen worden zonder enige vorm van proces vermoord of worden gevangengenomen. Met name in het Ruhrgebied worden erg veel anti-fascisten opgepakt. Door de arrestatiegolven raken de gevangenen overvol en men besluit om concentratiekampen te gaan bouwen. Het Emsland is in die jaren nog een onontgonnen gebied. Op kleine schaal was men in de dertiger jaren begonnen met de ontginning van het veen. Er waren enkele werkverschaffingsobjecten opgezet, doch het grootste deel van dit gebied bestond uit veen en moeras. Aan de andere kant van de grens, in Nederland dus, was men reeds op grote schaal met de ontginning begonnen en er was op veel plaatsen vruchtbaar landbouwgrond ontstaan. De Duitsers nemen dit gebied dan ook als voorbeeld en maken geregeld excursies naar ons land en bekijken de werkwijze en de organisatie. Het gezegde "Dort, wo die Kultur aufhört, da beginnt Deutschland", vaak spottend

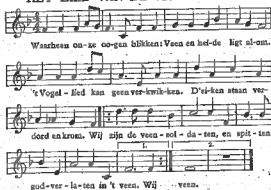
door Nederlandse grensbewoners geuit, is de Duitsers een doorn in het oog. Eens zal ook het Emsland een vruchtbaar en welvarend landbouwgebied worden, zo belooft men de bevolking. Dat dit zal gebeuren met veel bloed en tranen wordt er niet bijverteld...

In februari 1933 wordt Wolfgang Langhoff gearresteerd. Hij is van beroep toneelspeler en wordt verdacht van samenzwering en het uiten van verholten kritiek in zijn toneelstukken tegen de politiek van Nazi-Duitsland. Ook sympathiseert hij met de arbeidersbewegingen en heeft een aantal linkse vrienden. Langhoff wordt op transport gesteld naar het nog in ontwikkeling zijnde kamp Börgermoor. Hij ver-

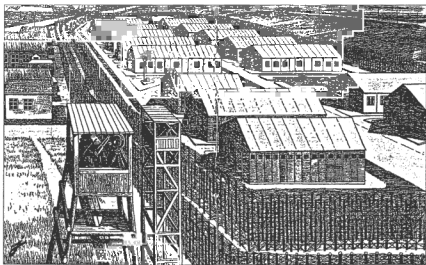

Op deze lokatie bevond zich eens Lager 6 - Oberlangen

HET LIED VAN DE VEENSOLDATEN

'Het lied van de Veensoldaten', gedicht door een gevangene in het kamp Börgermoor en opgetekend door Wolfgang Langhoff in z'n boek 'De Veensoldaten'.

Plaatsing melkmechten in Duitsland.

Burgemeester en Wethouders der gemeente Vlagtwedde brengen ter kennis van belanghebbenden, dat in Duitsland melkscapen en ongebouwde melkmechten kunnen worden geplaatst.

Gezinnen, die in staat zijn een stal van 20 tot 25 koelen te kunnen bewerken, kunnen rekenen op een constant loon van 100 tot 130 R.M. per maand, plus vrij wonen, vuur en licht, een tuin, aardappel en behoeft en een beoordeelde hoeveelheid melk.

Ongehuwden, die een stal van 12 tot 14 koelen kunnen bewerken, kunnen rekenen op een loon van 60 R.M. per maand, plus vrije kost en woning, zonder aftrek van de bedragen van ziekenfonds en sociale verzekeringen.

Joongere krachten en zij die minder flinke melker zijn, kunnen op een beginloon van 40 R.M. rekenen.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen ten kantore van den agent der arbeidsbemiddeling, gemeentehuis te Sellingen.

SELLINGEN, 4 Augustus 1937.

Burgemeester en wethouders voornoemd:

P. A. BEINS, burgemeester.

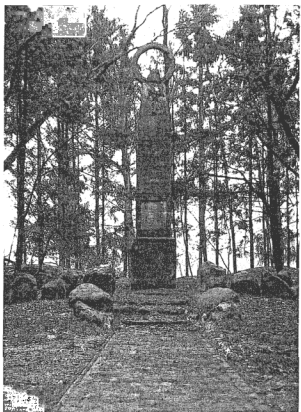
J. ENGELKES, secretaris.

Werken in Duitsland werd in de dertiger jaren gestimuleerd door de Nederlandse overheid.

Het is trouwens zo wie zo verbazingwekkend, hoe de Nederlanders op de veranderingen aan de andere kant van de grens reageren. Blijkbaar dringt het nauwelijks in deze streken door, wat er in Duitsland nu precies aan de hand is. Toch is het boek 'De Veensoldaten' van Wolfgang Langhoff in Nederland reeds in 1935 verschenen en hadden de mensen kunnen weten wat voor gruwelijkheden zich vlak over de grens afspeelden. Bovendien zijn er in de jaren voor het uitbreken van de wereldoorlog vele grensbewoners in Duitsland werkzaam. Het werk in Duitsland wordt zelfs gestimuleerd door de Nederlandse regering. Zo staan er in de 'Officiële Vlagtwedder' geregeld oproepen, ondertekend door burgemeester Beins, om te gaan werken in Duitsland. Over de veranderingen die in Hitler-Duitsland gaande zijn: dictatuur, boekverbrandingen, jacht op communisten en de jodenvervolgelingen, wordt niet gediscussieerd. Het interesseert de arbeiders blijkbaar niet en men heeft wel andere dingen aan het hoofd... Wel ziet men, dat het in Duitsland op economisch gebied beter gaat dan in ons land. Voedsel voor de NSB dus.

In 1935 brengt Dr. Korteweg, Inspecteur van de Nederlandse gevangenis een bezoek aan de 'Moorlager'. Bij terugkomst spreekt hij zich zeer lovend uit over wat hij gezien heeft. "Moerassige velden worden omgetoerd tot vruchtbaar akkerland". Uiteraard laten de Duitsers het Nederlandse gezelschap niet zien over welke methoden zij beschikken... Een opmerkelijk bericht is ook het artikelje in de Ems-Zeitung van 27 december 1935: "In het strafkamp 'Lager 6' (Oberlangen) werd kerstfeest gevierd door het bewakingspersoneel. Aanwezig waren ook enkele Nederlandse officieren vergezeld van hun dames. Ter ere van deze gasten werd er een Sieg Heil op koningin Wilhelmina uitgeroepen en werd het Nederlandse volkslied gespeeld. Daarna werden staande het 'Deutschland, Deutschland über Alles' en het 'Horst Wessellied' gezongen"

Uiteraard proberen vele gevangenen tijdens het werk in het veen te vluchten en de Nederlandse grens te bereiken. Een enkele keer lukt dit. Er wordt echter zonder pardon gericht op vluchtelingen geschoten. Waarschuwingsschoten helpen namelijk niet. "De kogels vlogen je soms om de oren", vertelt de heer Jan Engelkens uit de buurtschap Wessingtange.

Als herinnering aan het kamp, Jausstrum is deze herdenkingszuil geplaatst. De tekst luidt als volgt:

*"Niedersachsen stolzes Pferd
sage es mir, was sind wir wert
Dein Geist und meine Kraft
haben hier Wäster
fruchtbar gemacht".*

Zijn hele leven woont hij al in het boerderijtje, dat uit het jaar 1815 stamt. Engelkens weet zich heel goed te herinneren hoe de gevangenen uit KL Sustrumermoor zingend aan het werk gingen. Het toenmalige kamp aan de Kuhweg, bestaande uit een stuk of vijftien barakken, bevond zich namelijk op een steenworp afstand van de woning van Engelkens. 's Nachts werd het kamp verlicht door schijnwerpers en ook Wessingtange baadde dan in het licht. Een voorval uit 1936 kan Engelkens zich nog zeer goed herinneren. "De dag weet ik nog uit m'n hoofd. Het was 6 mei 1936. We gingen aan het melken. Plotseling werd er in onze richting geschoten en begon er een sirene te loeien. Vanaf de grens kwamen ons 6 mannen rennend tegemoet. Die ondernamen een vluchtpoging. We zochten dekking achter een boom en zagen hoe een van de vluchtelingen doodgeschoten werd. De andere vijf slaagden erin om aan de kogelregen te ontkomen. De bewakers hebben ze nog een heel stuk op Nederlands grondgebied achtervolgd. Of ze ze te pakken hebben gekregen weet ik niet. Bij ons zat de schrik er echter goed in". Als er al een vluchteling in slaagde om de grens te passeren, dan nog was het niet zeker of hij veilig was. De Nederlandse

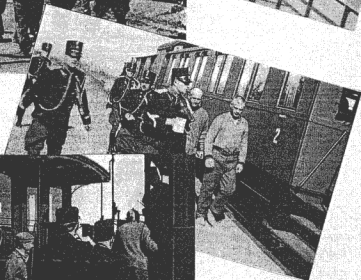
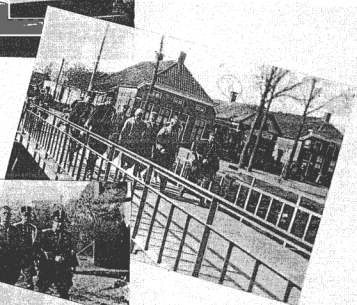
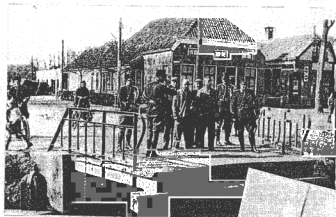

Spotprent, waarin de uitspraken van burgemeester Beins worden geheld. ("De Tribune", 4 januari 1935)

douanebeambten en de leden van de marechaussee hielpen namelijk ijverig mee om de ontsnapte gevangenen op te sporen en weer uit te leveren aan de Duitsers. Van regeringswege speelde men hierin dus geen fraaie rol. Men wilde ondanks alles de neutraliteit handhaven en niet in moeilijkheden met de Duitse overheid komen. Reeds in 1934 deed burgemeester Beins van de gemeente Vlagtwedde een oproep uitgaan, waarin hij de bevolking tegen hulpverlening aan vluchtelingen waarschuwde: "De aandacht van de ingezetenen wordt er op gevestigd, dat in de Duitse concentratiekampen aan de grens dezer gemeente enkel misdadigers en geen politieke gevangenen zijn opgenomen. Men wordt ernstig aangeraden bij ontdekking van vluchtelingen daarvan dadelijk kennis te geven aan de politie. Nalatigheid in deze, verberging van of hulp om verder te komen, aan vluchtelingen verleend zal ernstige onaangename gevolgen teweegbrengen". In *De Tribune* (het dagblad voor de arbeiders) van 4 januari 1935 stond een spotprent afgedrukt, waarin de uitspraken van Beins worden geheld. Zoals reeds eerder vermeld zaten er inderdaad ook misdadigers onder de gevangenen, doch het merendeel van de gevangenen werd gevormd door onschuldige mensen die het doodgewoon niet eens waren met de politiek van Nazi-Duitsland. De enige instantie die wel voor de opvang van vluchtelingen uit de concentratiekampen in het Emsland opkwam, was 'De Rode Hulp', een groep Nederlandse communisten en anti-fascisten. Deze groep slaagde erin om toch nog een behoorlijk aantal ontsnapten uit handen van de marechaussee te houden en ze aan een schuiladres in de stad Groningen te helpen. Illegale vluchtwegen liepen o.a. langs Bourtange, Emmercompascuum, Vlagtwedde en Delfzijl.

Gedenksteen van Carl von Ossietzky (geb. 03-10-1889, Hamburg; overleden 04-05-1938, Berlijn). In 1935 ontving hij de Nobelprijs voor de vrede. Voor de nazi's geen enkel probleem om deze geleerde naar het kamp Esterwegen te sturen. Von Ossietzky verblijft tot halverwege 1936 in dit kamp.

Bij de mensen die vlak langs de grens wonen, ontstaat er naar aanleiding van de vele schietpartijen grote onrust. Van daar dat de Kommandeur van de Strafgevangenenlager de heer Werner Schäfer een gesprek heeft met de Nederlandse politieleiding en met de burgemeester en daarna een brief schrijft aan de 'Reichsminister der Justiz' te Berlijn, waarin hij de problemen van de bewaking uiteenzet (14 oktober 1937). "...Es sei mehrfach vorgekommen, dass holländischen Bauern auf ihren Feldern volle Deckung nehmen müssten um von den Geschossen die von Angehörigen der Wachmannschaft fliehenden Gefangenen nachgesandt wurden, nicht getroffen zu werden...." Schäfer vraagt aan de Justizminister toestemming om een aantal paarden bij de grensbewaking in te mogen zetten. Met motoren en fietsen is de strook grond langs de grens namelijk niet begaanbaar. Inderdaad worden er vrij kort daarna 16 paarden ingezet. De bewakers kunnen zodoende beter voorkomen dat omwonenden worden geraakt, omdat bij schoten vanaf het paard de kogels niet in het rond vliegen, maar direct in de grond terechtkomen....

Grote stukken woeste grond en moerassig veen worden in de dertiger jaren door allerlei soorten gevangenen uit diverse landen ontgonnen. Adolf Hitler is trots op het personeel en heeft voor hen die hun dienst in dit barre oord moeten vervullen een cadeau in petto. Aan de nieuwe straatweg van Walchum naar Schleuse 68 zal een gebouw neergezet worden, waar het bewakingspersoneel zich in de vrije uren kan vermaken. Dit zogenaamde 'Emslandhaus' is een ontwerp van Albert Speer en wordt in 1936 geopend. Bij de

opening van dit 'Kameradschaftshaus' (15 oktober 1936) spreekt o.a. commandant W.Schäfer de volgende woorden: "Möge das Haus Generationen überdauern und alle den Bauern und Siedlern, die später hier im Moor ansässig sein werden, Zeugnis geben von den harten Arbeit, die jetzt hier geleistet wird, damit sie auch uns nicht vergessen möchten". Aan het feit dat gevangenen onder erbarmelijke omstandigheden dit zware werk hebben opgeknapt, wordt volkomen voorbij gegaan....

Op het kerkhof in Esterwegen, vlak bij het Küstenkanal en op de begraafplaats te Oberlangen rusten vele naamloze lichamen. Niemand weet wie er begraven liggen. In Oberlangen liggen meer dan 2000 Russische krijgsgevangenen in massagraven. Slechts van 62 doden zijn de namen bekend. Zij hebben het veen ontgonnen 'en omgetoerd tot vruchtbaar akkerland', maar hebben een dure tol betaald...

Na december 1941 werden Russische krijgsgevangenen na hun dood niet meer geregistreerd. Men schat dat er in het Emsland tussen de 18.000 - 35.000 zijn omgekomen.

Vele naamloze lichamen rusten op de begraafplaats te Oberlangen. Slechts 62 namen zijn bekend.

Soldaten in Ter Apel

De mobilisatie

"Teneinde ten volle voorbereid te zijn op de plicht welke op Nederland zou rusten om, in geval dat, tegen nog bestaande hoop in, een gewapend conflict in het buitenland mocht uitbreken, onze onzijdigheid naar alle zijden met alle ter beschikking staande middelen te handhaven, is besloten tot mobilisatie".

Radiotoespraak Koningin Wilhelmina, 28 augustus 1939.

Op 28 augustus 1939 kondigt minister-president Mr. D.J. de Geer (CHU) de Algemene Mobilisatie af. Het besluit is 's morgens reeds door de ministerraad genomen. Rond 12.00 uur worden de telegrammen verzonden en volgt er een oproep via de radio. De lichten van 1924 tot en met 1938 (de lichten van 1939 was al in dienst getreden) worden opgeroepen en de mannen dienen zich 'terstond' naar hun mobilisatiebestemmingen te begeven. Een aantal van 300.000 man wordt onder de wapenen geroepen. De Nederlandse Spoorwegen zet 500 extra treinen in om al deze mannen naar hun bestemming te vervoeren. Voor het vervoer van de gevorderde paarden worden 60 treinen ingezet. De bereidheid om gehoor te geven aan de oproep is groot. Na twee dagen is 5% niet verschenen. Nog op dezelfde dag als de mobilisatie wordt uitgeroepen, wordt generaal J.H. Reijnders benoemd tot opperbevelhebber van de land- en zeemacht. De Koninklijke Marine is ondertussen al druk bezig met het leggen van mijnenvelden voor de kust en bewaakt de waterwegen. Veel auto's worden gevorderd en grijsgroen geverfd. Ook de luchtbescherming neemt maatregelen. Er worden schuilloopgraven gegraven en in de steden worden schuilkelders aangelegd. Er komen voorschriften hoe men dient te handelen bij luchtaanvallen en men geeft voorlichting aan de bevolking hoe men de eigen kelder kan inrichten als schuilplaats. De landmacht brengt hier en daar op belangrijke doorgangswegen wegversperringen aan en onder de bruggen worden springladingen aangebracht. Onder de bevolking ontstaat al vrij snel een hamster-

woede. Het gevolg hiervan is, dat de regering al in september 1939 met rijksdistributiekaarten op de proppen komt (suiker, peulvruchten).

Vanwege het dreigende oorlogsgevaar tussen Duitsland, Polen, Frankrijk en Groot-Brittannië besluit het kabinet tot deze massale mobilisatie. Op 1 september 1939 valt Duitsland inderdaad Polen binnen en twee dagen later, op 3 september, verklaren Frankrijk en Groot-Brittannië de oorlog aan Duitsland. De Tweede Wereldoorlog is een feit.

Als de mobilisatie in augustus 1939 wordt afgekondigd, is de soldaat in het straatbeeld van Ter Apel reeds een normaal verschijnsel. In september 1938 ontstaat er tussen Duitsland en Tsjecho-Slowakije de zogenaamde 'Sudetencrisis' en vanwege de gespannen situatie mobiliseert Nederland zijn grens- en kustbewakingstroepen. Tot 5 oktober 1938 blijven deze onderdelen onder de wapenen. Op 7 april 1939 gaat Nederland opnieuw over tot mobilisatie van deze grensbataljons en van de kustbewaking en deze situatie blijft tot het uitbreken van de oorlog gehandhaafd. Vanaf dat moment zijn er dus ook militairen in Ter Apel.

BERICHT.

Aan het telegraafkantoor is een telegram ontvangen, waarvan hieronder een uittreksel volgt:

ALGEMEENE MOBILISATIE.

Eerste mobilisatiedag:

29 Augustus 1939

Vordering paarden en motorrijtuigen.

Men raadplege de in de gemeente aangeplakte „Openbare Kennisgevingen”.

Men wordt uitgenodigd aan bovenstaand bericht zoo spoedig en zooveel mogelijk RUCHTBAARHEID TE GEVEN.

GEHEIM.

WAARSCHUWING.

De mogelijkheid bestaat, dat gij spoedig wordt opgeroepen. Raadpleeg Uw lastgeving voor opkomst met spoed (zie zakboekje). Indien U om eenigzins reden niet in het bezit bent van een lastgeving, zijt gij verplicht U onverwijld tot den Burgemeester Uwer woonplaats te wenden.

De Minister van Defensie.

123456789

Flinke kerels... treedt aan!

HET KONINKLIJK
NEDERL-INDISCH
LEGER
HEEFT PLAATS
VOOR U!

In Nederland-Oriente is werk voor U; eervol en verantwoordelijk werk, dat alleen wordt gegeven aan flinke jonge Nederlanders van goed gedrag. Het Koninklijk Nederl-Indisch Leger stelt voor wie meent wel in aanmerking te kunnen komen, plaatsing in uitsluitend: de Infanterie, de Cavalerie, de Artillerie, de Kassei en Luchtvaart, de Ingenieurs, de Pioniers, den Verbindings- (telefoonisten en radiotelegrafisten) en den Verlichtingsdienst der Gereguleerde.

30 jaar oud zijn, Nederlander en nog ongehuwd. Dienstaansluiting geschiedt onder wederzijds goedvinden. Inlichtingen vraagt men den Commandant van de Koloniale Reserve te Nijmegen.

KOLONIALE RESERVE

* 25, die in 1920 is overgenomen worden in dienst van de Oorlogsofficieren (Nederl-Indisch) en daarnaast dienstdoende; leeftijdsgrenzen: 19-25 jaren; dan moet men ook, minstens bij de Landbouwafdeling (Luchtvaart, landbouw, landbouw, landbouw) of de Ingenieursafdeling; leeftijdsgrenzen: 19-25 jaren; dan moet men ook, minstens bij de Oorlogsofficieren (Nederl-Indisch) en daarnaast dienstdoende.

R

Niet alleen Nederland moet verdedigd worden. Ook in onze koloniën hebben we soldaten nodig. Dit soort wervingsadvertenties komt in september 1939 veelvuldig voor.

Tankversperring ('asperges') vlak bij de kazemat bij de Leidijk. Op de bunker is een soort van houtconstructie aangebracht. (waarschijnlijk als camouflage bedoeld) Achter de bunker zijn de barakken voor de militairen en de zgn. 'schaapskooi' te herkennen. In het kanaal ziet men nog een gedeelte van het schip 'Luctor et Emergo'.

Kazernegebouwen of iets dergelijks zijn er echter niet. De militairen worden ondergebracht in de hotels Timmer, Krijgsveld en Schot (commando-post) en bij vele particulieren. De heer P. Hooimoed uit Sellingeren, opgekomen in militaire dienst op 24 oktober 1938 en ingedeeld bij het eerste regiment infanterie te Assen, komt in april 1939 naar Ter Apel. Hij wordt ingekwartierd in een schip te Barnflair ter

Een groepje militairen voor de woning van de fam. Stoker aan de Oosterkade.

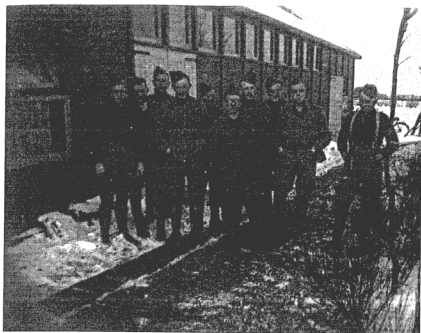

Natuurlijk draait men ook corveediensten..... (woning)

hoogte van de Leidijk. Het vrachtschip krijgt al gauw de naam 'Luctor et Emergo'. Er zijn echter ook soldaten die de schuit 'Op hoop van zegen' noemen. Eigenaar van het vrachtschip is de heer Zweep. De militairen slapen in het ruim. Veel later wordt er in Barnflair een drietal barakken gebouwd. Een bij de brug naast de woning van de familie Dümmer en twee aan de overzijde van het kanaal. Hooimoed wordt ingedeeld bij het onderdeel pantserafweergeschut (PAG) en doet vaak dienst in de zgn. 'schaapskooi'. Dit is een gecamoufleerde schuur, waarin het 'geschut' is ondergebracht (Barnflair-West bij de Leidijk). Hij weet zich te herinneren, dat er in de nabijheid van de woning van Wortelboer (Munsterseveld) een mijnenveld lag en dat ze geregeld contact hadden met Duitse militairen bij de grens. De verstandhouding met de burgers van Barnflair is prima. Als verstrooiing voor de militairen zijn er zo nu en dan 'bonte avonden' bij hotel Boschhuis of er worden filmvoorstellingen georganiseerd.

De heer Van der Muur (Nijeberkoop) staat in augustus 1939 op het punt om af te zwaaien, maar wordt door het invoeren van de mobilisatie overgeplaatst naar Ter Apel. Ook hij wordt voorlopig ingekwartierd in het reeds genoemde vrachtschip. Ondanks de oplopende spanningen in de wereld vindt de heer Van der Muur die tijd in Ter Apel een hele bijzondere in z'n leven. "Er was een enorme kameradschap. We hadden nooit ruzie en hadden veel voor elkaar

Achter in de tuin van Mr. Tumnerman stond een mortierbatterij opgesteld.

Onze commandant was in eerste instantie sergeant Westerhof. We zaten in Ter Apel met negen manschappen voor de verbindings. Zo zat er o.a. een post bij de mortieren, eentje bij de kazemat aan de Verl.Oosterkade, een post bij de Bosbrug en er zaten een paar collega's bij de commando-post in hotel Schot. In totaal lagen hier in Ter Apel zo'n 240 man. Daarnaast zat er nog een groep in Emmercompascuum onder leiding van luitenant Kleine Staarman".

Hoe wel Duitsland op brutale wijze z'n expansie-politiek gestalte geeft, denkt niemand van de aanwezige soldaten in Ter Apel, dat de Duitsers ons land echt zullen aanvallen. Er heerst een ontspannen sfeer. "Ze komen toch niet", is de gangbare gedachte. Er zijn geregeld feestjes en ook de kermis in Rütenbrock wordt in 1939 nog druk bezocht. Net als bij de Eerste Wereldoorlog is de meerderheid van de bevolking het er over eens, dat "Nederland immers toch wel neutraal zal blijven".

In september 1939 is er plotsklaps enige opschudding onder de militairen. Op een weiland aan de oostzijde van de Leidijk in Barflair maakt een Duits vliegtuig een noodlanding. Reeds een tijdlang heeft de piloot boven de omgeving gecirkeld en besluit tenslotte om op het weiland te landen. De reden is, zoals hij bij z'n aanhouding verklaart, brandstofgebrek. Hij weet dan niet dat hij op Nederlands grondgebied is geland. Onmiddellijk verschijnen er Duitsers met motor en zijspan en praten met de piloot. Leden van de Koninklijke Marechaussee nemen de piloot echter mee voor verhoor naar de kazerne aan de Hoofdkade (inmiddels afgebroken) en het vliegtuig wordt onder bewaking van Nederlandse militairen gesteld. Uiteraard is er veel publiek op de been. Veel mensen hebben in die tijd nog nooit een vliegtuig op de begane grond gezien... De volgende dag wordt het terrein geëgaliseerd en stijgt het vliegtuig onder grote belang-

stelling weer op en verdwijnt richting Duitsland. Later wordt beweerd dat de piloot foto's heeft gemaakt van de verdedigingswerken langs de grens. Of een en ander op waarheid berust, is nooit bekend geworden...

Op de dag van de mobilisatie wordt generaal J.H. Reinders benoemd tot opperbevelhebber van de land- en zeemacht. Reeds in februari 1940 wordt hij echter al weer opgevolgd door H.G.Winkelmann. De strategie, de verdediging van ons land, is dan al een tijdje klaar. De nieuw benoemde opperbevelhebber moet rekening houden met een behoorlijk verzwakt leger. Door de sterk ingekrompen dienstplichttijd zijn de manschappen slecht geoefend. Bovendien beschikt het leger over slecht materiaal. Vanaf 1918 is er op de post bewapening door de regering fors bezuinigd. Pas in 1935, als de Duitse dreiging sterk wordt gevoeld, besluit men in Den Haag om iets aan de achterstand te gaan doen. Dan is het echter te laat. Zodoende worden er zelfs kanonnen uit het jaar 1880 opgediept. Pantserwagens zijn in onvoldoende mate aanwezig en evenzo is het gesteld met de mitrailleurs en de mortieren. Ook bij de luchtschrijdkrachten staan de zaken er slecht voor. Op 10 mei 1940 als 'Fall Gelb', de inval in Nederland, van start gaat, zijn er slechts 125 gevechtsvliegtuigen gereed. Al snel is duidelijk dat bij een aanval van Duitse kant niet geheel Nederland verdedigd kan worden. De verdediging wordt daarom geconcentreerd rondom de 'Vesting Holland' (Utrecht, Noord- en Zuid-Holland). De stellingen Kornwerderzand en Den Oever, de Grebbelinie, de Betuwstelling, de Waal-Lingstelling en de Nieuwe Hollandse Waterlinie moeten de Duitsers tegenhouden. In het zuiden zijn er dan nog de Maaslinie en de Peel-Raamstelling. Tot militaire commandant voor het hele gebied ten noorden van de denkbeeldige lijn Zwartsluis - Coevorden wordt benoemd kolonel J.Veenbaas. Hij krijgt de functie

Concertzaal „SCHOT”

TER-APEL.

Donderdag 11 Mei

Bonte Revue en Cabaret-avond

met NA AFLOOP BAL

voor MILITAIREN en BURGERS. Om deze avond mogelijk
maken, worden alle burgers van Ter-Apel en omstr. verzocht deze
prachtige avond bij te wonen tegen een zeer matige entree van
25 cent plus bel. Plaatsbespreking op Donderdag 11 Mei.

AANVANG 8 UUR

Dondag 23 Mei 1939

zal in

't Café SCHOT

Ter-Apel,
een

Tooneelvoorstelling

worden gegeven voor militairen,
door de tooneelvereniging „T.N.V.”

De burgerij
wel mogelijk

Groote Paardenrennen

te TER-APELKANAAL,
op het SPORTTERREIN bij 't Hotel DRENTH,
op ZONDAG 8 OCTOBER.

Prijzen: f 50.—, f 30.—, f 20.—, f 12.50 en f 7.50.
Aangifte in 't Hotel DRENTH. Integ f 2.50.
Paarden welke geen prijs winnen, ontvangen voor vergoeding f 5.—.
AANVANG HALF TWEE.

MUZIEK op het terrein!

Entree 35 cent - Kinderen tot 15 jaar en Militairen 20 cent
Vermakelijkheden, Tenten en Kramen aanwezig.
In de zaal versterkt orkest PETERS.

Dansen op de spiegelgladde vloer

De secretaris, J. VENINGA.

IJssverein. De Poststruik

Donateurskaarten worden b
bezorgd.

Nieuwe donateurs kunnen zich aanmeld.
3 DEC. bij de bekende adressen.
Militairen vrij.

pan waa

juna

Links

maakt van hout en zand. Op echt strategische punten worden kleine betonnen kazematten, waarin een mitrailleur kan worden geplaatst, gebouwd. In totaal bezit Veenbaas maar vijftien mortieren. Radio-apparatuur, waarmee gedurende verplaatsingen de troepen geleid kunnen worden, is niet aanwezig. De 'terugtochtswegen' moeten dus van te voren vastgesteld worden. Na verloop van tijd zijn die ook al snel bij de Duitsers bekend... Bij alarm moeten de grensposten de bruggen laten springen en zich daarna terugtrekken tot achter de tweede linie. De troepenopstelling ziet er namelijk als volgt uit: Er zijn op de stafkaarten drie linies aangebracht. De zogenaamde O-lijn loopt het dichtst langs de grens en gaat via Nieuw Amsterdam - Klazienaveen - Emmercompascuum - Ter Apel - Vlagtwedde - Veelerveen naar Nieuwe Schans en vervolgens richting Dollard en Termunten. De tweede linie, de zgn. Q-lijn ligt zo'n 35 kilometer van de grens verwijderd en loopt van Termunten via Zuidbroek - Veendam - Stadskanaal naar Sleen. De derde linie, de F-lijn, loopt over Zwartsluis naar Meppel en dan verder naar het zuiden. De legerleiding vindt het geen aantrekkelijk idee om veel troepen vlak langs de grens te plaatsen. Het gevaar bestaat dan namelijk, dat bij de verwachte Duitse overmacht te veel krijgsgevangenen in een keer gemaakt worden. Frappant is wel, dat de verdediging van Nederland al volledig op de Duitse stafkaarten staat vermeld, zelfs tot in de kleinste details. De inlichtingen zijn verkregen door 'over de grens rondneuzende vertrouwensmannen'.

De Nederlandse soldaten langs de grens zijn niet erg geoeënd, zijn in hun hart bang en staan vrij sceptisch tegenover hun kansen. Ze weten dat ze met een grote overmacht te maken zullen krijgen. Bovendien is hun uitrusting sterk verouderd. "Ze zoeken het maar uit", zo heerst bij velen de gedachte. "Er waren bij ons in de groep niet veel die verstand hadden van militaire zaken", vertelt de heer J. Nieborg (Ex-

Militair tehuis - Ter-Apel.

ALLEN, die nog iets te vorderen hebben van bovengenoemd tehuis, worden verzocht hun vordering in te dienen, voorzien van nota en quitanie binnen acht dagen bij den penningmeester den Heer TEN HOP, Ago.

...). Hij komt in augustus 1939 naar Ter Apel. "Zelf had ik nog maar aan een schietoefening deelgenomen. Ik wist niet eens hoe mijn geweer werkte. Tijdens de mobilisatie hebben we voor zover ik het me kan herinneren, ook nooit schietoefeningen gehad. Wel leerden we prima exerceren"

Op 22 juni 1939 brengt Hare Majesteit Koningin Wilhelmina een bezoek aan Ter Apel. Het bezoek aan de grensplaats maakt deel uit van een inspectietocht aan de in het noordoostelijk deel van Nederland gelegerde troepen. De koningin bezoekt diezelfde dag ook de militairen te Stads kanaal. "Op de dag van het bezoek van de koningin mochten we geen scherpe patronen in onze geweren hebben", weet de heer G. Hofkamp (Barnflair) zich nog te herinneren. "Ze waren veel te bang dat er iets zou gebeuren". Ter gelegenheid van het bezoek worden alle slaapplekken van de militairen voorzien van een hagelwit laken. Als H.M. haar inspectietocht heeft afgerond, worden echter alle lakens weer ingenomen.

De winter van 1939 - 1940 is streng. Zelfs de Waddenzee is voor het grootste gedeelte dicht gevoren. In het Nieuwsblad van het Noorden staat dan ook op 24 januari 1940 te lezen, dat een aantal mannen te voet over het ijs Rottumeroog heeft bereikt. Op 30 januari 1940 wordt de elfstedentocht verreden. Er zijn vijf winnaars. Op 16 februari steekt een groep mannen in drie uur de Waddenzee over naar Schiermonnikoog en wordt er een dag later een fietstocht georganiseerd van Andijk over het IJsselmeer naar Stavoren. Een barre winter dus. Het is dan ook zeker geen pretje voor de militairen om in het open veld bij een brug of bij een kazemat wacht te moeten lopen. Wachten op een vijand, die in hun ogen toch niet komt.... De kleding van de militair is in die tijd blijkbaar niet volledig. In vele dorpen worden namelijk zogenaamde 'breicomite's' opgericht. Ook in Ter Apel en in Sellingen worden dergelijke comite's van de grond getild. Initiatiefneemster voor het Ter Apeler comite is mev. Beins - Hibma. Samen met de dames Oosterheert, Ten Bruggenkate, Kraan, Ensink, Huls, Stoker en Vrenkel wordt er een actie op touw gezet om aan de benodigde wol te komen. Enige tijd later lezen we het resultaat van de actie in de krant. "In Ter Apel en naaste omgeving werd voor het damescomité 'Brei-actie voor militairen' gecollecteerd voor het aankopen van wol. De opbrengst bedroeg ruim f 97,-, waarover het comité zeer tevreden was" (Nv/hN, 14 oktober 1939). Door de dames worden dan bivakmutsen, polsmoffen, wanten en sjaals gebreid. De patronen worden verstrekt door de Vrijwillige Vrouwenhulp te Groningen. Er is nog een andere groep inwoners van Ter Apel, die zich eveneens over de soldaten gaat ontfermen. Deze groep wil, dat Jan Soldaat een soort van tehuis krijgt waar hij zich na z'n diensttijd 's avonds gezellig met z'n kameraad kan verpozen, een militair tehuis dus. Er wordt een comité be-

Bij ons

20de Vol

voor

Bivakmutsen

Defenslowol 78 cent

Bivakwol 65 cent

„De Wolbaal”

O. H. STEENHUIS, Ter-Apel

Breien voor militairen.

Op verzoek van de echtgenoot van den heer Commissaris der Koningin in deze Provincie, is voor deze gemeente door eerst ondergeteekende een Comité opgericht om het maken van verscheidend breiwerk te bevorderen.

In het vertrouwen dat voor dit nuttige en voor onze militairen noodige en sympathieke werk de vereischte medewerking van zal worden verkregen, richten wij ons tot de vrouwenverenigen en particulieren om in dezen te helpen en te bevorderen inlichtingen worden gaarne door ondergeteekenden verzoekt, waar desverlangd ook patronen zijn te verkrijgen en de aakte goederen worden ingewacht.

Het Comité:

Mevr. BEINS,
Mevr. OOSTERHEERT,
Mevr. TEN BRUGGENKATE,
Mevr. KRAAN,
Mevr. ENSINK,
Mevr. VRENKEL,
Mevr. HULS,
Mevr. STOKER,
Mevr. ENGELKES, Sellingen, v. Sellingen en O.
Mevr. GROENEVELD, Veelerveen,
voor Vlagtwedde—Bourtange en O.

Ter-Apel en O.

SELLINGEN. In verband met den oproep om te breien voor de militairen werden door de dames te Ter Apel en te Sellingen afgeleverd de volgende hoeveelheden, t.w. Ter-Apel: 28 bivakmutsen, 26 paar polsmoffen, 20 paar wanten, 31 paar sokken, 2 slipovers, 31 sjaals, 1 trui en 8 gordels; te Sellingen: 11 bivakmutsen, 21 paar polsmoffen, 10 paar wanten, 13 paar sokken, 2 slipovers, 2 sjaals.

TER APEL. In tegenwoordigheid van B. W., enige officieren e. a. geoordeeld, werd in de o. l. school Ter Apel Oost, een militair tehuis geopend. Het woord werd gevoerd door ds. W. Oosterheert, als voorzitter van het comité, den heer F. A. Beins, burgemeester van Vlagtwedde, kapitein Halma, plaatselijk commandant en dr. Hovius, als veldprediker. Er stamming.

TER APEL. In tegenwoordigheid van den plaatselijke afdeeling van de N.V.L. werd donderdagavond in het barochienhuis alhier de cursus van eerste hulp bij luchtvaartvallen sloten. Aan het eind van deze laatste les werd in hartelijke bewoordingen toespraak door dokter Boogaard a. j. geleid van den cursus den heer Van der Werff. Spr. bracht dank voor de nuttige en leerzame lessen, welke op bijzonder prettige wijze door den arts werden gegeven.

Besloten werd nog gedurende dit winterhalfjaar eens per maand te oefenen, waarvoor de heer Boogaard zich wederom spontaan beschikbaar stelde.

De ongehuwde arbeider G. d'Huizen alhier, werd gestoken of geslagen in het gelaat in een ziekenhuis moest worden opgenomen, zal den oog moeten missen, de vermoeide d'adv. R. T. en v. de vromen, cheusse proces-verbaal.

Gisteravond in de straat-Klooster.

TER APEL. Ter gelegenheid van den verjaardag van Z.K.H. Prins Bernhard, werd door de hier gedetacheerde militairen op het S.T.A. terrein een sportmiddag gehouden, waarbij de Chr. muziekver. „Prins Bernhard“ medewerking verleende.

De jongen werd met zijn auto van de straat geworpen. Hij werd binnengebracht door de heer S. Schuit. Hij had een ongeluk opgelopen en klaagde over ingewondige hulp.

De marechaussee maakte proces-verbaal op collectie heeft in totaal f 183.— opgebracht.

In Ter Apel en naaste omgeving werd voor het damescomité brei-actie voor militairen opgebracht voor het aankopen van wol.

De opbrengst bedroeg ruim f 97.—, het comité zeer tevreden was.

TER APEL. Onder leiding van sergeant Roman is hier ter plaatse een wandelclub met een 35-tal leden opgericht. De training heeft reeds een aanvang genomen.

S.T.A.-terrein - Ter-Apel.

ZONDAG a.s. grote belangr. wedstrijd

S.T.A. I - Stadskanaal

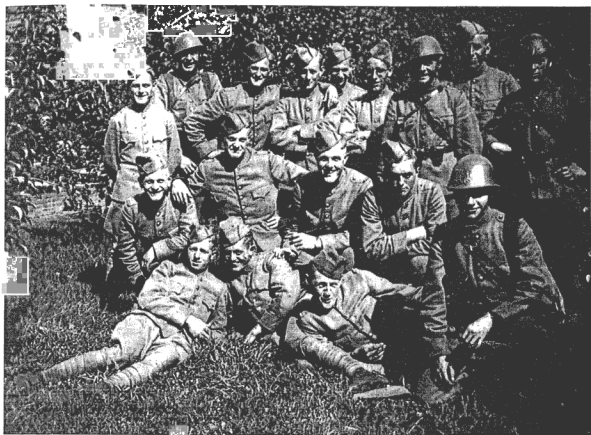
AANVANG 2 UUR
ENTREE GEWOON

Wordt S.T.A. Zondag kampioen?

Door deze wedstrijd te winnen, is S.T.A. kampioen der afdeeling. Komt allen en moedig de jongens aan.
Eventuele terreinafkeuring wordt bekend gemaakt bij KRIJSVELD en Boekhandel NEGEN.

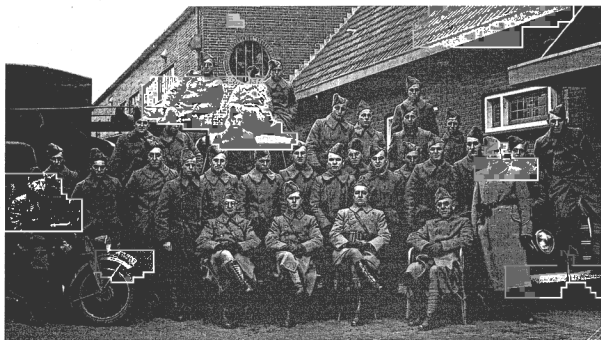
Op slaghoedje getrapt.

Een der manschappen van de grensbewaking te Barmsluis, traptte per ongeluk op een slaghoedje, dat aan een vuurkoord was verbonden. Het ding ontplofte en verwondde hem aan been, arm en gelaat. De militair werd naar het ziekenhuis te Emmen vervoerd, waar bleek, dat de verwondingen, niet van ernstigen aard waren.

.. militairen in de tuin van

..rts E

Onderwerp:
Buiten bereikstelling
van alcoholica.

Aan
de cafeehouders, winkeliers enz.
in de gemeente.

VERZEND - TELEGRAMMEN - TOLLA - RADIOP

BRAND OF

De spanning stijgt.

GEMEENTE VLAGTWEDDE

SELINGEN, 16 December 1939.

Aan

Aanwoord op brief no:

Onderwerp:

KURSTFEEST Militairen.

Op:

Voorzitter de Grondker Gemeenschap verzoekt men zij zijn beëindiging te verslaan voor een beëindiging Kerstfeestviering door de in deze gemeente aanwezige militairen, welke door zij gaven is toegestaan. De Grondker Gemeenschap heeft zich de regeling als volgt gedacht.

De Kerstboomjes worden door de Grondker Gemeenschap toegestaan. De versiering der boomjes en de tractaties der militairen gevoeld door de vrees van de Gemeente. De leiding van plaats hebben door de Commandant of van anderen militairen, die doorvare de geschiedheid heeft (hierover verstrekt de Grondker Gemeenschap een leidraad). Indien deze militaire leider er niet is, dan geeft hij de leiding vanwege het Comité. De militairen zijn gelogen met

Ter Apol, Bureldier, Boelge, Ter Wisch, Bollingwoud, Jipin, Nelsens, Bollingwoud, Vlagtwedde, Vlagtwedde, Vlagtwedde, Vlagtwedde en Boelge.

Ter Wisch, Ter Wisch en Bollingwoud veldwerkende enkele militairen zijn, een kunnen worden veldwerk met tractatie.

Voor Ter Apol, Bureldier en Boelge een kunnen zorgen het Comité te Ter Apol voor Ter Wisch, Bollingwoud, Jipin, Nelsens en Bollingwoud veldwerkende enkele militairen zijn, een kunnen worden veldwerk met tractatie.

Ik koop en verkocht de Comité of de bestuur in dezen zal willen medewerken en zich hierover met de betrokken Gemeenten in verhouding zal willen stellen.

Gedrukt en ik ten spoedigste mededeling van de medewerking ontvangen de de burgemeester van VLAGTWEDDE.

-n-2

Kerstfeest voor de militairen.

regeling is nog vrij soepel. Na de barre winter van 1939/1940 wordt de zaak echter anders. De spanningen lopen voortdurend op en het wachtlopen wordt opgevoerd. Op 13 januari 1940 brengen Nederland en België hun legers in staat van paraatheid. Het wordt ernst...

De verstandhouding tussen de Duitse en Nederlandse militairen aan de grens wordt koeler. Maakte men in 1939 nog vaak een praatje met elkaar, in maart 1940 verandert deze situatie. De wat oudere soldaten die aanvankelijk langs de grens bivakkeerden, zijn dan vervangen door jongere militairen, die veel fanatieker zijn. Toch kunnen ook zij zich niet indenken, dat beide landen ooit in staat van oorlog met elkaar geraken. De laatste maanden voor de Duitse inval in Nederland houden de Duitse troepen geregeld oefeningen in het onschadelijk maken van springladingen onder bruggen en het opruimen van mijnen.

DIENSTPLICHT.

De Burgemeester der gemeente Vlagtwedde brengt ter kennis van belanghebbenden, dat door den Keuringsraad Aasen in zijn gebouwen zittingen op 6, 7, 8, 9 en 13 Februari 1940 de navolgende personen door dien raad zijn **geschiedt** verlaard:

Achterbosch J. G., Albers H. H., Aling H., Arends A. J., Arends J. H., Arnoldus A., Berends G. K., Berendsen L., Bergman H. W., Blaauw G. J., Bolt J. R., Borgers G., Bos A., Bos W. A., Bouland B., Brouwer W., Buning A., Buis H., Buurma J. E., Buurma S. H., Buurma G. H., Delman J., Dierseluis G. J., Draasman R., Drenth G., Drenth H. W., Drenth H. E., van Dijk B., van Dijken A., van Eerden J., Eekens J., Elings G. J., Eling H. T., Folkers S., Glazenburg L., Groen H., de Groot A., de Groot A., ten Have H., van Hebel J. B., Hebels A., Heising G. J., Hüberts J., Hoornes J., Hovenkamp W. H., Huizing A., Hulsahon A., Hulsikers A., Hulsikers H., de Jonge F., Katant T., Kemper D., Kemphuis J. B., Klein J. B., Kosses B., Koster H., Kral W. J., Kruizinga H., Kuipers G. H., Kuipers G. J., Kuipers J., Kuper W., van der Laan K., Lammers H. J., Lammerts H., Leemput G., Lewering J. H., Lindeman A. A., Lohof J., Luth H., Mascé R., Meendering J., Meendering W., Mertens H. B., Meulman F., Meulman W., Moerland L. H., Moorlag H., Nibbelke J. R. L., Pepping J., Plaats G., Polker G. H., Potze J., Potze H., Potze H., Potze W., Prins H., Pppema O. J., Reinders J., Rendering A., Rendering G., Rogus O., Rollers J. H., de Roo A., Schipper P., Schoemaker J. H., Schoonveld R., Schuring A., Schut J., Schutten J. H., Seggers H. G., Slemers A. P., Schoenmaker W., Smilde H., Smij J., Smits S., Smits H., Spa W., Spanning J. J., Slaas H., Steernberg G., Stenekes S., Tempel G., Timmer J., Trennig H., Tuijn F. G., van der Tuuk A., van der Veen H., Veenstra H., Veldman J., Volders A., de Vries A., Walburg J., Weldijk J., Weisnupt W., Wenning N., Wits H., Wits W., ter Wisch A. J., Wijnbold J., Zandstra E.

Voorzitter de Grondker Gemeenschap verlaard:

Bakker H. J., Bots G., Brede B. H., Bruins S., Buisakool D. E., van Dijk A., Geitz G., Hamberg L., Hillenga H. G., Moelveld L. J., Hulsikers H., Janana A. E., Katsin H. G., Klok S., Kluitert J., Kuipers G., Kuper H. H., Kramer J., van der Laan W. T., Missche J., Nieuwoud W., Ophof B., Over J., Rendering J., de Roo A., Roosen G., Scholten J., Specken H. H., Tapken J. H., Trenning H., Waalkens H., Walters A., Webers B. H., van Wijk H.

SELLINGEN, 21 Februari 1940.

De Burgemeester voornoemd:
F. A. BEINS.

Bovenstaande groep 'geschiedt verklaard' wordt niet meer onder de wapenen groepen.

Deze Duitse militairen langs de grens maken deel uit van de Eerste Cavalerie Divisie onder leiding van generaal-majoor Kurt Feldt. Een deel van deze divisie is gemotoriseerd, de rest is genoodzaakt om zich per fiets of met paarden te verplaatsen. De eerste cavaleriedivisie is zo ongeveer het laatste onderdeel van de Duitse Wehrmacht, dat nog eskadrons te paard kent. Later worden de paarden op grote schaal vervangen door fietsen (gevoerd!). Veel soldaten van generaal-majoor Feldt hebben reeds ervaring opgedaan tijdens de veldtocht in Polen (september 1939). Het aanvalsplan van de Duitsers ziet er in grote lijnen als volgt uit:

- a. Op vier plaatsen de O-linie doorbreken.
- b. Het inzetten van een gepantserde trein bij de grensovergang Nieuwe Schans.
- c. De drie noordelijke provincies in bezit nemen en vervolgens via de Afsluitdijk 'doorstoten' naar Noord-Holland.

Na de Duitse inval in Denemarken en Noorwegen op 9 april 1940 wordt het wachten in de nabijheid van de Duitse grens opgevoerd en wordt ook de brug bij het B.B.-dorp permanent bewaakt. Op 19 april 1940 wordt in Nederland de 'staat van beleg' afgekondigd. Hoewel de situatie er dus

dreigend uit gaat zien, wordt er in de laatste raadsvergadering voor het uitbreken van de oorlog geen woord over dit punt gesproken. Wel worden zes woningen in de gemeente onbewoonbaar verklaard. Burgemeester Beins deelt de aanwezigen mee, dat de nieuwe woningen in het Burgemeester Beinsdorp in mei alle gereed zullen zijn, zodat de mensen die in de onbewoonbaar verklaarde woningen blijven wonen, er uit gezet zullen worden. Tijdens de vergadering wordt de heer J.B.G. Bloemendaal benoemd tot hoofd van de openbare lagere school te Vlagtwedde en worden de heren F.A. Bergman, G. Munning en D. Timmerman herkozen in het bestuur van de 'Stichting Ter Apeler Woningbouw'.

Toch wordt er wel terdege rekening gehouden met een inval van de Duitsers. In maart 1940 richt burgemeester Beins zich door middel van een brief tot de caféhouders en winkeliers in de gemeente, waarin hij onder meer stelt: "Tot de maatregelen, welke moeten worden genomen bij een eventueel inval des vijands, behoort onder meer de vernietiging van wijnen en andere alcoholhoudende dranken". Niet tot vernietiging behoeft te worden overgegaan, als de mogelijkheid aanwezig is om de dranken 'door ingraven, inmetse-

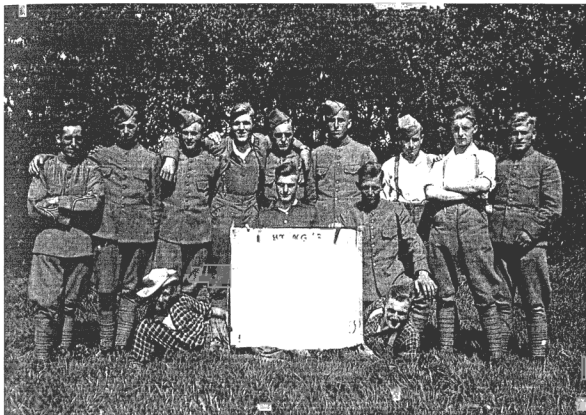
INTREKKING VAN VERLOVEN

1 maart 1940
Verlofgangers moeten direct naar hun standplaatsen terugkeeren.

De Regeeringspersdienst meldt: Periodieke-, vacantie-, buitengewone-, kleine-, zaken- en studieverloven worden voor land- en zeemacht ingetrokken. Bovendien worden ingetrokken de weermachtsverloven van het personeel, de luchtdoelartillerie, luchtdoelmitrailleurs, de luchtstrijdkrachten en de zoeklichtafdelingen en de zeemacht.

De verlofgangers moeten onverwijld naar hun onderdeelen terugkeeren.

Zij aan wie buitengewoon verlof is verleend wegens ernstige ziekte of overlijden van gezinsleden, keeren na afloop van dit verlof naar hun onderdeelen terug.

Een mooie dag in mei

Mijn volk,
Nadat ons land met angstvallige nauwgezetheid al deze maanden een stipte neutraliteit had in acht genomen en terwijl het geen ander voornemen had dan deze houding streng en consequent vol te houden, is in de afgelopen nacht door de Duitse weermacht zonder de minste waarschuwing een plotselinge aanval op ons gebied gedaan. Dit niettoegestaan de plechtige toezegging, dat de neutraliteit van ons land zou worden ontzien, zolang wij haar zelf handhaafden.

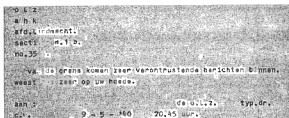
Ik richt hierbij een vlammend protest tegen deze voorbeeldeloze schending van de goede trouw en aantasting van wat tussen beschaafde staten behoorlijk is....

(Proclamatie van Koningin Wilhelmina)

Het weerbericht van 9 mei 1940 luidt als volgt: 'Tijdelijk zonnig, droog weer, iets warmer dan gisteren, zwakke tot matige noordelijke tot oostelijke wind'. Ook de verwachting voor de tiende mei is zeer gunstig. Kortom, het voorjaar is begonnen en de mensen maken reeds plannen voor de komende pinksterdagen. In de kranten staan diverse evenementen voor deze feestdagen aangekondigd. Eigenlijk is er niemand die in een aanval van de Duitsers gelooft. Voor de bevolking van Nederland verloopt deze dag net als alle andere. Er staan soldaten op wacht, maar goed, die staan er iedere dag. Men geniet van het mooie weer en is blij dat de zomer er aan zit te komen. Tot de weinigen die meer weten, behoren de ministers en de leger top. Op negen mei 's avonds om ongeveer 21.15 uur krijgt minister Dijkhoorn de boodschap door, dat de Duitsers morgen gaan aanval. Vanuit Berlijn meldt namelijk de militaire attaché majoor G.J. Sas, dat 'Fall Gelb' doorgaat. Ook generaal Winkelmann wordt gewaarschuwd en admiraal Furstner, bevelhebber van de zeestrijdkrachten, is al bezig om maatregelen te nemen. Er wordt druk getelefoneerd naar o.a. de grenstroepen, doch lang niet alle afdelingen ontvangen het bericht, hetzij doordat de telefoonlijnen erg gebrekkig functioneren of doordat de stelling gewoon onbemand is...

Bij de militairen in en rond Ter Apel heerst op de negende mei ook de nodige spanning. Er worden veel activiteiten van het Duitse leger waargenomen en allerlei geruchten sijpelen de grens over. "Je voelde, dat er iets in de lucht hing", vertelt soldaat Willem Oudman, gelegerd bij de Roelagerbrug. "Op 9 mei vloog een Duits vliegtuig zeer laag over het kanaal richting Ter Apel. We wilden op het toestel schieten, maar dat mocht niet van onze commandant. Hij wilde geen incident uitlokken. In de nacht van 9 op 10 mei brandden de hele nacht grote rode lampen aan Duitse zijde. Om 23.30 uur hoorden wij dat de grens op diverse plaatsen was overschreden..."

"Dat er iets zou gaan gebeuren, was duidelijk", vertelt de heer De Vries uit Stadskanaal. Hij zit als verbindingsman geregeld achter de telefoon. "We hoorden via de telefoon allerlei berichten, die erop duiden dat er iets aan de knik-

De telexwaarschuwing van het hoofdkwartier, die 'eet' van de eenheden niet bereikte.

Waarschuwing!

Aan de Nederlandsche Burgerbevolking!

Burgers van Nederland, doe niet mede aan daden van sabotage!

De opmarsch van het Duitse leger is niet meer tegen te houden!

Groote deelen van Nederland zijn reeds bezet!

Iedere tegenstand is nutteloos!

Laat U niet verleiden tot daden van sabotage zoals het doorsteken van dijken, het ophalen van bruggen en het aanleggen van wegversperringen. Zulke daden hebben geen zin, daar het Duitse leger over voldoende technische hulpmiddelen beschikt!

Neemt geen deel aan een dood die U niet aangaat!

Verleet niet zelf uw eigen mooie land, maar bewaart rust en orde!

Burgers, die door de Duitse troepen op daden van sabotage zoals het doorsteken van dijken, het ophalen van bruggen of het aanleggen van wegversperringen betrappt worden, hebben de DODSTRAFF te verwachten!

Burgers van Nederland, wij waarschuwen U!

Kort na de inval van de Duitsers verschijnen de eerste waarschuwingen gericht tot de Nederlandse bevolking.

ker was". In de nacht van 9 op 10 mei staat de heer G. Hofkamp met z'n maat op wacht in de nabijheid van de brug bij het 'Burgemeester Beinsdorp'. "Het was een prachtige nacht, een heldere lucht en helemaal niet koud. Tegen vier uur in de morgen begon het druk te worden in de lucht en

*De commandant van de in Ter Apel
gelegerde troepen verbleef in
café-rest. Schot.
(Foto 1935. Nu Molenplein)*

grote formaties vliegtuigen vlogen over van Duitsland naar het westen van ons land. We hadden al gauw in de gaten, dat het niet pluis was en aangezien we niet werden afgelost, bleven we maar waar we waren..."

Mevrouw Bakker (Westerstraat) werkt in die tijd op het postkantoor. Op 9 mei luistert zij een gesprek af tussen opper Eling, die op diezelfde dag een bezoek heeft gebracht aan Rütenbrock, en de commandant van de in Ter Apel gelegerde troepen. Eling deelt de commandant mee, dat er veel militairen in Rütenbrock aanwezig zijn en dat men heeft verteld, dat het diezelfde nacht 'zal gaan gebeuren'.

In officiële rapporten staat vermeld, dat de Duitse troepen om 3.55 uur de grens met Nederland overtrekken en tegelijkertijd beginnen met het bombarderen van de vliegvelden en militaire installaties. Luchtlandingstroepen landen vrij kort daarop bij Den Haag: bij de vliegvelden Valkenburg, Ypenburg en Ockenburg. Aan het eind van de dag zijn de drie noordelijke provincies al in handen van de Duitsers. Voor men in het noorden goed en wel door heeft, wat er aan de hand is, behoort men reeds tot bezet gebied.

Hoewel Ter Apel aan de grens ligt, komen de Duitsers niet bij deze plaats Nederland binnen. Kort na drie uur in de nacht komen de militairen van het versterkte Tweede Cavalerie Regiment onder commando van kolonel Von Saucken tussen Munsterseveld en Emmercompasuum de grens over. Volgens een Duits rapport komen daar twee Duitsers om het leven. Niet duidelijk is of deze militairen door gevechtshandelingen om het leven zijn gekomen, of door een ongeluk bij het springen van een der bruggen over de vele veenkanalen in de omgeving. De militairen gelegerd in Ter Apel wachten de komst van de Duitsers niet af. Reeds in september 1939 zijn de vrachtwagens van de bodrijders Fokkens, Beerta, Hekman en Baas en ook de autobussen van de Fa. Bergman door de Nederlandse overheid gevorderd. Deze voertuigen moeten de militairen bij een aanval uit het oosten zo snel mogelijk achter de tweede linie vervoeren. Als de komst van de Duitsers een feit is en bij iedereen is doorgedrongen, werkt men het scenario verder af.

Waardevolle spullen mogen niet in handen van de Duitsers vallen en de bruggen dienen vernield te worden. Rond de klok van 6.00 uur wordt de brug in Barnflair definitief aangesloten en gaat met een daverende klap de lucht in. Geheel volgens plan aanvaardt men dan de terugtocht.

Alvorens de militairen, gelegerd bij de Roelagerbrug, de brug vernielen, luisteren ze eerst naar een toespraak van een vaandrig, die het heeft over rechten en plichten en desertie. Soldaat Oudman: "Daarna hebben we alles in de barak kort en klein geslagen en ging even daarna met een oorverdovende klap de brug de lucht in. Tot onze grote schande hadden we vergeten om hoer Deuling en de brugwachter te waarschuwen. Met name bij het schooltje (St.Jozefsschool) was veel glasschade. Toen we bij café Drent in Ter Apel na aankwamen, stond daar al een groep van een man of veertig. Onder leiding van luitenant Diephuis zijn we verder gegaan richting Valthermond. Veel bruggen waar we over moesten, lagen al in het water en met behulp van planken kwamen we aan de overkant. Bij Schoonoord hadden we nog een confrontatie met de Duitsers. We werden toen beschoten". Uiteindelijk bereikt de groep van soldaat Oudman de Afsluitdijk, trekt die over en brengt de nacht door in de Gereformeerde Kerk te Wieringerwerf.

De heer Fockens uit Emmercompasuum is tijdens z'n diensttijd in Ter Apel ondergebracht in een van de drie woningen aan de Oosterkade vlak bij een kazemat (Hulsker, Stoker en Blauw). Fockens is mitrailleursschutter en wordt op tien mei afgevoerd met een vrachtwagen van Wolter Potze. "Bij Odoornerveen in de buurt kwam het tot een vuurgevecht met de Duitsers. Frans Burghgraaf ook uit Emmercompasuum is daar gesneuveld". De heer Grooten uit Emmen zit eveneens bij de groep mitrailleurs. "Alles werd op een vrachtwagen geladen en we vertrokken richting Nieuw Weerdinge. Toen bleek, dat de Duitsers daar reeds gepasseerd waren. Ergens in de buurt bij 't Haantje werden we nog onder vuur genomen. Bij Odoornerveen zijn geloof ik nog een paar jongens gesneuveld". Evenals vele andere militairen gelooft de heer Grooten het dan verder wel, verwisselt z'n soldatenplunje voor burgerkleren en gaat naar

* * De Fam. BURGHGRAEF
 te Emmer-Compascuum betuigt
 hun

hartelijken dank,

voor het geweldige medeleven,
 vanaf 10 Mei, door het sneuvelen
 van hun eenigen Zoon FRANS.

In het bijzonder het Gemeen-
 bestuur en Personeel, de Heer
 BEGERING HADDERS en Di-
 ERKEN voor de gespre-
 korden.

Hoge hij bij velen nog in
 herinnering blijven.

De diepbedroefde
 Familie en Verlo-

* * Door dezen betuigen wij
 onze **welgemeende dank**, voor
 de vele bewijzen van deelneming,
 die wij mochten ontvangen, bij
 het smartelijk verlies van onze
 innig geliefde Zoon en Broeder

ROELF,
 die den 10den Mei zijn leven
 voor het Vaderland gaf.
 Rijsdam, Mei '40.
 Fam. D. HULSKER.

Heden ontvingen wij het
 droeve bericht, dat onze lieve
 Zoon, Broeder en Behuwd-
 broeder

HENDRIK SMIT,
 in den ouderdom van 19 jaar
 te Katwijk aan Zee is ge-
 sneuvel.

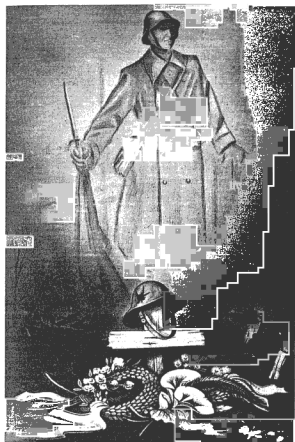
Uit aller naam:
 Fam. H. SMIT
 J. SMIT—KLEIN.
 TER-APEL, Klooster-
 veenweg 57, Mei 1940.

nog een aantal soldaten per fiets. De heer Bergman schrijft
 op 17 mei 1940 in z'n dagboek: "....Omstreeks tien uur hoor-
 den we plotseling het geluid van een claxon en reed onze
 grote Volvo-bus met acht chauffeurs hier binnen. Ze waren
 in stilte met die bus uit het noorden van Holland over Am-
 sterdam en Kampen naar huis gereden en waren de vorige
 avond tot Gasselternijveen gekomen. Hier was de brug stuk
 en hadden allen overnacht bij cafe Eggens aldaar. Twee
 chauffeurs (1 uit Ter Apel en 1 uit Stadskanaal) waren ach-
 tergebleven. Zij hadden het risico niet durven nemen. De
 bus was geheel groen geschilderd en achterin lag allemaal
 stro. Daar hadden ze op geslapen...." Op zondag 19 mei
 keert ook chauffeur Kampman met een bus vanuit Den Hel-
 der terug in Ter Apel. Ook deze bus is geheel groen geschild-
 erd. Op vrijdag 24 mei heeft Bergman de meeste bussen te-
 rug. Een chauffeur, een zekere Jan Gravers uit Emmen, laat
 echter lang op zich wachten. Dan komt tenslotte het bericht,
 dat hij in Brabant bij de plaats Loon op Zand tijdens een
 luchtaanval om het leven is gekomen. Ook de gevorderde
 vrachtauto's van diverse particulieren uit Ter Apel keren
 een voor een in het dorp terug.

Zoals eerder genoemd zijn de vrachtwagens van o.a. de bo-
 derijders uit Ter Apel reeds in september 1939 door de
 overheid gevorderd. Zo ook de vrachtwagen van de firma
 Baas. In mei 1940 moet de nieuwe wagen van Baas klaar
 staan bij het postkantoor op de hoek Hoofdstraat/Viaduct-
 straat om zodra de nood aan de man komt soldaten en geld
 te vervoeren naar veiliger gebieden. Op 10 mei is het zover

en de 37-jarige chauffeur Baas vertrekt 's morgens vroeg en
 komt na vele omwegen (vele bruggen zijn onderweg reeds
 vernield) aan in Schoonoord. Baas arriveert in dit Drentse
 dorp bij de brug over het Oranjekanaal ter hoogte van het
 cafe De Lange. Op dramatische wijze komt de Ter Apeler
 bestuurder daar om het leven. De Duitsers zijn er inmiddels
 ook gearriveerd en het komt tot een vuurgevecht. Baas
 wordt dodelijk getroffen. Boderijder Hekman, die z'n wa-
 gen heeft volgeladen met goederen uit de kantine, ziet dit
 voor z'n ogen gebeuren. "Even over de brug bij Schoonoord
 moest de hele colonne stoppen. Ik was ongeveer de laatste.
 Ik had soldaat Velema uit Delfzijl, een broer van Willem
 Velema uit Ter Apel, bij me in de wagen. We stonden daar
 maar te wachten en te wachten en de Duitsers waren in aan-
 tocht. Ik zei nog tegen Velema, dat ik niet van plan was om
 me dood te laten schieten door die moffen en het bos zou
 gaan invluchten. Ik kijk zo het kanaal langs en plotseling zie
 ik Hendrik Baas met de auto tegen een boom aanknallen.
 Hij had een kogel in zijn nek gekregen en was op slag dood".
 Hoewel er over de dood van chauffeur Baas meerdere ver-
 halen in Ter Apel de ronde doen, moeten we toch aanne-
 men, dat bovenstaand relaas op waarheid berust. Soldaat
 Velema, de tweede ooggetuige, heeft het verhaal van Hek-
 man bevestigd.

Een drietal militairen uit de gemeente Vlagtwedde komt in
 de eerste dagen van de oorlog elders in het land om het le-
 ven. Tijdens de mobilisatie is de twintigjarige B. Zijlstra uit
 Ter Apel ingedeeld bij het Eerste Reg. Infanterie en is gele-

Het dagelijks leven in bezettingstijd

Ik verklaar hierbij plechtig, dat ik, zoolang ik mijn ambt waarneem, de verordeningen en andere bepalingen van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied en van de hem ondergeschikte Deutsche organen naar eer en geweten zal nakomen en mij zal onthouden van elke handeling, gericht tegen het Deutsche Rijk of de Deutsche weermacht.

Dit bekrachtig ik door mijn handteekening

(verklaring betreffende nakoming van verordeningen van de Rijkscommissaris e.a.)

De eerste weken na 10 mei verandert er in Ter Apel eigenlijk niet veel. Aan de capitulatie van Nederland raakt men vrij snel gewend. Van oorlogsgeweld is in het dorp nauwelijks sprake geweest. De mensen pakken de draad van het bestaan weer op. De gesprongen bruggen worden provisorisch weer gemaakt en ach, die paar Duitsers die zo nu en dan in het dorp aanwezig zijn, vallen best mee. Ze gedragen zich correct en betalen in de winkels alles keurig. Het normale leven neemt z'n gewone gang weer. Wel worden met onmiddellijke ingang de verduisteringsmaatregelen van kracht. Deze houden in, dat 's avonds overal de

straatverlichting wordt gedoofd en dat uit de huizen geen straatje licht naar buiten mag komen. Zodra de zon onder is, heerst er in Ter Apel en in het hele land trouwens volkomen duisternis. Het is zelfs gevaarlijk om je op straat te begeven. Bij volle maan is er nog iets te zien, doch als deze niet aan de hemel staat, kan men maar beter thuis blijven. Later worden de trottoirbanden wit geschilderd, zodat men zich nog enigszins kan oriënteren. Wie er lopend op uitgaat, kan zich echter behelpen met een zaklantaarn. Die moet dan wel zo afgeschermd worden, dat er slechts een minuscule schijnselje licht naar buiten straalt. Bovendien is de vraag naar batterijen zo groot geworden, dat velen niet eens zo'n zaklantaarn kunnen gebruiken. De zogenaamde 'knijpkat', die Philips later in de handel brengt, is een uitkomst: een lantaarn voorzien van een handdynamo. De weinige auto's die 's avonds rijden, voeren eveneens een minimale verlichting en zelfs fietslantaarns moeten worden voorzien van een zwart papier met een kleine opening. Binnenshuis mag het licht wel aan, maar de ramen moeten worden dichtgeplakt met zwart verduisteringspapier. 's Avonds en 's nachts patrouilleren de mannen van de Nederlandse Luchtbeschermingsdienst. Het hoofdkwartier van deze instelling is gevestigd in hotel Krijgsveld aan de Oosterstraat. Zien de mannen ergens een streepje licht schijnen, dan bellen ze aan en waarschuwen de mensen. Gedurende de zomer van 1940 vallen die verduisteringsvoorschriften nog wel mee. Een van de eerste maatregelen van de Duitsers in bezet Nederland is namelijk het invoeren van de Duitse zomertijd. De dag werd daardoor immers met 1 uur en 40 minuten verlengd. Ook van de zijde van de Duitse overheid wordt zo nu en dan nauwkeurig gecontroleerd op het naleven van de voorschriften. De Luchtbeschermingsdienst was reeds voor het uitbreken van de oorlog opgericht. Zo staat er in het Nieuwsblad van het Noorden van 6 oktober 1939: "...Door den burgemeester dezer gemeente is als vakleider van den luchtbeschermingsdienst te Ter Apel benoemd de heer A.H. van der Werff alhier, zulks wegens het bedanken van den heer L.Gelling..." Behalve het controleren van de verduisteringsvoorschriften houden de leden van de Luchtbescherming geregeld oefeningen en organiseren cursussen eerste hulp bij luchtaanvallen. De cursussen worden gegeven door dokter Boomgaard. De heer M.Eenjes is tijdens de oorlogsjaren enige tijd werkzaam bij de Luchtbeschermingsdienst.

PUBLICATION.

(NADRIJK VERBODEN.)

De Burgemeester der gemeente VLAOTWEDE;
gelet op art. 12 der Wet betreffende de bescherming tegen
luchtaanvallen, van 23 April 1936, S 302;

BEPAALT:

overminderd de te dien opzichte door de Deutsche autoriteiten
gegeven voorschriften, dat vanaf ZONSONDERGANG tot ZONS-
OPGANG,

1. alle gebouwen zoodanig verduisterd moeten zijn, dat van buitenaf geen lichtschijnsel zichtbaar is;
2. ledere buitenverlichting zoo verduisterd moet worden, dat uit een hoogte van 500 M. in loodrechte en schuine blikrichting geen lichtverschijnselen waargenomen kunnen worden; alle lichtbronnen, die gemist kunnen worden, alsmede lichtschermen en verlichtingen van elalapsen behooren te worden uitgeschakeld;
3. bij alle verkeersmiddelen (automobielen, spoorwagens, tramwagens, schepen, enz.) de binnenvlichting naar buiten volledig verduisterd moet zijn;
de schijnwerpers van de rijtuigen in die mate moeten zijn afgeschermd, dat slechts een horizontale spleet, die 5—8 cm. lang en 1,5 cm. breed mag wezen, het licht laat uitkomen;
rijwiellichten zoodanig moeten zijn afgeschermd, dat slechts een horizontale spleet van 5 cm. lang en 1 cm. breed het licht laat uitkomen;
voorts rijden automobielen met gedempte schijnwerpers en groot licht, bij tegenverkeer en in gealoten plaatsen behooren de schijnwerpers op klein licht te worden gedempt; achter- en remlichten moeten verduisterd blijven branden en richtingwijzers moeten gewoon worden gebruikt; parkeerende rijtuigen moeten naar voren en naar achteren door verduisterde lichtbronnen worden gekentekend;
de achterlichten van rijwielverduisterd behooren te branden.

De voorschriften treden onmiddellijk in werking en overtreding daarvan zal overeenkomstig de bovenaangehaalde wet worden gestraft.

SELLINGEN, 3 Juli 1940.

De Burgemeester voornoemd:
F. A. BEINS.

TER APEL. Onder presidium van den heer A. H. van der Werff werd in het hotel Timmer alhier een vergadering gehouden met de voormannen van de verschillende onderdelen van den gemeentelijken luchtbeschermingsdienst alhier. Verschillende takken werden aangevuld met nieuwe krachten, ook al in verband met de gemobiliseerde leden. Besloten werd binnenkort een nachtelijke oefening te houden, welke zal worden aangekondigd door klokkengelui en met sirenes van de fabrieken.

Hiermede

 maken de gezamenlijke melkventers van TER-APEL en OMSTR. aan het publiek bekend, dat zij in 't vervolg alléén ZATERDAGSMORGENS MELK BEZORGEN, met 't oog op de verduistering.

Melkventersvereniging
„EENDRACHT”.

Verduistering fietslichten.

Ingevolge voorschrift van den Oriscommandant moeten de fietslichten zoodanig afgeschermd worden, dat slechts een lichtschijn van 5 c.M. lengte en 1 c.M. breedte in het onderste derde deel van den schijnwerper, zichtbaar is.

SELLINGEN, 29 Mei 1940.

De Burgemeester van Vlagtwedde:
P. A. BEINS.

Verduistering- papier !

In breedtes van 50, 100
en 140 c.M.

Verduistering- carton

in alle breedtes voorradig
Speciaal geschikt voor
het verduisteren van
groote ramen.

Bonboekjes !

Voor H. H. Winkeliers.

Zilverbon-etuis

Inmaak- perkament

BOEKHANDEL

fa. J. Negen

Luchtbeschermings-Oefeningen

Bekendmaking !

BERGMAN's Autobusdiensten.

 In verband met de Interprovinciale Luchtbeschermings-Oefeningen op Maandag 27 Maart a.s., zullen de laatste diensten op enkele lijnen worden stopgezet:

De laatste bussen vertrekken dan als volgt:

Van Ter-Apel naar Stadskanaal	4.55 uur
„ „ „ Coevorden	2 „
„ „ „ Stadskanaal naar Ter-Apel	5.15 „
„ „ „ Coevorden „ „ Ter-Apel	4.10 „
„ „ „ Emmen	4.25 „
„ „ „ Gieten	3.45 „
„ „ „ Assen	5.27 „
„ „ „ Gieten	5.05 „
„ „ „ Exloo	4.11 „
„ „ „ Musselkanaal	4.11 „

Waarschuwing !

De avonden worden weer langer.

De verduisteringsvoorschriften zijn nog onverminderd van kracht !

Denkt allen om een goede verduistering !

Er zal binnenkort weer controle worden uitgeoefend.

SELLINGEN, 29 juli 1941.

Ir. J. VERSCHOOR c.l.
H. Lbd.

TER-APEL — Ten gevolge van de duisternis geraakte Woensdagavond de 18 jarige Annie Boorsma bij het Viaduct aan de Kloosterveenweg per fiets in het kanaal. Op haar hulpgeroep soelde de broodventer L. Bruining onmiddellijk toe en wist de drenkelinge weer op het droge te helpen.

Verduisteringsmaatregelen

AAN :

heeren BOUTEN der Openbare en Buissoniere
scholen in de gemeente Vlagtwedde.ONDERWERP :
vergoeding van
scholen.

Het heeft mijn aandacht getrokken, dat in de VLAGTWEDDE scholen, tijdens de werkzaamheden van kachelwasmannen of schoonschoonmakers, vele der in mijn gemeente aanwezige scholen niet of niet voldoende verduisterd zijn.

Ik verzoek U bevestigd ervoor te willen zorgdragen, eventueel na overleg met de schoolbestuur, dat onmiddellijk maatregelen worden genomen om aan dezen toestand een einde te maken. Proces-verbaal en andere maatregelen worden daarmede voortgezet.

De Burgemeester der gemeente VLAGTWEDDE,

P.-A. Beins.

Luchtbeschermingsdienst der gemeente Vlagtwedde.

Ter geruststelling van de bevolking in deze angstige, onzekere dagen moge het volgende worden bekend gemaakt:

door de luchtbeschermingsdienst wordt, in samenwerking met vrijwilligers, dienstdoende kommiezen en de politie, in de geheele gemeente iederen nacht gepatrouilleerd, teneinde mogelijke bominslag zoo spoedig mogelijk te kunnen melden.

Bovendien wordt op enkele centrale punten wacht gehouden door leden van de E.H.B.O., brandweer en opruimingsdienst.

Mocht dus het onheil van een luchtanval ook over deze gemeente komen, dan kan, door bovengenoemde maatregelen, zoo spoedig mogelijk de noodige hulp worden geboden.

Wanneer het zoover mocht komen, dan moet iedere vorm van paniek worden voorkomen; ieder houde zijn hoofd koel, anders gebeuren er meer ongelukken dan strikt noodig zijn.

Men begeve zich bij luchtgevaar niet op straat, behalve wanneer men bij de luchtbeschermingsdienst behoort.

Ieder die zich zonder noodzaak bij luchtgevaar op straat begeeft, stelt zich aan de grootste gevaren bloot.

Ten slotte moet er op gewezen worden, dat de verduisteringsvoorschriften met de grootste nauwgezetheid moeten worden nageleefd; vooral is te waken tegen lichtuitstraling uit achterkamers en schuren waar het licht in een ondoordacht oogenblik nog wel eens wordt afstoken, zonder dat de noodige afscherming voor de vensters is aangebracht.

SELLINGEN, 3 Juli 1940.

Ir. J. VERSCHOOR c.i.
H. Lbd.

"Samen met de heer G.Meijer had ik de wijk Ago-dorp toegewezen gekregen. Ook patrouilleerden we op de Oosterstraat. We droegen om de bovenarm een zwarte band met daarop een ovale plaat met de letters LBD. We moesten er trouwens ook nog op toezien, dat er na 'spertijd' niemand meer op straat liep".

Op 21 mei 1940 reeds krijgt burgemeester Beins de opdracht zich naar Groningen te begeven voor een onderhoud met de Commissaris van de provincie Groningen, de Territoriale Bevelhebber en de Feldkommandant Oberstleutnant Von Bonin. Alle burgemeesters van de gemeenten in de provincie Groningen zijn voor deze bijeenkomst uitgenodigd. Oberstleutnant Von Bonin begroet de aanwezigen hartelijk: "Ik kom als eerlijk vriend. Bij mijn komst was het oorlog, thans is het vreedstijd. Er is eerlijk gestreden. Wij hebben de wapens gekruist, maar ze uit de hand gelegd". Hij reikt daarna de Territoriale Bevelhebber kolonel Veenbaas de hand en vervolgt: "Het is nu de tijd van de wederopbouw van datgene wat vernietigd is en voor aanpassing aan veranderde omstandigheden. Wat Duits is, is Duits, wat Nederlands is, is en blijft Nederlands. Toch zullen er voor bijzondere vraagstukken bijzondere regelingen moeten worden getroffen. Ik reken daarbij op de medewerking van de burgemeesters". Tussen neus en lippen door worden er al wel enige verordeningen ingevoerd. Zo mogen er in de bioscoop geen zogenaamde 'tendens-films' meer worden vertoond. Bij gebrek aan neutrale films zal Duitsland wel in staat zijn voldoende onpartijdige films te leveren. Ook mag de geestelijkheid zich niet met de politiek gaan bemoeien. Partijpolitiek wordt voorlopig nog niet toegestaan. Opvallend is, dat Von Bonin een scherpe scheiding wenst te maken tussen de Duitse en de Nederlandse politiek. "De NSB en haar wensen gaan mij niets aan. Het nationaal socialisme is geen exportartikel, maar een beweging van zuiver Duits karakter. Met karakterloze mensen wil ik niets te doen hebben". Een maatregel die onmiddellijk gevolgen heeft voor het dagelijks leven, is de distributie van benzine. "Van het rijden met lege personen- of vrachtauto's en van het maken van pleziertochten kan geen sprake meer zijn", aldus Oberstleutnant Von Bonin. Voor een juiste distributie van de benzine wordt het noodzakelijk geacht, dat de burgemeesters een opgave verstrekken van de personen- en

vrachtauto's die voor de instandhouding van het maatschappelijk leven noodzakelijk moeten rijden. Mensen die dieselolie en benzine willen tanken, moeten in het bezit zijn van speciale vergunningen. Wel komen er direct 'houtgasgeneratoren' op de markt, maar het is geen pretje om in een auto te rijden met een generator die het voortdurend laat afweten.

Maar goed, de mensen hebben hun fietsen nog...

Uiteraard heeft de benzinedistributie gevolgen voor het openbaar vervoer. 'Bergman's Autobusdiensten' besluit dan ook om voorlopig maar een beperkte dienstregeling in te gaan voeren. Er wordt bovendien besloten om de O.G.-tram ("O! Graaije") weer te laten rijden. Op zaterdagmiddag 30 juni 1940 is het zover en maakt de tram een proefrit van Winschoten naar Ter Apel. De verslaggever van de 'Nieuwe Winschoter Courant' (2 juli 1940) schrijft in lyrische bewoordingen het volgende: "...De koeien in de weiden deden wat onwennig bij het passeeren van het voor hen vreemd geworden voertuig en ook de paarden op de weg deden wat schichtig, maar als straks de tram haar plaats in het landschapsbeeld weer zal hebben ingenomen, dan wanneer de dieren daar ook wel weer aan. Nu ging nog een der koeien, juist toen ze werd gemolken, aan de haal en wilde een paard voor den wagen rechtsomkeert maken. Op haar tocht werd de tram met blij herkennen door de bevolking nagegoed. Westerwolde mag thans wel dankbaar zijn, dat het z'n tram nog bezit, want als het benzinegebrek van lieverlede nog nijpende wordt, zodat ook de bussen niet meer kunnen loopen, dan zou het weer volkomen geïsoleerd worden zijn..."

Beperkte Dienstregeling Ingaande Woensdag 21 Mj '40 Bergman's Autodiensten.

Ter-Apel—Musselkanaal—Stadskanaal—Gieten—Assen

	1	2	3
0 TER-APEL, Stationstraat	7.15	11.15	15.15
9 Musselkanaal, IJz. klap	7.30	11.30	15.30
14 Musselkanaal, 4e verl.	7.40	11.40	15.40
20 STADSKANAAL H.S.	7.45	11.55	15.55
27 Gasselternijveen	8.10	12.10	16.10
31 Gasselte, Bartels	8.15	12.15	16.15
35 Gieten, Brink	8.20	12.20	16.20
38 Eext, Spooroverweg	8.25	12.25	16.25
43 Rolde, Brink	8.35	12.35	16.35
50 ASSEN, Station	8.45	12.45	16.45
Assen, Markt	8.47	12.47	16.47

Assen—Gieten—Stadskanaal—Musselkanaal—Ter-Apel

	1	3	5
Assen, Markt	8.48	12.48	16.48
0 ASSEN, Station	8.50	12.50	16.50
7 Rolde, Brink	9.00	13.00	17.00
12 Eext, Spooroverweg	9.10	13.10	17.10
15 Gieten, Brink	9.15	13.15	17.15
19 Gasselte, Bartels	9.20	13.20	17.20
23 Gasselternijveen	9.25	13.25	17.25
30 STADSKANAAL H.S.	9.40	13.40	17.40
36 Musselkanaal, 4e verl.	9.55	13.55	17.55
41 Musselkanaal, IJz. klap	10.05	14.05	18.05
50 TER-APEL, Stationstraat	10.20	14.20	18.20

ALLEEN OP WERK DAGEN

Beperkte dienstregeling Bergmans Autobusdiensten.

PUBLICATIONEN.

(NADRUUK VERBODEN.)

Huisvesting van Rotterdamse kinderen.

Door de daarvoor ingesteld commissie wordt onze medewerking ingeroepen om nogmaals te trachten Rotterdamse kinderen in de gemeente te huisvesten.

Het verzoek diarom was klemmend en er werd nog eens weergegeven op den noodtoestand, waarin zoo vele kinderen in onze grote koopstad verkeeren. Dringend noodzakelijk moeten de kinderen de eerstkomende maanden een rustig verblijf op het platteland kunnen genieten.

Laat daarom ieder nog eens nauwlettend overdenken, wat hij voor deze kinderen zal kunnen en moeten doen.

Laat men niet direct leffen op de moeilijkheden die de kinderen kunnen veroorzaken, maar in de eerste plaats op de ontbering van deze kinderen.

Ik wils op bevelen Dr. BEKENKAMP te Groningen lastst heeft gezegd: „De winter is nu bijna voorbij met al zijne moeilijkheden; de lente is in aantocht, de lente van het jaar, die zooveel overeen komt vertoont met de lente der jeugd: laten wij de ROTTERDAMMERTJES zich laten koesteren in de lentewarmte van ons hart, de innemende voor altijd voortduren.“

SELLINGEN, 27 Februari 1941.

De Burgemeester van Vlagtwedde:
F. A. BEINS.

Bioscoop „FLORA“ - Ter-Apel vertoont DEZE WEEK

Een feest van Wensche charme en geest, een der grootste schlagers van het veertien. In de hoofdrollen de beroemde komieken

PAUL HEBRIGER en HANS MOSER in

Een voortreffelijke amusementsfilm... een toppunt van genoege-lijkheid, gevoeligheid en gezelligheid, kortom een film die boten het gewone peil staat... en U zult veel moeten lachen.

TOEGANG ALLE LEEFTIJDEN.

In bioscoop Flora worden uitsluitend Duitse films gedraaid.

Aanvankelijk zijn raadsvergaderingen door de Duitse autoriteiten verboden, doch in de provincie Groningen worden ze al vrij snel weer toegestaan. Wel krijgen de burgemeesters de verplichting om zich te onthouden van politieke besprekingen en agressiviteit tegenover de bezettingstroepen. De gemeenteraad van Vlagtwedde komt voor het eerst weer na de tiende mei bijeen op dinsdag 18 juni 1940. Alvorens met de vergadering te beginnen, deelt burgemeester Beins het volgende mee: "Allereerst wil ik wijden een woord van deernis ten opzichte van de voor het land gevallen of die op andere wijze om het leven zijn gekomen en hun nagelaten betrekkingen in 't algemeen in ons vaderland en ook daarbuiten, maar toch in het bijzonder ten opzichte van de ingezetenen dezer gemeente, tot wie toch in de eerste plaats ons hart uitgaat. Wij weten, dat men eenmaal moet sterven en dat aan het leven onherroepelijk de dood is verbonden, maar voor de betrokkenen is hun vroegtijdig verscheiden toch wel zeer tragisch. Eveneens een woord van deernis aan

hen die have en goed en hun middel van bestaan hebben verloren. Een woord van medeleven vanaf deze plaats meen ik niet te mogen inhouden. Een woord van waardering ook voor de bevolking dezer gemeente, die zich rustig en waardig heeft gedragen en er daardoor toe heeft meegewerkt dat zonder incidenten het gewone leven zijn gang kan gaan, 't geen in het belang van land en volk moet worden geacht..." Beins bedankt vervolgens nog de bevolking voor de offervaardigheid bij de gehouden collecte t.b.v. de geteisterde gebieden. In Vlagtwedde brengt de collecte ruim f 1000,- op, in Sellingen en omgeving eveneens en in Ter Apel ruim f 2500,-. De gemeente Vlagtwedde neemt 200 kinderen uit Rotterdam en omgeving op die een aantal weken in de gemeente zullen doorbrengen om bij te komen van alle geleden ellende.

Tijdens een vergadering van de Commissaris der Koningin, de heer J. Linthorst Homan, met de heer Conring, Beauftragte des Reichskommissars für die Provinz Groningen en de burgemeesters van de gehele provincie op maandag 22 juli 1940 wordt bepaald, dat dansavonden in cafés weer worden toegestaan. Na elf uur 's avonds mag er echter niet meer gedanst worden.

Wat de distributie van levensmiddelen betreft, komen er in straf tempo spoedig vervelende maatregelen. Al in juni 1940 gaat het brood op de bon. Reeds in mei 1940 deelt de Provinciale Voedselcommissaris mee, dat er binnen zeer korte tijd zgn. 'eenheidsbrood' zal komen, waarvoor de grondstof tijdig zal worden gedistribueerd. In juli volgt een aantal grutterswaren, de boter, de margarine en alle spijsvetten; in augustus de zeep; in september het vlees en de vleeswaren en in oktober de kaas. Aan het eind van het jaar volgen dan nog alle 'vrije' grutterswaren, eieren, koek en gebak. Steeds meer produkten volgen in 1941 en '42. In augustus 1943 gaan ook de aardappelen en de groente op de bon en in het jaar daarop ook alle soorten vis. Wat er uiteindelijk overblijft en nog vrij te koop is, heeft niet veel meer te betekenen. De mensen zijn echter inventief en er komen allerlei surrogaten op de markt. Zo zijn er bonvrije koeken, onsmakelijk en vaak 'vies', soep- en jusblokjes van een onduidelijke samenstelling en erg zout en koffie- en theesurrogaten. Het surrogaatmiddel voor koffie is overigens van een behoorlijke kwaliteit. Met de thee lukt het wat minder. Aan de vrije verkoop van surrogaten komt trouwens in mei 1943 een eind. Dan komen ook deze produkten 'op de bon'. In de krant wordt steeds bekend gemaakt welke bonnen recht geven op het kopen van een bepaalde hoeveelheid. Daarnaast floreert de zwarte handel. Er is nog van alles te koop zonder bon, maar dan wel tegen woekerprijzen. Komt iedereen nu aan z'n trekken bij deze verdeling? Zijn de rantsoenen voldoende om althans geen honger te krijgen? In het algemeen kan men stellen dat de bewoners van Ter Apel geen honger hebben geleden. Veel mensen hebben zelf een tuin en verbouwen daarin zo veel mogelijk groenten en aardappelen. Tot aan het vierde kwartaal van 1944, toen alles in het honderd liep, blijft het broodrantsoen constant. Het daalt slechts van 2000 gram per week in 1940 tot 1800 gram vanaf juli 1941 tot september 1944. Het aardappelrantsoen blijft eveneens tot de zomer van 1944 vrijwel op peil (400 gr.). Bij het vlees zit het echter veel moeilijker. Het rantsoen loopt sterk terug en wel van 500 gram in september 1940 tot 125 gram eind 1943.

BONNEN

t/m 29 Mei

Brood
Beschuit
Aardappelen
Tabak (1 rantsoen)
Vleesch

22

19a (1 rant.)
19b (1/2 rant.)
4-24 en M-20 (2 1/2 rant.)
M-22 en M-24 (2 1/2 rant.)
Voor zwaren arbeid enz.
Ieder 6 rant. m-27 en m-28 res.
Ieder 3 rant. m-31 en m-32 res.
Ieder 3 rant. m-33

Kaas geldigheidsdur verlengd.
Eieren res. 2-30, 3-20, en 4-20
Sinaasappelen (handgeb.) res. 3-14
(stadsgelied) res. 3-15

t/m 12 Juni

Sulker (1 kg) 569
Jerb 569
Bloem, br. of gebr. 569 t/m 572
Rijst (ieder 250 gr.) 21b en 23b
Havermout (250 gr.) 585
Gort (ieder 250 gr.) 584
en 21a en 23a

Vermicelli (100 gr.) 586
Cacao m. sulker 3-27 en 4-27 res.
Melk en taptemelk 21, 22 en 23
v. kind. tot 4 jr. 4-28 res.
Karne- of tapten. 24 en 3-28 res.
Veranperingen 21, 22 en 23
Korriesurrogaat (8 weken) 587

t/m 8 Juni

Boter of margarine
(vet- en boterkaart) 21

t/m 18 Juni

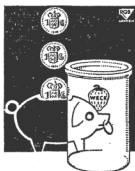
Petroleum 07 en 08

t/m 31 Mei 587
250 gram Waschpoeder 585
Eenheidszeep U
1 rantsoen Eenheidszeep U
1 rantsoen Waschpoeder U
Toiletzeep voor kinderen U
Scheerzeep (Textiel) 8

t/m 30 April 1944
Brandstoffen voor kookdoeleinden
(geen anthraciet) 11 Kf

t/m 31 December 15 t/m 19 BV
Brandstoffen

Bonnen betrekken voedsel
mits er geld is!
Zorg voor geld!
Steunt Winterhulp! Gln 5558.

WECKEN

betekent th

meer dan ooit
zorgen voor de toekomst!

Een goede raad!

Thans zijn alle flessen nog voldoende bij ons voorradig, geheel compleet met gummiringen. Wacht niet tot deze voorraad is uitgeput, want op nieuwe aanvoer valt voorlopig niet te rekenen, vooral niet van de gummiringen.

Prijs 2 Liter glazen met deksel 28 cent.

(Zie advertentie vorige week.)

Voor orig. Weckglazen en Holland glazen naar

Fa. Wed. H. E. Timmerman

Luxe- en Huishoudelijke Artikelen — TER-APEL.

Das
Sokken
Riem, enz.

Indien U dezen koopt in de
Speciale zaak GRÖNIGER
heeft U de zekerheid, dat U daigene krijgt, dat
bij uw costuum past en zijt ge „UP TO DATE“
gekleed.

Bij ons vindt U
ruime keuze.

Ziet de Etalage!

Kleefpasta!

Voor het opplakken van
Distributiebons, enz. enz.
Kilo's en halve Kilo's potten.
BOEKHANDEL KRUIZE

Rundvleesch

weinig been

DEZE WEEK

55 cent pond.

Bon 16

Bon 1 (nieuwe vleeschkaart)

J. BURGHGRAEF - TER-APEL

Tevens voorradig: Vet en Margarine.

Het weer is mooi,
spaart Uw leeren

schoenen.

KOOPT NU NOG HOUTSANDALEN

Ruime voorraad in
diverse modellen en ma-
ten in al onze filialen.

Bata

Gebruikte militaire schoe-
ren, zonder bon vanaf f 1.50
per paar. BATA, Ooster-
straat 50, Ter-Apel

Wilt U extra dik vet Spek?

Wij hebben het in verschillende pr. zen

Orze heerlijke KOOKWORST 3 pond 1.00
per pond 10.3
RECLAMEHAM, 1/2 pond 10.3
ONTDITTSPEK, RUNDERROOKVLEESCH per ons
Rijne gestoomde HAM, per ons 15 ct. per 1/2 pe
PLOCKWORST per ons 1/2 pond
BOTERHAMWOXEN 1/2 pond

Er is maar één slager DE JUNGE -
VLEESCHHOUWER!

Wed. M. de
Ter-Ap

Nog niet te laat om voor de Pinksterdagen
smakelijk te eten!

Alle dagen versch! Alle dagen versch!

Wij hebben groote voorraad te kwailtelt
Rund- & Varkensvleesch
zoemedes GESMEDEN VLEESCHWAREN.

Voor reclame 2 1/2 pond Soepvleesch, weinig been
voor 1 Gulden koopt U 10 fijne droge
Metw. rsten. Gesmolten Vet 41 cent per pond.

Alle dagen versch! Alle dagen versch!

Probeert onze heerlijke verse Metworst en Braadworst,
Beleefd aanbevelend, zuiver varkensvleesch.

HARM MEIJER
bij 't Postkantoor — Ter-Apel.

Deze week

op bon 103 Agemeen Distributieboekje

Losse lam
Teo
Ring
Huisdood lam
Betsue
Appelstroop
Keukenstroop
Boterhampaste, chocolade-smak

per 500 gram 35 cent
per 450 gram 32 1/2 cent
per 400 gram 35
per 350 gram 42
per 300 gram 57
per 250 gram 740

Verder:

Frische Nagekaas
Goedche
Edammer
MELKPOEDER in pondspakken
Neem zooveel mogelijk ledige potjes mee
Alles wordt aan huis bezorgd.
Winkel-hulpsten 50

E. BULTS, Heide

Zonder bon.

Blo's Kuiszeep 15 ct.
Grote tube sneischeercrème, prima 40 ct.
Zakje Kroeskop Shampoo, overvloedig schuimend 10 ct.
Grote bus Schuimpoeier 10 ct.
DWEILEN (nog groote voorraad)
Meubel- en vloerwas in oude samenstelling.
Flessen Rijwielolie 15 ct.
Grote doos Schoenpoets 15 ct.
Grote doos Kachelpoets 20 ct.
ENZ. ENZ.

Met bon.

Toiletzeep, nog prima
SNEISCHER, goede samenstelling 12 cent per blokje
per staaf 17 en 25 cent
per blokje 20 cent
ENZ.

Voor 1001 kleinigheden naar
Fa. Wed. H. E. TIMMERMAN
ald. Huish. artikelen — TER-APPEL.

NEDERLANDERS

De Rijkscommissie voor het bezette Nederland heeft geleid. Rijksminister Seyss-Inquart heeft in zijn in Rotterdam gehouden rede uitdrukking gegeven van zijn bijzondere voldoening, maar zij heeft de Rijkscommissie toegezegd dat 6000 kinderen naar de moede gewoone Opperdonce (Sakschammergut) kunnen gaan.

Toestand van de kinderen onder toezicht van Nederlanders. Bovendien staat de Duitsers onder gezondheids controle, en worden ondergebracht in vrijgezinde huizen, vooroorlogen en bij gezonde families, en wel uitsluitend in de meest mooie gedeelten van Opperdonce. Op verzoek alomd van de oorlog en zijn gezinnen kunnen en zullen zij worden.

Niet de voorbereidingen voor deze reis is het Nederlandsch-Duitsch Comité gemein.

De eerste vacantiereizen voor deze ontspanning behoefte kinderen kunnen vertrekken op 15 Juli a.s. De duur van het vertrek is gerekend tot October, zodat een absolute ontspanning gewaarborgd is.

In Oostrijk zijn de kinderen onder toezicht van Nederlanders. Bovendien staat de Duitsers onder gezondheids controle, en worden ondergebracht in vrijgezinde huizen, vooroorlogen en bij gezonde families, en wel uitsluitend in de meest mooie gedeelten van Opperdonce. Op verzoek alomd van de oorlog en zijn gezinnen kunnen en zullen zij worden.

Uitruiting uit zodat opgevoerd worden de kinderen uitgezocht, d.w.z. die kinderen die een ontspanning het meest noodig hebben. De politieke en godsdienstige richting der ouders speelt hierbij geen rol.

De gewoone Opperdonce zal allen doen wat in haar vermogen ligt te vergoeden wat Nederlanders destijds voor de Oostenrijkse kinderen hebben gedaan.

AANMELDING.

De ouders moeten zoo spoedig mogelijk opgave doen bij den burgemeester van hun gemeente. Er mag niemand geweigerd worden. Om transportredenen mogen op het oogenblik maar 6000 kinderen worden opgenomen. Men wende zich in geval van twiifel tot het Nederlandsch Centraal Bureau voor de kinderactie Nederland-Oostmark, Den Haag, Binnenhof 19, Telefoon 18.38.20, Telegraf 21.

LANDSCH CENTRAAL BUREAU
VOOR DE
KINDERACTIE NEDERLAND-OOSTMARK

Het distributiekantoor van de gemeente Vlagtwedde, geregistreerd als 'DK - 078', is gevestigd in een houten gebouw achter het gemeentehuis te Sellingen. Dit gebouwtje heeft daarvoor dienst gedaan als schooltje voor de R.K.-kinderen te Laudermarke. De heer O.Clevering is in die tijd leider van het kantoor. "Door de uitgestrektheid van de gemeente en de schaarse vervoermiddelen werden de bonkaarten voor levensmiddelen, brandstof, textiel, tabak en snoep periodiek door de zogenaamde 'uitreikploeg' op diverse lokaties verstrekt. In Ter Apelkanaal was dat doorgaans in café 'Doantje Drenth' en in Ter Apel in het station STAR, waar ook de Centrale Keuken was gevestigd. Door de vele controlemaatregelen, waarmee de verstrekking van de bonkaarten gepaard ging, was de uitreiking erg arbeidsintensief. De uitreikploeg telde dan ook 12 tot 15 ambtenaren. Op het kantoor in Sellingen en in de buitendienst werkten ook nog eens zo'n 25 personen. De top van de dienst werd gevormd door de dienstleider, de plaatsvervangend leider, de administrateur en de kassier. Het waren 'vogels' van diverse pluimage. Vaak door de bezettingsmaatregelen brodeloos geraakte neringdoenden, werkloze onderwijzers, maar ook veel jeugdige gediplomeerde schoolverlaters van de HBS en MULO in Ter Apel. Bijna allen waren op de fiets aangewezen, doch de banden die alleen op de bon verkrijgbaar waren, waren van een slechte kwaliteit en hielden het bij dagelijks gebruik slechts enkele weken uit. In 1944 werden er geen bonnen meer uitgegeven voor banden. De 'buitendienstmannen' werden toen uit de nood geholpen door de kok/kampbeheerder van het leegstaand werkkamp van de Rijksdienst voor de Werkverruiming in Sellingerbeetse. Deze man had namelijk diensfietsen met vooroorlogse banden onder zijn beheer en stelde deze ter beschikking. Tegen het eind van de oorlog kregen de Duitsers belangstelling voor onze fiet-

LEZEN
en BEWAREN

Distributiedienst der gemeente Vlagtwedde

Wijziging kantooruren !

Met ingang van MAANDAG 15 SEPTEMBER 1941 zal het Distributiekantoor te SELLINGEN voor het publiek

geopend zijn

op de navolgende dagen en uren :

Maandags, Dinsdags, Woensdags, Donderdags
en Vrijdags geopend van 9-12 en 1½-2½ uur.

Des Zaterdags GESLOTEN (uitgez. voor arbeiders in Duitschland.)

Met nadruk wordt er op gewezen dat aan deze regeling strikt de hand zal worden gehouden.

K 2290

Distributiekantoor Sellingen.

1e KUS: In het plantsoen ontmoeting bij schemeravon

2e KUS: Bij bezoek aan de Bloedcoop tijdens Dianne Durbin-Bin.

Nederlandsche

Zoen-Distributiekaart

Losse-bons zijn niet geldig.

VERBODEN deze kaart aan je schoonmoeder in bewaring te geven

Slechts geldig voor **24** zoenen in **6** weken

Deze kan ook ook ineens worden ingewisseld.

3e KUS: Naar keuze: 2-zoenen op den mond of 2 op de wangen, of 1 op den neus.

4e KUS: Bij dikke zoenen (van langer dan 30 seconden) wordt alleen deze bon afgescheurd.

z 6

z 7 z 8

z 9 z 10

z 11 z 12

z 13 z 14

z 15 z 16

z 17 z 18

z 19 z 20

z 21 z 22

z 23 z 24

1e Week
Goed voor een fietstochtje bij ma-
neschijn wegens
verduistering.

2e Week
Goed voor
een liefdes-
verklaring
zonder zoenen.

3e Week
Een kus in
Eere kan
niemand
deeren.

4e Week
Wanneer en
waar mag ik
U deze kaart
inwisselen.

5e Week
Goed voor 6
ons oorlogs-
waterbrood
of 3 zoenen.

6e Week
Wil deze kaart
inruiten, want ik
heb meer honger,
dan liefde.

De humor blijft.

sen. We werden dan op weg naar huis of kantoor meermalen gewaarschuwd, dat er verderop fietsen gevorderd werden. We maakten dan allerlei omwegen, soms door het veld, om aan de rovers te ontkomen. Ondanks het werk van de uit-reikploeg moest men toch voor de meeste distributiebeseiden naar het kantoor te Sellingen. Wie daartoe niet in de gelegenheid was, kon tegen een kleine vergoeding per boodschap gebruik maken van de 'distributiebode'. In ieder dorp van de gemeente waren er meestal twee. Het was een vrij beroep en deze mensen werden dan ook niet door de gemeente aangesteld. De bekendste bode in Ter Apel was Fré Spreen en uit Barnflair-Munneke moer kwam Engeltje Schrik-Bakker. Hoewel deze boden onbeschermd met hun vele waardepapieren op pad waren, zijn ze nimmer beroofd. In de nazomer van 1944 werd het kantoor bezocht door de Sicherheitsdienst. Ook Alsema uit de gemeente Onstwedde was daarbij. Kort tevoren was namelijk iemand van de illegaliteit, de heer De Ruiter, gearresteerd, die een aantal blanco textielvergunningen vervoerde, waarop het dienststempel DK 078 was aangebracht. In verband hiermee werden twee dames van de afdeling textiel gearresteerd en per overval-wagen met gasgenerator en bewaakt door vier militairen overgebracht naar de gevangenis te Winschoten. Door de niet aflatende bemiddeling van inspecteur Zeegers van het CDK Den Haag werden beide dames tenslotte weer vrijgelaten. De dienstleider was bijtijds ondergedoken. Achteraf bekeken heeft de distributiedienst, die al voor de oorlog door de Nederlandse regering efficiënt was georganiseerd, wel aan het doel - een rechtvaardige verdeling van de beschikbare voorraden - beantwoord. De dienst was echter bij de bevolking niet populair. Gelukkig was men in onze ge-

meente niet uitsluitend afhankelijk van hetgeen op de bonnen verkrijgbaar was. Aardappelen, rogge, tarwe en koolzaad, melk en eieren waren meestal voor geld of goederen wel te krijgen. Er is in Ter Apel tijdens de bezetting niet echt honger geleden".

Op 5 maart 1941 komt er bij de gemeente Vlagtwedde een brief binnen van de firma G.A.W. Knoth uit Rotterdam. De brief handelt over de bouw en inrichting van centrale- en veldkeukens. De firma heeft na het bombardement van Rot-

Het personeel van de Centrale Keuken. V.l.n.r.: Eelke Westra (hulpkok), onbekend, onbekend en Bart Kuylers (chef keuken).

Personeel Centrale Keuken. Staand v.l.n.r.: Bart Kuylers, onbekend, Eelke Westra, onbekend. Zittend v.l.n.r.: Grietje Smilde, Zus Bos en mevr. Siemers ('pitjuffrouw')

Opstelling Centrale Keuken in TER-APEL voor de Burgerbevolking

Opzetter van de Centrale Keuken is de heer J. van der Meer, die de keuken op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel heeft opgesteld. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel. De keuken is opgesteld op de eerste etage van de voormalige schoolgebouwen op de Ter-Apel.

Centrale Keuken

TER-APEL (Stationsgebouw.)

Vanaf heden weer gelegenheid voor deelname aan de Centrale Keuken.

Afwisselende Menu's

Per maaltijd moeten worden inleverd: 1 aardappelbon, 3 vleeschbonnen en 1/4 vetbon.

Prijs per maaltijd f 0.10.

Maaltijden kunnen elke dag worden afgehaald

terdam in mei 1940 veel ervaring opgedaan en heeft in de stad de bouw en inrichting van een tiental veldkeukens verzorgd. "Dankzij onze vele relaties op het gebied van materieel en voedselvoorziening kunnen wij U in alle opzichten van advies dienen en U bouwplannen van verschillende soorten keukens met een capaciteit van 500 tot 1000 liter voorleggen", zo schrijft de firma Knoth. De gemeente Vlagtwedde maakt echter geen gebruik van de diensten van deze firma, maar besluit op 26 maart 1941 het voormalig sta-

Voetbalvereniging „S.T.A.”

ZONDAG 22.9 Sept. 1940

Aanvang 2 uur

OPENING

Voetbalseizoen 1940-41

met de zoo langzaamst mogelijke groei

Veteranen-Voetbalwedstrijd

Extra voor alle 25 oet (ook voor leden en donateurs.)

Klaarheid en overtuiging op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent. Het voetbalseizoen 1940-41 staat voor de deur. Nu we het met een kleine bijeenkomst op vrijdag van laat 20 cent.

De voetbalcompetitie gaat van start, alsof er niets aan de hand is..

SELLINGEN. — Naar we vernemen is aan de bewoners van het woonwagenkamp in deze gemeente, die door een storm werden gedupeerd, door W.H.N. f 1000.— beschikbaar gesteld.

Collecte Winterhulp Nederland.

Op Vrijdag 2 en Zaterdag 3 Mei a.s. zal weer een collecte, de laatste van het seizoen, worden gehouden. Deze collecte, die laatste van het seizoen zal worden gehouden, zal weer een huis-aan-huis-verkoop zijn. Voor de laatste maal wordt nogmaals een beroep op de betergestuerden gedaan om hulp voor hen die een moeilijk winter hebben gehad en die nog in moeilijke omstandigheden verkeren. Gaarne beveel ik ook deze collecte in aller belangstelling aan en wek allen op, naar vermogen bij te dragen.

NOEN, 24 April 1941.

De Plaats-lijk Directeur der W.H.N.
in de gemeente Vlagtwedde:
F. A. BEINS.

DE MATEN. Door de politie van Ter Apel, werden een dezer nachten, de personen van D. en W. op heeterdaad betrapt, dat ze bezig waren met het dorschen van koolzaad, achter de boerderij van Heller. Na verhoor en verbaal zijn ze weer in vrijheid gesteld.

DE MATEN. Door de politie van Roswinkel is bij den bakker de B. een volledige korenmalenij onder een partij takkenbossen ontdekt en in beslag genomen. Er werd clandestien voorhanden koren in vermalen.

TER APELKANAAL. In den nacht van Woensdag op Donderdag is hier een schap in de welde gerucht, dat toebehoorde aan den heer Kuipers. Slechts enkele uren van het dier werden terug gevonden.

TER APEL. De heer H. Trompetter, onderwijzer aan de R. K. Jongensschool alhier, is benoemd als hoofd van het R. K. Centraal te en 8e leerjaar te deze plaatse.

tionsgebouw van de spoorlijn STAR in Ter Apel geschikt te maken om te dienen als Centrale Keuken. De burgemeester schrijft namelijk op die datum een brief naar de directeur van de N.V. Waterleidingmaatschappij voor de provincie Groningen om het stationsgebouw ten behoeve van de centrale keuken aan te sluiten op het waterleidingnet. De centrale keuken is bedoeld om voedsel te verstrekken aan de bij de werkverschaffing geplaatste arbeiders. Echter ook belanghebbende burgers kunnen voor een luttel bedrag van de keukens gebruik maken. Met name door het tekort aan brandstof maken vrij veel mensen van deze keukens gebruik. De keukens wordt later overgeplaatst naar een schuur achter de winkel van kruidenier From (nu schildersbedrijf Van der Kaap). Om de Centrale Keukens te stimuleren ontvangt de gemeente Vlagtwedde van de Winterhulp Nederland in mei 1941 een bedrag van f 240,—. De heer Katuin uit Ter Apel werkt tijdens de oorlogsjaren bij de centrale keukens. Hij brengt het voedsel per bakfiets rond. Als na Dinsdag de vele gevulchte NSB'ers weer terugkeren vanuit Duitsland, maken ook deze mensen gebruik van de keukens. Stampoot staat vaak op het menu....

Het bakken van het dagelijks brood geschiedt door o.a. vijftien bakkers die allemaal in Ter Apel de kost verdienen. Het brood dat 's morgens vroeg wordt gebakken, moet in de loop van de middag bij de klanten worden bezorgd. Voor een wit brood betaalt men 18 cent en voor een krentebrood moet een kwartje neergeteld worden. De kwaliteit van het meel wordt steeds slechter, omdat door de tarwe ook rogge, gerst en bloembollen worden gemengd, zodat het uiteindelijke produkt eigenlijk geen witbrood meer genoemd kan worden als het uit de oven komt. Bakker Westen, destijds gevestigd aan de Hoofdstraat, kan er over mee praten: "Het meel wilde ook niet meer goed rijzen en de broodjes kwamen dan ook klein, in elkaar gedrukt en 'klefferig' uit de oven. Volgens de broodbonnen had een ieder recht op een aantal broodjes per week, doch als men zware arbeid verrichtte, of jong was, was dat aantal onvoldoende. Veel mensen kochten dan ook bij een boer een half mud rogge, die de boer achterover had gedrukt van hetgeen hij moest leveren aan de Duitsers (opm. De boeren hadden leverplicht. Als er gedorst werd, kwamen ambtenaren van de Crisis Controle Dienst (CCD) op bezoek en werd het graan geregistreerd.).

Die rogge werd dan bij mij gebracht en ik bakte daar weer een aantal roggebroden van. Meestal kreeg ik in ruil voor het bakken een deel van de rogge of bracht een bedrag als bakloon in rekening.... "Later wordt bakker Westen gevraagd om voor de Duitsers te bakken, doch dat weigert hij. In verband met brandstofschaarste moet Westen de laatste jaren van de oorlog zijn broden bakken bij bakker Hidding. Zijn eigen ovens worden dan verzegeld, zodat hij daar geen gebruik meer van kan maken. Westen: "Roggebrood was het volksvoedsel in die tijd. Er werden soms ook nog wel koekjes en gebak gemaakt, maar dan moesten de mensen suiker, eieren en boter inleveren".

De bakkerij van Bos wordt door de Duitse weermacht gevorderd en men wil dat Bos stopt met z'n werkzaamheden. Na veel heen en weer gepraat wordt er tenslotte afgesproken, dat de Duitsers overdag zullen bakken en Bos 's nachts. Er zijn overdag vier Duitse bakkers in de bakkerij werkzaam, die het brood bakken voor de Duitse militairen in, maar ook buiten Ter Apel. Zelfs vanuit Hoogeveen wordt het brood gehaald per auto of met paard en wagen. De heer Bos: "Het meel was vies en bevatte veel gemalen erwten. Het stonk de zak uit. Vaak werd het meel eerst gezeefd. Het meel, dat de Duitsers gebruikten was van een veel betere kwaliteit". In de bakkerij van Bos wordt 's nachts ook veel rogge verwerkt, die door de boeren uit de omgeving gebracht wordt en waar roggebroden bestemd voor onderduikers van worden gebakken. Onderduikers krijgen namelijk geen bonkaarten.

Naast de vijftien bakkers die Ter Apel in de oorlogsjaren telt, moeten er ook nog zeven slagers de kost verdienen. De heer Meijer werkt in die tijd in de slagerij van z'n vader aan de Viaductstraat. "Voor de oorlog werd alleen thuis geslacht, maar later werd het vee vanuit Winschoten met de tram aangevoerd en werd geslacht in een schuur achter hotel Timmer. Ook werden daar de varkens van burgers geslacht. Ze moesten dan wel hun vleesbonnen inleveren. Het vlees, dat door ons werd verkocht, ging via het bonnenstelsel. Behalve de leverworst. Daar werden echter veel aardappelen in verwerkt... Een kilo rundvlees kostte toen ongeveer f 2,-. De slagers moesten dan alle bonnen die ze in een be-

Gemeente Vlagtwedde.

De Burgemeester van VLAGTWEDDE houdt op 25 Nov. en 2 Dec. a.s. GEEN SPREEKUR.

Steun van Winterhulp Nederland.

Zij die in aanmerking meenen en wenschen te komen voor steun van Winterhulp Nederland, kunnen een verzoek op een daarvoor aangewezen formulier indienen. Die formulieren zijn verkrijgbaar en moeten na afkultuur weder ingeleverd worden bij:

H. Seggers te Ter Apel,
het gemeentehuis te Sellingen,
A. B. Bruining te Vlagtwedde,
D. Brouwer te Bourlange
en H. Clevering te Veelderveen.

SELLINGEN, 19 November 1941.

De Plaatselijk Directeur W.H.N.
in de gemeente Vlagtwedde:

T. A. BEINS.

Hemelvaartsdag naar Ter-Apel.

*Met toestemming der *Amptelijke bevoegdheid* de *kerk* *naar* *Ter-Apel*.

Groot Chr.

Muziekfeest

van den Bond van Christelijke Harn- en Fanfare-corpsen in de Prov. Gr. en Dr., onder bevoegdheid van den Wed. heer FERD. ENGELSMA te Zuidl.

26 deelnemende Corpsen.

Samenspel door plm. **400** Muzikanten.

2 uur opening door den *hoofdschrijver* Dr. GOSTERHOUT te Ter-Apel.

Entree **50 cent plus bel.**

Vertrouwde Boodschap

weede.

paalde week ontvingen, opklappen op een groot vel papier en tegen inlevering van die bonnen konden zij weer vlees kopen. In die tijd werd ook nuchter kalfsvlees gegeten, hetgeen een moeilijk te verkopen artikel was. Je was echter verplicht om als slager daar een gedeelte van te nemen. In 1942 moesten de Joodse slagers (In Ter Apel waren er twee) in opdracht van de Duitsers hun winkels sluiten. De Joodse slager De Jong had een praat van een koelcel en bood deze ons aan. Op zekere dag maakten mijn vader en mijn oom daar gebruik van, maar werden toen gearresteerd door veldwachter Kleef. Die bracht ze per bus en per trein naar Groningen. In het Scholtenshuis moesten ze zich toen verantwoorden. Het gebruik van de koelcel werd namelijk uitgelegd als 'het begunstigen van Joden'. Ze kregen een flinke terechtwijzing en de opdracht om de koelcel van De Jong direct te ontruimen, daar anders de poorten van het concentratiekamp voor hen geopend zouden worden". Omdat vlees dus alleen op bonnen te krijgen is en dan nog in beperkte mate, eet men vaak kip. De meeste mensen die kippen houden, slachten deze beesten. Voer voor de dieren is trouwens toch zeer moeilijk te krijgen. Ook het houden

Foto's

voor de nieuwe persoonsbewijzen

J. Stanneveld, Barnhain 26

Hij maakt ze niet te groot en niet te klein. Maar net zoolke zo moeten zijn.

Iedere Nederlander dient in het bezit te zijn van een persoonsbewijs.

Verordening houden duiven.

De Burgemeester der gemeente Vlagtwedde vestigt nogmaals de aandacht op de in de bladen en door de radio bekend gemaakt verordening van den Rijksoverheid voor het bezit van Nederlansche geboed, bevestigende het houden van duiven, want onder meer is bepaald dat:

bij de postduiven houdt hij moet zijn van het Nedonalsch Verbond van Nederlandersche Postduivenhouders te Amsterdam, Artikel 44; hij duiven, geen postduiven zijnde, houdt hij moet zijn van den Nedonalschen Bond van Stierduiven-Fokkeverenigingen te Gouda, van Beveringhlaan 30;

de duiven, van ringen, uitgegeven door genoemde bonden, moeten zijn voorzien;
van alle duiven een lijst in drievoud aan ondergeteekende ter afsimpeling dient te worden overgelegd, welke naam van den houder en nummers der ringen moet bevatten en waarvan een exemplaar aan het hok moet worden opgehangen, een exemplaar aan den Bond moet worden gezonden en een exemplaar ter secretarie wordt bewaard;

1e. duiven te laten vliegen;
2e. duiven te houden op schepen, door joden of de als koop- duiven te houden op schepen, door buitenlanders en slaven- duiven te houden, welke andere ringen dragen als boven is aangegeven — deze moeten versbond bij ondergeteekende worden ingeleverd;
4e. duiven te verkopen, te verhuilen, weg te schenken, in- of uit te voeren, duivenhoofden en medaillons te houden of daarvan deel te nemen;

bij die in het bezit van een duif kom, deze niet zich daarbij bevindende berislokers en mededeelingen met de postduiven aan ondergeteekende moet afgeven;
bij die kennis krijgt van het onverschuldigd houden van duiven met gevangensluis van ten hoogste vijf jaren;
bij die opeensluis of door zijn schuld in straf handelt met voren- genoemde verordening, gestraft wordt met gevangensluis van ten hoogste vijf jaren en is het opzettelijk gepoogd en heeft het gevolg het Duitse Rijk of de Duitse Weermacht ten hoogste vijftien jaren.

SEITINGEN, 13 Aug. 1941.
De Burgemeester voornamend,
P. A. BEINS.

Uitrekking Persoonsbewijzen.

Zeer binnenkort, waarschijnlijk 7 juli a.s., zal worden aangevan- gen met de uitrekking van de persoonsbewijzen. Zoolks bekend derhalve zullen de personen wier namen begrepen met de later A, bezit hebben. De uitrekking vindt plaats in afstapelswijze, zodat moet ieder persoon van 15 jaar en ouder zelf een bewijs in zijn naam afgeven. Hierop wordt gewezen, opdat vooral deze personen er voor kunnen zorgen dat zij tijdig in het bezit zijn van de noodige, aan de afstapelswijze, later A, bij het afgeven van het persoonsbewijs moet elk persoon twee geheel gelijke foto's overleggen, die aan de reeds verdedt gepubliceerde mede te brengen, opdat deze eveneens kan worden gebruikt, wanneer op een andere b.v. de vingerdruk mocht mislukken. Ieder gerechtigde voor een persoonsbewijs zal een paar dagen vóór de uitrekking worden uitgenodigd, om op een bepaalde plaats den tijd aan te wijzen. Daarvoor wordt een wils uitverking afgegeven. De uitnodiging moet bij het afgeven van het persoonsbewijs worden overgelegd. Men beware dit stuk dus zorgvuldig en neef.

SEITINGEN, 25 juli 1941.

De Burgemeester van Vlagtwedde:
P. A. BEINS.

Om spionage door middel van postduiven te voorkomen, komen er in juli 1940 reeds allerlei verordeningen betreffende het houden van duiven. Zo moeten de duivenhouders hun duiven laten registreren en is het verplicht om lid te zijn van een bond. De duiven moeten worden voorzien van een ring, afgegeven door die bond. Is een duif doodgegaan, dan moet de eigenaar de poot, waaraan de ring is bevestigd op het gemeentehuis inleveren. Het wordt verboden om de duiven vrij te laten rondvliegen. Hoewel men eerst wat lacherig tegen deze verordeningen aankijkt, blijkt al vrij snel dat het de Duitsers ernst is. In augustus 1941 worden de verordeningen nog eens in scherpere bewoordingen herhaald en worden ook de straffen bekend gemaakt die bij overtredingen zullen volgen.

In september 1941 wordt de gekozen gemeenteraad door Seys-Inquart min of meer buitenspel gezet en verliest z'n controlerende taak. De burgemeester en de wethouders worden eigenlijk voor de keus gesteld: of ontslag nemen of gewoon alles uitvoeren wat de Duitsers opdragen. De meeste burgemeesters blijven 'zitten' en worden de uitvoerders van de Duitse bezettingsmaatregelen. Zo worden bijvoorbeeld de verordeningen de Joden aangaande gewoon uitgevoerd. Ook de burgemeester van Vlagtwedde, de heer Beins, blijft op z'n post, samen met praktisch alle ambtenaren. Indien men opstapt, heeft men geen inkomen en bovendien speelt het feit mee, dat men anders in de meeste gevallen wordt verwangen door NSB'ers. Tijdens de eerste raadsvergadering na de Tweede Wereldoorlog komt waarnemend burgemeester Drenth nog even op het aan de kant schuiven van de gemeenteraad terug. "Het is nu ongeveer vier jaar en vijf maanden geleden, om precies te zijn op 17 juni 1941, dat de raad dezer gemeente voor het laatst bijeenkwam. In 1940 bij zijn komst in Nederland, vertelde ons de verrader van het Oostenrijkse volk, Rijkscommissaris Seys-Inquart, dat aan de Nederlandse staatsinstellingen niets zou

worden veranderd, dat hij zich niet zou mengen in interne Nederlandse aangelegenheden. Maar reeds op 11 augustus 1941 verscheen er een verordening, inhoudende o.m. dat de werkzaamheden van de gemeenteraden en van de colleges van burgemeester en wethouders moesten blijven rusten en dat alle bevoegdheden van de lichamen overgingen naar de burgemeester. De verordening werd van kracht op 1 september 1941".

Een vervelende maatregel van de bezetter is het vorderen van rijwielen ten behoeve van de Duitse weermacht. Dit vorderen van voor de meeste inwoners van Ter Apel het enige middel van vervoer, auto's rijden er immers wegens de benzineschaarste nauwelijks meer, is een ingrijpende maatregel en betekent een flinke beperking van de mobiliteit. Immers het openbaar vervoer is door het gebrek aan brandstof eveneens sterk ontwricht. Aanvankelijk wordt er door de Duitsers per ingeleverde fiets nog netjes betaald, doch naarmate de oorlog vordert, worden er simpelweg fietsen van de mensen afgepakt. Ook van veel mensen in Ter Apel worden fietsen gevorderd. Een nieuwe is niet te koop en dus moet men lopen. Burgemeester Beins probeert in een brief aan de Secretaris Generaal van het Departement van Binnenlandse Zaken in Den Haag de autoriteiten ervan te overtuigen, dat de gemeente Vlagtwedde verschoond moet blijven van het inleveren van fietsen: "...Door de groote afstanden in deze gemeente zijn de winkelstand en andere neringdoenden, alsmede de burgerij in 't algemeen op rijwielen aangewezen, omdat zonder rijwielen de distributie van goederen en de verzorging van levensmiddelen zeer zeker spaak zal lopen". Het mag echter niet baten en op grote schaal moeten ook de Ter Apelers hun fietsen inleveren. Uit een lijst, gedateerd 31 oktober 1944, waarop de namen staan vermeld van inwoners van de gemeente die hun fiets hebben ingeleverd, blijkt dat fietsbanden een zeer schaars artikel geworden is. Veel mensen leveren een fiets in 'ohne Reifen'...

Oekraïne-sigaretten

DEN HAAG, 18 Aug. — De dienst perszaken van het Nederlandse Oost-instituut deelt mede: voor de eerstvolgende distributieperiode der Oekraïnesigaretten zijn met ingang van 18 Augustus van de rode bonkaart de nummers 41 en 42 en van de blauwe bonkaart nummer 35 geldig verklaard. De aandacht wordt er op gevestigd, dat op 1 September a.l. van de rode bonkaart de nummers 18, 19, 20 en 31 en van de blauwe bonkaart de nummers 10 en 11 hun geldigheid verliezen. Hierop zal men na die datum geen Oekraïne-sigaretten meer kunnen kopen.

H.H. Rookers!

Laat van uw eigen geteelde tabak sigaren maken, alles vormwerk. Tevens te koop gevraagd, 4-volts accu en 15-volts roosterblok, ook wel ruilen met sigaren. Bel. aanbevelend.

Adres: **Vladuetstraat 70, Ter-Apel.**

onderweg uit de Oekraïne, waar de Nederlandse Oostcompagnie werkzaam is. Dit is een nationaal-socialistische organisatie, die de emigratie van Nederlandse boeren naar de bezette Russische gebieden stimuleert. In de Oekraïne wordt tabak geteeld van goede Virginia-kwaliteit. Alleen degene die zich voor de bezette Oostgebieden heeft ingezet, krijgt een bono toegestuurd. De bonnen worden echter met zo'n ruime hand rondgestrooid, dat ze ook in het bezit komen van mensen die met de Oostcompagnie niets van doen hebben. Het is een goede sigaret, maar voordat de volgende tabaksoogst kan worden binnengehaald, hebben de Russen de Oekraïne alweer in hun bezit. Goede raad is duur en dus besluit men in Ter Apel om ook maar over te gaan tot de verbouw van tabak (eigenteelt). In bijna elke tuin wordt een hockje gereserveerd waar tabak wordt verbouwd. Bij kweker Hamminga kan men terecht voor de aankoop van tabakspanten. Hij verkoopt twee soorten, namelijk Virginia en Amersfoorter. Van de eerste soort wordt met name shag gemaakt, de tweede wordt gebruikt voor rook- of pruimtabak. Als de planten eenmaal in de tuin staan en goed worden verzorgd, groeien ze als kool en sommige planten kunnen wel een lengte halen van twee meter. Indien de plant volgroeid is, worden de bladeren geplukt en gedroogd. Door de nerf van het blad wordt een touw geregen en op deze manier worden de bladeren opgehangen in de schuur. Als de bladeren goed droog zijn, worden ze in een kist gestopt en wordt er een zwaar voorwerp op gelegd, omdat het geheel moet gaan broeien. Indien het broeiproces tenslotte achter de rug is, kan de tabak worden gesneden. Dit snijden gebeurt vaak in een zelf gemaakt 'hakselmachientje'. Vervolgens wordt de fijn gesneden tabak in de hand gerold en zo waar men heeft echte krultabak. De geur is echter niet om over naar huis te schrijven, maar goed, iedereen rookt het en er is niets anders. Er zijn ook mensen die de tabaksbladeren opsturen naar Groningen naar de fa. Niemeijer. Een gedeelte van de tabak krijgt men dan terug, keurig verpakt in 50-grams pakjes. Je moet er echter wel voor betalen en je bent een deel van je tabak kwijt.

Hoewel er boven Ter Apel zowel overdag als 's nachts veel geallieerde vliegtuigen passeren met een enorme bommenlast, wordt er tijdens de oorlog nooit luchtalarm gegeven. Er zijn wel enkele mensen die een schuilkelder in de tuin of in de kelder hebben gemaakt, doch veel gebruik wordt daar niet van gemaakt. Reeds in mei 1940 is men van gemeentewege begonnen met het opruimen van de diverse versterkingen langs de grens en bij de belangrijkste bruggen. Een gedeelte van de loopgraaf aan het begin van de Oude Weg en een tweetal onderkomens bij de Sellinger sluis laat men echter intact. Ze moeten namelijk dienen als schuilplaats voor de burgerbevolking in geval van luchtgevaar. De bevolking van Ter Apel heeft blijkbaar een rotsvast vertrouwen in de 'geografische kennis' van de piloten en bovendien Duitsland ligt toch nog 5 kilometer verderop... Toch vallen er in de nabijheid van het dorp wel eens bommen en wordt de bevolking eventjes opgeschrikt. Gelukkig gaat het echter steeds goed en vallen er geen burgerslachtoffers. Op 11 januari 1944 is het echter wel goed mis. Een vliegtuig laat zijn gevaarlijke lading vallen in de buurt van de aardappelmeelfabriek te Ter Apelkanaal juist als de arbeiders zitten te schaften. Tien mensen uit de gemeenten Onstwedde en Vlagtwedde vinden de dood. Het overtrekken van een armada vliegtuigen geeft bij veel mensen een onbestemd en

**Das neue
Deutschland
braucht
Männer
und keine
Skelette.
Darnum
kapituliere!**

Twee voorbeelden van dergelijke vlugschriften

**FÜHRER
WORTE!**

**„Wir werden das Ruhrgebiet auch
nicht einer einzigen Bombe feind-
licher Flieger ausliefern.“**

9: VIII: 1939

**„Wenn die britische Luftwaffe 2
oder 3 oder 4 Tausend Kilo Bomben
wirft, dann werfen wir in einer
Nacht 150 000, 180 000, 250 000,
300 000, 100 000 und mehr Kilo-
gramm.“**

4: IX: 1940

**„Der Weg nach England ist frei,-
Deutschland besitzt die Vorherr-
schaft in der Luft“**

20: VIII: 1940

ENGLANDS ANGEBOT

„Für sie, unbeschadet
abwärtigen
waren.“

ENGLANDS FORDERUNG

„Wenn daher wirklich irgend ein Teil des deutschen Volkes eine Rückkehr
zu einem deutschen Staat begehrt, so ist es seine Pflicht, der Idee der Achse
vor dem Gesetz und den Rechten des Einzelnen beizutreten, dann müsse...
diese Menschen verstehen, dass niemand ihnen glauben wird, bevor sie
nicht aktive Schritte unternommen haben, um sich von dem jetzigen
Regime zu befreien.“

»d

DAS DEUTSCHE VOLK HAT DIE WAHL

Houding tegenover de Bezettende Macht.

Ofschoon in deze gemeente in het algemeen door de bevolking ten opzichte van de bezettende macht een waardige en rustige houding wordt aangenomen en geen demonstratieve en krankzinnige handelingen worden verricht, is dit in andere deelen van ons land blijkbaar niet steeds het geval en is het vooral de jeugd, die op muren, schuttingen of andere objecten opschriften plaatst, die als Joodsch-vijandig kunnen worden aangemerkt.

Ook meent men, al of niet uit sympathie met de Sovjet-Unie, demonstratieve handelingen te moeten verrichten, b.v. door in het openbaar „heil Moskou" te roepen.

Dit moet als ontoelaatbaar worden beschouwd en is niet alleen strafbaar, maar moet ook, evenals het plaatsen van bovengenoemde opschriften, waarmee geen enkel waarschijnlijk belang van ons volk wordt gediend en in strijd is met de houding, welke tegenover de bezettende macht in acht genomen dient te worden, als zijnde onwaardig, worden nagelaten.

Ik doe bij dezen een beroep op ouders en opvoeders der jeugd om haar in het waarschijnlijk belang van de geheele bevolking op het verkeerde van dergelijke handelingen te wijzen en er met alle kracht tegen te waarschuwen.

Het zou zeer jammer zijn indien door dergelijke onbesonnen handelingen, maatregelen zouden moeten worden genomen, die later zouden zijn te betreuren.

SELLINGEN, 3 Juli 1941.

De Burgemeester van Vlagtwedde:

F. A. BEINS.

Openbaar vreugdebetoen.

Naar aanleiding van een circulaire van den Commissaris der Koningin in deze provincie breng ik ter openbare kennis, dat het gewenscht is, dat voorloopig geen Nederlandsche vlaggen worden getoond, ook niet op 25 juni a.s. Elk openbaar vreugdebetoen dient voorloopig achterwege te blijven.

SELLINGEN, 27 juni 1940.

De Burgemeester van Vlagtwedde:

F. A. BEINS.

Het dragen van oude militaire knoopen verboden

Van welingelichte zijde wordt medegedeeld, dat het dragen van militaire uniformknoopen met den Nederlandsche Leeuw gelijk wordt gesteld met het dragen van uitgezaagde muntstukken met de afbeelding van de Koningin.

Het is derhalve strafbaar volgens paragraaf 4 van Verordening no. 95/1941.

Opsporen van vliegtuigen.

Bekend wordt gemaakt, dat ingevolge een mededeeling van den Bevelhebber der Ordnungspolizei een beloning van f10.— wordt uitgereikt voor dengene, die bij eersttoeslag of noodlanding van een vliegtuig daarvan zoo tijdig mededeeling doet aan een Nederlandsche of Duitse politieinstantie, dan wel aan een afdeeling van de Duitse weermacht, dat dank zij die mededeeling tot onmiddellijke hulpverriekening aan en berging van het vliegtuig kan worden overgegaan.

SELLINGEN, 17 October 1940.

De Burgemeester van Vlagtwedde,

F. A. BEINS.

Verordeningen, Verordeningen...

Inlevering van metalen.

De Burgemeester van Vlagtwedde maakt bekend, dat thans voor de na te noemen wijken en straten oproepingen tot het inleveren van metalen zijn verzonden:

1. De wijken C en D. Gelegenheid tot inlevering te Vlagtwedde B 656, werkplaats W. KWAK, op 4 en 5 Augustus a.s., tekenen van 8—12 en van 1—5 uur;

2. Markweg, Munnikemoer—Rutenbrockerweg, Munnikemoer Oost en West, Oosterlân, Oosterstraat, Oudweg, Poortweg, Ruiten A Kanaal, Schaalbergerweg, 't Schot, Schotslaan, Stabonsstraat, Ter-Apelkanal Oost en West, Ter Haar en 't Heem, Westerstraat, Zandberg, alsmede de no's 132 t.m. 196 van wijk O en Viaductstraat.

Gelegenheid tot inlevering te Ter-Apel West in de o.l. school, op 4 t.m. 8 Augustus a.s., tekenen van 8—12 en van 1—5 uur.

Waarschuwing!

Het niet ontvangen van een oproeping onthult niet van de verplichting tot inlevering. Ook zij die niets hebben in te leveren dienen zich aan te melden of zich te doen vertegenwoordigen.

SELLINGEN, 31 Juli 1941.

De Burgemeester voornoemd,

F. A. BEINS.

PUBLICATION.

(NADRIK VERBODEN.)

Opwekking tot saamhoorigheid.

In deze voor ons land zoo moeilijke tijden, welke ook in deze gemeente niet zonder weerstand zijn gebleven, meen ik goed te doen de inwoners te verzoeken zich te onthouden van het uiteten van niet — of althans moeilijk — te bewijzen beschuldigheden of op voor anderen krenkende wijze.

De rustige en waardige houding, die ons volk in 't algemeen in dezen tijd heeft aangenomen, kan niet anders dan eerbied afdwingen.

Laat ieder er zooveel mogelijk aan medewerken dat dit zoo blijft. Met den meesten aandacht doe ik een beroep op de inwoners van deze gemeente om elikander in dezen zorgvollen tijd het leven niet nog moeilijker en onaangename te maken; ook mij bewijst men daarmede een grooten dienst bij mijn zoo moeilijke werk.

SELLINGEN, 29 Mei 1940.

De Burgemeester van Vlagtwedde:

F. A. BEINS.

Bekendmakingen.

Ingevolge opdracht van den Commissaris der Koningin in deze provincie wordt bekend gemaakt:

1. dat alle beperkingen, welke aan het burgerlijk binnenlandsch verkeer in Nederland door Duitse militaire overheid waren opgelegd, zijn opgeheven.
2. dat de spoorlijn Harlingen—Nieuwe Schans door den Feldkommandant voor het particulier verkeer is vrijgegeven. De gebruikelijke formaliteiten aan de Duitisch—Nederlandsche grens worden uit den aard der zaak gehandhaafd;
3. dat de telefoon en telegraaf voor gebruik in het geheele land weer vrij is.

SELLINGEN, 27 Mei 1940.

De Burgemeester van Vlagtwedde:

F. A. BEINS.

Verkoop sterken drank.

De zandacht wordt er op gevestigd, dat de door den Commissaris der Koningin in deze provincie gegeven verbodsbepalingen roepen het schenken of verspreiden van sterken drank in lokaliteiten voor den verkoop van sterken drank in het klein tot nader order onverminderd van kracht blijven.

SELLINGEN, den 27 Mei 1940.

De Burgemeester van Vlagtwedde:

F. A. BEINS.

WARNING

Ich habe Veranlassung, nochmals mit allem Nachdruck darauf hinzuweisen, dass sämtliche **Schusswaffen, alle Munition, Handgranaten, Sprengmittel** und sonstiges Kriegsgerät abzuliefern sind.

Deutsche Kriegsgerichte haben in letzter Zeit Verurteilungen wegen **UNBEFUGTEN BESITZES** solcher Gegenstände aussprechen müssen.

Ich mache darauf aufmerksam, dass auf derartige Vergehen **schwerste Strafen bis zur Todesstrafe** stehen, und dass in Zukunft keine Milde geübt werden wird.

Der Wachmeesterblikbater in den Nederlanden
gen. Fr. CHRISTIANSEN

WAARSCHUWING

Er bestaat aanleiding, nog eens nadrukkelijk er op attent te maken, dat alle **vuurwapens, munitie, handgranaten, ontplofingsmiddelen** en ander oorlogsmateriaal moeten worden ingeleverd.

Duitsche krijgsgerechten moesten in den laatstentijd herhaaldelijk veroordeelingen wegens **ONGEOORLOOFD BEZIT** van soortgelijke voorwerpen uitspreken.

Ik maak erop attent dat voor **dergelijke** overtredingen de **zwaarste straffen** en zelfs de doodstraf zullen worden toegepast en dat in de toekomst geen clementie te verwachten is.

Der Wachmeesterblikbater in den Nederlanden
gen. Fr. CHRISTIANSEN

Aanvragen voor

Rubberknietlaarzen

kunnen aan loket schoenen van het kantoor te Sellingen worden ingediend van 28 t.m. 30 Januari uitsluitend door zand- en baggerschippers en veeartsen, terwijl een collectieve aanvraag kan worden ingediend door de directies van zuivel- en betonfabrieken. Aanvraagformulieren zijn aan het loket verkrijgbaar. Voorlopig mogen voor andere beroepen en bedrijven geen aanvragen in behandeling worden genomen, derhalve zullen geen aanvraagformulieren worden afgegeven ten behoeve van landbouwers en landarbeiders.

Inlevering

Zelfverzorgersbonnen.

De inname van de melk- en vleeschbonnen van zelfverzorgers zal de volgende week worden voortgezet te Bourtange (Maandag 28 Jan.) en te Sellingen (Dinsdag 29 Jan. t.m. Zaterdag 2 Febr.)

Voor nadere bijzonderheden raadplege men het vorig nummer van dit blad.

De leider van D.K. Vlagtwedde,
O. CLEVERING.

sers in een der lokalen van de Mulo-school, die toen nog gevestigd was op de plaats waar nu het nieuwe politiebureau staat. Een der oud-leerlingen weet nog te vertellen, dat deze soldaten meest mannen op leeftijd en afkomstig waren uit Oostenrijk. Veel last hebben de inwoners van Ter Apel eigenlijk niet van de Duitsers gehad. Men gedraagt zich overwegend correct en gedisciplineerd. De gelegerde Duitse militairen (van september 1944 tot de bevrijding) behoren bij een Verpflegungsamt onder leiding van Ortskommandant Geimer.

Rond Ter Apel is in de oorlog nog veel meer bouwland dan nu het geval is en er worden dan ook veel aardappelen en granen verbouwd, doch ook koolzaad en suikerbieten. Koolzaad is eigenlijk voor dit gebied een nieuw produkt. Veel bewoners hebben wel een adresje waar ze enige landbouwprodukten kunnen kopen tegen een aanvaardbare prijs. Vooral koolzaad is erg geliefd bij de bevolking. Uit de zaden perst men olie, die dan wordt gebruikt voor het bakken van pannenkoeken. Ook roert men de olie door de stampot. Van suikerbieten maken veel gezinnen stroop.

In het laatste gedeelte van de oorlog komen na Dollé Dinsdag (5 september 1944) uit het westen van het land veel gevluchte NSB'ers naar Ter Apel. Ze hebben in eerste instantie hun heil gezocht in Duitsland op de Lüneburgerheide. Als ze daar weg moeten, komen ze in de noordelijke streken van Nederland en dus ook in Ter Apel. Burgemeester Beins geeft de heer Roorda opdracht om deze mensen in Ter Apel

Ook in 1946 nog steeds veel artikelen 'op de bon'.

De Heer Maarschalk GOERING, zijn vertrouweling
 De Heer TOON MUSSERT, zijn broeder;
 De Heren ROST VAN TONNINGEN en SEYSIE
 zijn vrienden,
 De Heer MAX BLOKZIJL, zijn leerling,

melden U met diepe droefheid het zo vurig verlangde afsterven van hun Fuhrer, die door U allen zo liefelijk verwenst werd, en verzoeken aanwezig te willen zijn bij de lijkplechtigheid van:

ADOLF HITLER,

Ridder in de Orde van het eiken kruis van ijzeren haken en ogen met aardappel- en wortelloof,

overleden aan de gevolgen van „onschluskoorts“ van gebrek aan levensruimte, na een langdurige, slepende blitzkriegepidemie.

De mis van Rek-wie-hem Ether-nam zal worden gecelebreerd door een troep N.S.B.ers en landwachters, onder de onbedaarlijk heldhaftige leiding van MUSSERT en RAUTER (die binnenkort aan de beurt zijn).

De grandiose blijde uitvaart zal defileren te den Haag op het Binnenhof en gescnouwd worden door WINSTON CHURCHILL en Gen. EISENHOWER met hun gevolg! Goebels, minister van Nazi-propaganda, zal, om de feeststemming te verhogen, daarvoor de in Nederland gestolen klokken en radio's ter beschikking stellen.

Geen bloemen, enkel dansmuziek is troef.

R. I. P. (Recht In de Put.)

De Engelsen, Amerikanen en Russen kraaien victorie.

De Nederlanders delen in de glorie.

De Italianen zullen de dupe zijn,

De Duitser is en blijft: „DASSELBE SCHWEIN“ !!

onder te brengen. De heer Roorda zit in het verzet en brengt de mensen onder bij die inwoners van Ter Apel die veel sympathie koesteren voor de Duitsers en die dus zeer beslist geen onderduikers in huis hebben. De 'Lüneburgers' blijven hier tot de bevrijding en worden dan opgepakt door de B.S. en voorlopig ondergebracht in de RHBS.

Die soort prenten verscheen direct na de bevrijding...

Landbouwers!

Door diverse omstandigheden zijn de vooruitzichten voor het beschikbaar stellen van arbeidskrachten voor het aardappelrooien dit jaar zeer ongunstig. Wel is bevrijwilligers uit het westen tegen het normale tarief mogelijk, mits men genezen is deze te huisvesten en te voorzien van 1 warme maaltijd per dag en koffie. Voor brood dienen de arbeiders zelf te zorgen. Men werkt onder leiding van den boer (dus niet onder Heide-Mij). Zij, die genezen zijn deze rooiers tewerk te stellen, gelieven zich ten spoedigste bij mijn bureau op te de zittingsuren op te geven.
 De Dir. v.h. Arb.bureau Sellingen
 N. JANSONIUS.

Te weinig arbeidskrachten

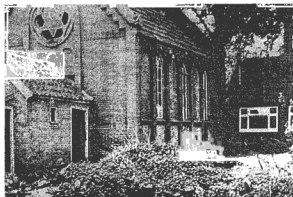
De Joden in Ter Apel...

O God, houd U niet stil,
zwijk niet en blijf niet werkeloos, o God.
Want zie, Uw vijanden tieren,
Uw haters steken het hoofd op;
zij smeden een listige aanslag tegen Uw volk en beraadsla-
gen tegen Uw beschermelingen.
Zij zeggen: Komt, laten wij hen als volk verdeelen,
zodat aan de naam Israël niet meer wordt gedacht.

Ps. 83.

Voor de Tweede Wereldoorlog is er een bloeiende Joodse gemeente in Ter Apel. Ze is in het bezit van een synagoge (ingewijd in 1883), de 'plaats van samenkomst', aan de Oosterstraat. Voor de synagoge staat nog een klein huisje, dat dienst doet als woning van de rabbi. Eveneens bevindt zich aan de voorzijde een leerlokaliteit, waar de kinderen godsdienstonderwijs ontvangen. Veel Joodse inwoners van Ter Apel verdienen de kost in de handel en bekleeden beroepen als slager, kruidenier en veehandelaar.

Bij de Duitse inval op 10 mei 1940 weten de Joden, dat voor hen wel eens een beroerte tijd zal kunnen aanbreken. Men

● De plaats, waar de joden in Ter Apel een eeuw verleden een eigen synagoge vestigden. De synagoge (foto boven) werd na de oorlog gesloopt.

VERORDENING

van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende den aanmeldingsplicht van personen van geheel of gedeeltelijk joodschen bloede.

Op grond van § 5 van het Decreet van den Führer over de uitoefening der Regeeringsbevoegdheden in Nederland van 18 Mei 1940 (R.W.B. I, blz. 778) bepaal ik:

Artikel 1.

Degenen die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn en hun verblijf hebben in het bezette Nederlandsche gebied, moeten aangemeld worden overeenkomstig de navolgende bepalingen.

Artikel 2.

(1) In den zin van deze verordening wordt een persoon als geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede beschouwd, indien hij van ten minste één naar ras voljoodschen grootouder stamt.

(2) Een grootouder wordt zonder meer als voljoodsch aangemerkt, wanneer deze tot de joodsch-kerkelijke gemeenschap behoort heeft of behoort.

Artikel 3.

(1) Bij twijfel of een persoon overeenkomstig artikel 2 als geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede moet worden aangemerkt, beslist daarover op gedaan verzoek de Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied of de door hem aangewezen instantie.

Aanmeldingsplicht van personen van 'geheel of gedeeltelijk joodschen bloede'.

PUBLICATIEN.

(NADRIJK VERBODEN.)

Aanmeldingsplicht van personen van geheel of gedeeltelijk Joodschen bloeds.

Ingevolge verordening 6/1941 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, zijn alle personen die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloeds zijn verplicht, zied vóór 24 Februari a.s. aan te melden bij den burgemeester van hun woon- of verblijfsplaats, of zoo zij in het centraal bevolkingsregister zijn opgenomen bij het Hoofd der Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters te 's-Gravenhage.

In den zin van genoemde verordening wordt een persoon als geheel of gedeeltelijk van joodschen bloeds beschouwd, indien hij van tenminste één naar ras voljoodschen grootouders afstamt. Een grootouders wordt zonder meer als voljoodsch aangemerkt, wanneer deze tot de joodsch-kerkelijke gemeenschap behoort heelt of behoort.

De aanmelding moet schriftelijk op daarvoor bestemde formulieren geschieden. Zij, die hun woon- of verblijfsplaats in de gemeente Vlagtwedde hebben, kunnen die formulieren ter gemeente-secretarie bekomen vanaf 13 Februari a.s. Op verzoek wordt een formulier toegezonden, mits bij het verzoek een postzegel voor toezending wordt ingesloten.

De ingevulde en ondertekende formulieren moeten vóór 24 Februari a.s. bij mij aan het gemeentehuis te Sellingen worden ingeleverd of ingezonden, met gelijktijdige betaling van fl. — leges.

De aandacht wordt er nog op gevestigd, dat hij, die door zijn schuld niet aan de op hem rustende verplichting tot aanmelding voldoet, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste 5 jaren.

SELLINGEN, 12 Februari 1941.

De Burgemeester van Vlagtwedde:
F. A. BEINS.

Publicatie in de 'Officieele Vlagtwedder', 15 februari 1941.

GEMEENTE VLAGTWEDDE

VELLEN, den 25 Augustus 1941.

Nr. 1262.

Aankomst op 16 mei 1941, Nr. 1. fda.
Kabinet.

aan de bevolking van
Joodschen bloeds.

AAN

den heer Secretaris-Generaal van het
Departement van Opvoeding, Wetensch.
en Cultuurbescherming
te 's-Gravenhage - C.W.

89.

Ter voldoening aan aangeverende circulaire uitmaken wij de van
U hieronder opgave te doen toekomen van het aantal leerlingen van
Joodschen bloeds, onderscheiden volgens de vermeldde scholen,
waar wij thans bezetten:

- o.l.-school te Vlagtwedde: 6 leerlingen;
- o.l.-school te Bourtagne: 1 leerling;
- o.l.-school te Dipsinghoort: geen leerlingen;
- o.l.-school te Dipsinghoort: geen leerlingen;
- o.l.-school te Sellingen: geen leerlingen;
- o.l.-school te Sellingen: geen leerlingen;
- o.l.-school te Ter Apel Oost: 1 leerling;
- o.l.-school te Ter Apel West: 5 leerlingen;
- o.l.-school te Ter Apel: 1 leerling;
- bijsch.-school te Ter Apel Oost: geen leerlingen;
- bijsch.-school (o.l. bijten) te Ter Apel: 1 en 2 leerlingen;
- bijsch.-school te Vlagtwedde: geen leerlingen;
- E.K.-Joodsche school te Ter Apel: geen leerlingen;
- E.K.-Joodsche school te Ter Apel: geen leerlingen;
- bijsch.-school te Sellingen: geen leerlingen;
- bijsch.-school te Velt: geen leerlingen;
- centrale kweekschool te Bourtagne: 5 leerlingen;
- kweekschool verbonden aan de o.l.-school te Ter Apel: 'vast' 2 leerl.

Burgemeester van de gemeente van VLAGTWEDDE,

Burgemeester.

Secretaris.

Inname radio-ontvangstinstellingen van Joden.

Bij daartoe gegeven voorschriften is bepaald, dat radio-ontvang-
toestellen die zich hier te lande in het bezit van joden bevinden,
met ingang van 15 April 1941 in beslag zijn genomen.

Als joden zijn te beschouwen alle personen, die in den zin van
par. 4 der verordening 189/40 joden zijn of als joden worden
beschouwd.

De radio-ontvangstinstellingen van bovenbedoelde personen die in
deze gemeente woonachtig zijn, moeten vóór 30 April 1941 ten
gemeentehuis te Sellingen in onbeschadigden toestand worden
ingeleverd. Herschaling van beschadigde toestellen zal op kosten
van den eigenaar geschieden. Overtredingen zullen worden gestraft.

SELLINGEN, 24 April 1941.

De Burgemeester van Vlagtwedde,
F. A. BEINS.

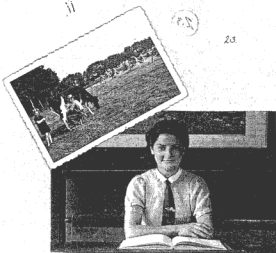
De Joden moeten op 15 april 1941 hun radiotoestellen inleveren.

heeft namelijk al genoeg verhalen gehoord van Duitse
vluchtelingen. Toch is men van mening, dat situaties als in
Duitsland, zoals vervolgingen, plunderingen en martelingen
niet in Nederland zullen voorkomen. Nederland staat erg to-
lerant tegenover de Joodse mensen. In bijna alle gemeenten
wonen ze en zijn volkomen geïntegreerd. De Joden zijn er
dan ook van overtuigd, dat de Nederlandse bevolking ver-
volgingen e.d. niet zal toestaan. De Nederlandse overheid
legt de Duitse bezetter aanvankelijk echter geen stroobed
in de weg. Men weigert ook niet om de Arierverklaring te
tekenen....

Reeds bij de Verordening van 10 januari 1941 wordt de uit-
roeping van de Joodse gemeenschap in Nederland ingeluid
en vanaf die datum zijn ze min of meer overgeleverd aan de
bezetter. Op last van de Rijkscommissaris voor het bezette
Nederlandse gebied, Seyss-Inquart, komt er 'een aanmel-
dingsplicht van personen van geheel of gedeeltelijk jood-
schen bloeds'. Men dient een aanmeldingsformulier van het
gemeentehuis op te halen en deze op 24 februari 1941 weer
in te leveren. De legeskosten bedragen fl. —. Is een persoon
niet in staat om het legesgeld te voldoen, dan is 'de Israëli-
tisch-kerkelijke gemeente verplicht de legeskosten te vol-
doen'. Het is de Duitsers ernst. In artikel 10 van deze ver-
ordening staat de straf vermeld bij het niet nakomen van de
plicht: 'Hij die door zijn schuld niet aan de op hem rustende
verplichting tot aanmelding voldoet, wordt gestraft met ge-
vangenisstraf van ten hoogste vijf jaren'. Naar aanleiding
van deze verordening doet de burgemeester van de ge-
meente Vlagtwedde, de heer Beins, op 28 februari 1941 aan de
Procureur-Generaal te Leeuwarden een lijst toekomen
van de in zijn gemeente verblijvende personen die geheel of
gedeeltelijk 'van joodschen bloeds' zijn. Het duurt dan niet
lang of er komen maatregelen, die enkel dienen om het le-
ven van de Joden 'zuur' te maken. Vrij snel na de verorde-
ning van 10 januari moet burgemeester Beins opgeven hoe-
veel Joodse kinderen er op de verschillende scholen in de
gemeente verblijven. Daarna moeten de Joodse inwoners
met ingang van 15 april 1941 hun radiotoestellen inleveren.
Op het gemeentehuis te Sellingen worden 14 'radio-ont-
vangtoestellen' ingeleverd. Op 31 mei 1941 maakt de Rijks-
commissaris voor het bezette Nederlandse gebied bekend,
dat de Joden o.a. geen bezoek meer mogen brengen aan
openbare zwembaden en niet meer mogen wandelen in bos-
sen en plantsoenen. Een bezoek aan het zwembad van
G.Fietje en wandelen in de bossen rondom het aloude
klooster is dus niet meer toegestaan. Ook mogen geen café's
meer worden bezocht, want overal komen bordjes te hangen

Opgave 1 - de kinderen op de lagere scholen.

Selma tijdens en na de oorlog

GEMEENTE VLAGTWEDDE

2023002, d.m. 9 November 1943.

No. 3557.

Aflevering op het van:

Onderwerp:
omkoping van gemeentel
terreinen op veld-
port stellen van Joden.

Bij:

Ter voldoening aan Uw circulaire nr. d.d. 22 October 1943, nr. 14254, ffd. B.B. Bur. B.Z., heb ik de eer U hieronder te doen toekomen een opgave van door de gemeente Vlagtwedde gemaakte onkosten terzake van het op transport stellen van Joden.

aan de heer Secretaris-Generaal
van het Departement van
Binnenlandse Zaken,
te AMSTERDAM

A. Solvere transportkosten van afgevoerde Joden

Datum van betaling	Waarvoor betaald	Bedrag
24 Aug. 1942	vervoer Joden	f 4.40
31 Aug. 1942	" "	" 7.00
16 Dec. 1942	" "	" 26.15
26 Jan. 1943	" "	" 11.50
18 Aug. 1943	" "	" 141.64
	Totaal	f 200.69

B. Kosten van bewaring, opslag en beschikking van door Joden achtergelaten inwonerzaken

Datum van betaling	Waarvoor betaald	Bedrag
3 Aug. 1942	vervoer bijwoning van Joden	f 14.76
15 Dec. 1942	vervoer goederen van Joden	" 2.50
	Totaal	f 17.26

C. Kosten van ontvulling van de Joden bij hun afvoering achtergelaten woningen

Datum van betaling	Waarvoor betaald	Bedrag

Algemeen totaal f 217.95

De burgemeester van Vlagtwedde,

Burgemeester

bracht in het kamp Westerbork en vervolgens doorgezonden naar de Lüneburgerheide in Duitsland. Weken daarna kwamen ze weer terug naar ons land, en werden toen ondergebracht bij particulieren, meestal NSB'ers, in het noorden van Nederland. Op 12 april 1945 zijn we bevrijd door de Canadezen. Dat was ongelooflijk. Een dag om nooit te vergeten. We waren vrij! Je kon het niet bevatten. We zijn nog enige tijd in het kamp gebleven, want er werd overal nog gevochten. Op Hemelvaartsdag 1945 zijn we dan vertrokken naar Ter Apel, waar we zeer enthousiast zijn ontvangen. De nachtmerric was eindelijk voorbij. Wij waren nog in leven, doch we hadden onze hele familie verloren. En je kon en wilde niet geloven, dat ze nooit meer terug zouden komen. Je bleef toch hopen. Helaas, ze kwamen niet terug. Ook mijn moeder niet en met dat gegeven moet je verder leven. De vraag "Waarom is toch dit alles gebeurd?" blijft knagen aan je ziel".

Als twaalfjarig meisje komt Shulah van Velzen als jong onderduiktstertje naar Ter Apel. Ze is geboren in 1932 te Amsterdam en heeft daar samen met haar ouders, broer en zus een gelukkige tijd. Dat gelukkige leven wordt op 10 mei 1940 ernstig verstoord. In 1941 worden de duimschroeven voor de Joodse inwoners reeds behoorlijk aangedraaid. In de loop van het jaar 1942 duikt Shulah onder en worden haar ouders op transport gezet naar Westerbork. "In juli 1944 kwam ik bij boer Hoving in Munsterseveld en dat was al mijn 35-ste onderduikadres. Op een zeker moment kon ik daar niet langer blijven en vertrok naar Ter Apel, waar ik werd ondergebracht bij de familie Boer aan de Oosterstraat. Mijn onderduiknaam was toen Ellie Moed. Overdag moest ik binnen blijven, maar 's avonds mocht ik met de kinderen van Boer even in de tuin spelen of in het bos aan de Schotslaan. Op zekere dag stond ik, puur uit verveling, voor het raam, toen plotseling landwachter Wever uit Munsterseveld voorbij fietste. Die man kende mij uit de tijd dat ik bij de familie Hoving zat ondergedoken. Ik dacht dat hij mij gezien had en werd bang. De familie Boer raakte, toen ik het vertelde, ook in paniek, en stond erop, dat er een ander adres voor mij zou worden gevonden. De heer Hilgen, (drogist) die de boodschappen rondbracht, hoorde dit en zei: "Mevrouw Boer, zet Shulah achter op uw fiets en breng haar naar de Stationsstraat ter hoogte van de H.B.S en zet haar daar af. Kijk niet achterom, maar ga direct naar huis. Mevr. Boer heeft er veel verdriet van gehad, dat ze mij op deze onzekere manier moest afstaan. Ik ben door de heer Hilgen opgepikt en via de Boslaan - Schot - Leidijk kwamen we bij zijn huis terecht. Zijn vrouw keek helemaal niet vreemd op, dat er plotseling een kostganger bij haar over de vloer kwam en vond het goed dat ik daar zou onderduiken. Ik werd direct door het kinderloos gezin opgenomen, maar vond het wel erg, dat ik nu geen vriendinnetjes had. Mijn mooie, zwarte haren werden rood geverfd en iedere avond voordat ik naar bed ging, moest dat weer bijgewerkt worden. Ik kreeg weer een andere naam en heette voortaan Tiny de Vries uit Rotterdam. Ik hielp mevr. Hilgen in de huishouding, maar mocht nooit naar buiten, zelfs niet in de tuin. Als er visite kwam, moest ik naar de zolderkamer, maar kwamen er plotseling mensen over de vloer, dan was ik het meisje uit Rotterdam, dat bij een bombardement alles had verloren. Bij de familie Hilgen kreeg ik een echte gereformeerde opvoeding. Voortaan zong ik geen chanoeka-liedjes meer, maar psalmen en gezangen. Toen op een zondagavond in het voorjaar van 1945 Ter Apel moest worden ont-

De gemeente Vlagtwedde mag f 217,95 declareren...

GROENINGEN, den 28. Dezember 1942.

GEMEENTE VLAGTWEDDE

GROENINGEN, den 28. April 1943.

Nr. 1276.

Aankomst op 10.11.43

An den Beauftragten des Reichskommissars
für die Provinz Groningen
Landwehrstrasse, Nr. 3
Grote Markt 28
G r o n i n g e n

Gedrag: Transport
oblast: Soortzettingen.

An den
Heeren Burgermeester
der Gemeente Vlagtwedde
Vlagtwedde.

GEMEENTE VLAGTWEDDE
INGEKOMEN
4 JAN 1943

Durch die jetzt auffallende Kälte besteht die Gefahr, dass die Wasserleitungen in den leerstehenden Wohnwohnungen einfrieren.

Es ist daher erforderlich, dass sofort Massnahmen dagegen getroffen werden.

Wollen Sie bitte veranlassen, dass in den dafür in Frage kommenden Wohnungen die Leitungen entleert und abgeschlossen werden.

Die verwinkelten Wohnungen dürfen bekanntlich nur im Besitze eines Polizeibeamten betreten werden und wird gebeten, an diesem Zweck Leute phantasieren.

In Kürze erhalten Sie von hier eine Mitteilung, wie über diese Wohnungen weiter verfügt wird.

In Auftrage

Auftrag für Volkspflege.

M.B. Sie selbst sind dafür verantwortlich, dass die Wohnungen wieder ordnungsgemäss verpflegt werden und während der Abreise nicht entzündet wird.

Der Bürgermeister der Gemeente Vlagtwedde,

GEMEENTE VLAGTWEDDE

GROENINGEN, den 3. August 1943.

Nr. 2951.

Aankomst op 10.11.43
30.11.1943.

An den Beauftragten des Reichskommissars
für die Provinz Groningen
in
Groningen.

Gedrag: Regelmässige Poststellung
oblast: Jüdische Wohnungen.

De 'Endlösung' in Ter Apel is voltooid.

ruimd, moest de familie Hilgen ook vluchten en voor het eerst na maanden kwam ik weer buiten en kwam terecht bij een boer in Roswinkel. Later op de avond vond de heer Hilgen dat toch nog te gevaarlijk voor mij en heeft me toen langs allerlei omwegen weer naar huis gebracht. Eindelijk op 11 april 1945 kwamen de bevrijders en stonden de Poolse tanks voor de brug. Een geweldig moment om nooit te vergeten. Maar ik durfde niet naar buiten. Ik had zo lang opgesloten gezeten en dan nu ineens die vrijheid, dat kon ik niet verwerken. Mijn ouders waren via Westerbork terecht gekomen in het kamp Sobibor en ik dacht dat zij nu spoedig ook wel terug zouden komen. Daarom stond ik bijna dagelijks bij de grens om ze te kunnen verwelkomen. Maar helaas, ze kwamen niet terug. Nog enkele jaren ben ik bij de familie Hilgen gebleven en heb het daar goed naar m'n zin gehad. Ik ging naar de Chr. school aan de Schotlaan en bezocht 's zondags de gereformeerde kerk. In 1951 ben ik vertrokken, ben later gehuwd en verblijf momenteel veel in Israël. Gereformeerd ben ik al lang niet meer, maar behoor nu weer bij het 'oude volk van Israël'. Nu kan ik zeggen: Nederland is mijn Vaderland, maar Israël is mijn Thuis".

Op 6 juni 1985 ontvangt de fam. Hilgen van de Israëlische regering een hoge onderscheiding. Samen met nog 24 andere personen uit de provincie Groningen krijgt de heer Hilgen namelijk de 'Yad-Vashem', 'Hand van Liefdadigheid'. Met deze onderscheiding betoont de regering van Israël haar dankbaarheid aan al die mensen die met gevaar voor eigen leven zich hebben ingezet om Joodse medemensen het

Anlässlich Ihres obengenannten Schreibens beziehe ich mich Ihnen folgende Mitteilung.

1. Alle Judenwohnungen in dieser Gemeinde sind von Juden abgeholt worden.
2. In 3 Häusern befinden sich die Juden noch in der Wohnung: es handelt sich hier um die folgenden Menschen:
a. Hein. van Kropveld, wohnt in Barndair Oost 25 (Man ist Jude).
b. Albe. van Kampen, wohnt in Boortings O 197 (Man ist Jude).
c. Sal. Luyke, wohnt in Vlagtwedde B 101 (Man ist Jude).
3. In dieser Gemeinde sind 19 komplette Wohnungen aus Juden abgeholt worden; 17 dieser Wohnungen sind schon verkauft worden, 1 ist unbesetzt und die letzte Wohnung wird in kurzer Zeit verkauft werden; 18 dieser Wohnungen sind jetzt bewohnt.
4. Kinderabgabestände in bereits wieder besetzten Häusern, in einem geschützten Raum zusammengefasst, sind nicht mehr vorhanden.
5. Bezahlungsberichte, Wünsche und Klagenanmeldungen sind nicht mehr vorhanden.
6. In 12 Häusern wurden die Möbel anderweitig untergestellt. Vorige Woche sind diese Möbel von der Organisation Rosenberg (Leiter Westman, in Amsterdam) abgeholt worden.

Der Bürgermeister der Gemeente Vlagtwedde,

leben zu retten. Diese dekoratie wordt uitgereikt in de synagoge te Groningen

De familie Kropveld komt uit Duitsland en vestigt zich eind twintigste jaren in Barndair. Julius of Joelle, zoals hij in de volksmond al jaren wordt genoemd, is de zoon en vertelt het volgende: "In Barndair ben ik aanvankelijk onbekommerd opgevoed. Mijn vader zat in 'de kleine hand' en legde zich later steeds meer toe op de veehandel. Ook is hij enige tijd werkzaam geweest in de kolenmijnen in Limburg. In de

Aan de ambtenaren in dienst dezer gemeente

Wij deelen U mede, dat ter uitvoering van de vierde verordening nr. 108/40 van den rijkscommissaris voor het bezette nederlandse gebied het volgende bepaald is.

1. Voortaan mogen de nederlandse bestuursorganen en de openbare publiekrechtelijke lichamen geen personen, die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn, in vaaten of tijdelijken dienst benoemen of aanstellen, op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht in dienst nemen, noch bevorderen.

2. Met de openbare publiekrechtelijke lichamen worden gelijkgesteld alle privaatrechtelijke lichamen, inrichtingen en stichtingen, waaraan de staat, een provincie, een gemeente of eenig ander openbaar lichaam deelneemt; voorts ook het personeel van de openbare onderwijs- en opvoedingsinrichtingen.

3. Hij die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede is, mag voortaan niet meer in eenigen ambtelijken werkkring, van welken aard ook, eere-ambten daaronder begrepen, worden geplaatst; ook zal hij niet meer bij het openbaar of bijzonder onderwijs mogen worden werkzaam gesteld, behoudens wanneer de betreffende school uitsluitend door joodsche scholieren wordt bezocht. Met plaatsing wordt herbenoeming gelijk gesteld.

4. Ter beoordeeling van de vraag of een bepaald persoon al of niet van joodschen bloede is, dient als leidende gedragslijn te worden aanvaard, dat niet als te zijn van joodschen bloede behoort te worden beschouwd hij, van wien geen zijner vier grootouders naar zijn weten lid of tijdelijk lid is geweest van de joodsche gemeente.

5. Ter aanvulling hiervan heeft de commissaris-generaal voor bestuur en Justitie voorts nog medegegeeld, dat van benoeming, aanstelling, werkzaamstelling of bevordering als vorenbedoeld, eveneens behooren te worden uitgesloten, alle personen, wier echtgenooten geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn, en dat ambtenaren en arbeidscontractanten, die met een persoon die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede is, in het huwelijk treden, terstond van hun ambt of dienstbetrekking zullen worden ontheven.

6. De ambtenaren, die niet van joodschen bloede zijn, behooren een verklaring volgens bijgaand model af te leggen.

7. Het personeel, dat deze verklaring niet zal kunnen ondertekenen, zal nauwkeurig de bijzonderheden moeten opgeven, waaruit blijkt, in hoeverre zij en (of) hun echtgenooten of verloofden geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn. In de hieromtrent in te zenden opgaaf moet worden vermeld: de ambts- of dienstfunctie, de woon- en geboorteplaats, zoemed de leeftijd en het inkomen; het laatste gespecificeerd in het inkomen uit den ambtelijken of dienstarbeid en uit het privévermogen. Ook de mededeeling, dat het den (der) belanghebbende bekend is, dat hij (zij) zich, in geval de verstrekte gegevens niet juist blijken te zijn, aan onmiddellijk ontslag bloot stelt, mag in de opgaaf niet ontbreken.

8. De in het vorige lid bedoelde opgaaf behoort in tweevoud te worden ingezonden. 9. De in punt 6 bedoelde verklaring van ambtenaren, die niet van joodschen bloede zijn en de in punt 7 bedoelde opgaaf van ambtenaren, die wel van joodschen bloede zijn, moeten aan ons college ingezonden worden vóór 16 October 1940 a.s.

Burgemeester en wethouders van VLAARDINGEN

Kameins

, burgemeester.

, secretaris.

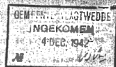

De familie Jacobson aan de Oosterstraat 16 vertrekt als laatste naar Westerbork. (27 november 1942)
Precies 14 dagen later op 11 december 1942 wordt het gezin in Auschwitz vermoord.

Ter Apel, 5 December 1942.

*Hierbij een afschiel van
de woning van de d. b. op last van
de Joodenpolitie wettigvrienden
Jood Jacobson te Ter Apel, Oostersloot 16.
De woning wordt bezet en de dorps
personeel krijgt de toestemming van
de politie en de Joodenpolitie in een
gebouwen.
Volgens het beveling moet de
Schied worden opgevoerd en de
Joodenpolitie.*

De gezinsleden

De sleutels worden ingeleverd...

tweede helft van de dertiger jaren begon de sympathie voor de Duitse Nazi-partij van Adolf Hitler ook in Ter Apel de kop op te steken. Op 10 januari kwam die verordening, waarin de Joden zich moesten aanmelden. Ook wij ontkwamen niet aan die inschrijving. Mijn vader moest later ook de ster dragen, doch mijn moeder en ik niet, omdat wij niet van Jooden bloede waren. Later mocht mijn vader ook niet meer in het bos komen en alle café's waren voor hem verboden gebied. Ook kon hij het beroep van scheepsjager niet meer uitoefenen, omdat hij binnen de gemeentegrenzen moest blijven. Toen de deportatie op gang begon te komen, werd mijn vader voorlopig vrijgesteld vanwege zijn huwelijk met een christenvrouw en mocht hij eerst nog in Ter Apel blijven wonen. In 1944, 't kan ook eind 1943 geweest zijn, kreeg hij een oproep om zich te melden in Havelte. Hij vertrouwde het zaakje echter niet, want er stond bij, dat het hier ging om tewerkstelling bij het vliegveld. Hij ging dus niet en dook onder. Dat is zijn redding geweest. Hij was eerst een tijdlang ondergedoken bij paardeslager Jan Bos in Emmercompascuum en daarna zat hij bij Jan Scheve, eveneens in die plaats. Op zekere dag kwamen drie landwachters bij Scheve om zijn zoon te arresteren, maar zagen ook mijn vader. Ze hebben hem toen niet opgepakt. Hij is er daarna direct vandoor gegaan en heeft zich een poos verborgen in een aardappelveld. Vervolgens heeft hij drie maanden doorgebracht in de 'Kopstukken' en de laatste paar weken zat hij gewoon bij ons thuis. Op 11 april, toen de Polen Ter Apel bevrijdden, kon hij zich weer als vrij man in het dorp vertonen. Van mijn familie keerden twaalf personen niet meer te-

MEENTE VLAGTWEDDE

No 1978 2e aflevering
Antwoord op brief van 1 AUG.
127, no. 11177.
Oudermerit opgeve aantal
gearresteerde Joden.

LINCEN, den 15 Augustus 1947.

Bet:

AAN:

het Hoofd van de Politieke Recherche
District Groningen,
Westerkade 9-10

GRONINGEN.

Ter voldoening aan Uw bovensaangehaald
schrijven, deel ik U mede, dat 91 Joden
uit de gemeente Vlagtwedde tijdens de
Duitse bezetting zijn gearresteerd en
tot op heden niet zijn teruggekeerd.

De burgemeester van VLAGTWEDDE,

Joan van der...

97 Joden keren niet meer terug.

de woning die we
althans bewonen is voor ons niet geschikt en lang
niet voldoende voor ons gezin. Ik woult ik misschien
nog herinneren dat ik dit reeds voor eenige tijd
met u besproken heb, men kan in deze tijd
niet veel eischen doch zovels we hier zekker is
on mens chetijk.

Maar is er misschien iets anders voor ons te
te vinden, daar er eenige huizen leeg staan
waarin Joden zijn vertrokken, deze woningen
moeten doch wel bewoond worden en daar ik
door iemand naar u verwezen werd zou ik
u willen verzoeken om ons hierin een helpende
hand te bieden of althans een weg te wijzen
om een van die woningen te bemachtigen.

Wilt u mij hierover inlichten, hoe te
handelen?

Regelmatig ontvangt burgemeester Beins brieven van inwoners uit de gemeente met het verzoek om een 'jodenwoning' aan hen toe te wijzen...

rug. Het ergst van alles vond ik het feit, dat ze zelfs mijn
oude grootmoeder, waar ik naar genoemd ben, ook niet met
rust konden laten. Ze was 84 jaar en blind toen ze afgevoerd
werd. Ook zij keerde niet meer terug. Mijn vader heeft na de
oorlog nog enkele goede jaren gekend en overleed in 1967".

Haiman Leezer, zoon van Frouwke en Mozes Leezer, be-
zoekt in het jaar 1942 de Mulo. Hij heeft het niet gemakke-
lijk met zijn studie en is door omstandigheden ook vaak af-
wezig. Op zekere dag blijft zijn bank voor altijd leeg.
Haiman komt niet terug. 's Nachts is hij met zijn familie

door de politie opgehaald en gedeporteerd naar Wester-
bork. Op de vraag van een der leerlingen, waar Haiman
blijft, antwoordt docent Kuilman, dat hij is opgepakt en de
school wellicht niet meer zal bezoeken. Er worden in de klas
verder geen vragen meer gesteld en er wordt niet geprotes-
teerd. Het bericht wordt gelaten en voor kennisgeving aan-
genomen. De les gaat verder en het rijtje met de voorzetsels
'mit, nach, bei, nebst...' die de derde naamval krijgen, wordt
gewoon weer opgedreund. Haiman is snel door de school-
jeugd vergeten. Er zijn genoeg andere dingen, waardoor
men in beslag wordt genomen. Er wordt niet meer over dit
voorval, een incident, gesproken....

Ook de 97 Joden die eveneens niet meer uit de concentratie-
kampen zijn teruggekomen, zijn vergeten en worden nooit
meer genoemd. De Joodse gemeenschap in Ter Apel is vol-
ledig 'uitgeroeid'. Slechts een enkeling keert uit de gevan-
genschap terug. De synagoge, de 'Sjoel', wordt na de oorlog
afgebroken en met de grond gelijk gemaakt. Aan niets is aan
de Onsterstraat nog te zien, waar hij ooit heeft gestaan...

Joodse begraafplaats Ter Apel

De strijd in de lucht

Opsporen van vliegtuigen

"Bekend wordt gemaakt, dat ingevolge een mededeling van den Befevelshaber der Ordnungspolizei een belofte van f10,- wordt uitgereikt voor dengene, die bij neerstoring of noodlanding van een vliegtuig daarvan zo tijdig mededeling doet aan een Nederlandsche of Duitse politie-instantie, dan wel aan een afdeling van de Duitse weermacht, dat dank zij die mededeling tot onmiddellijke hulpverlening aan en berging van het vliegtuig kan worden overgegaan".

Sellingen, 17 October 1940
De Burgermeester van Vlagtwedde
F.A.Beins

Reeds vrij snel na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog beginnen de Engelse - (R.A.F.) en de Canadese (R.C.A.F.) luchtmacht bepaalde doelen in Duitsland te bombarderen. Vanaf januari 1943 bemoeien ook de Amerikanen zich met deze bombardementen. De luchtoorlog van de Amerikanen wordt echter overdag gevoerd (men wil 'precisie'-bombardementen uitvoeren), terwijl de Engelse en Canadese piloten meestal 's nachts de strijd aanbinden. Geregeld zijn de Focke Wulf-fabrieken in Bremen en de stad Wilhelmshafen (onderzeebootbunkers) het doelwit van de dappere vliegers. Vanaf 1943 wordt ook de stad Emden, als aanvoerhaven voor het ijzererts uit het neutrale Zweden onmisbaar voor de Duitse oorlogsindustrie, regelmatig aangevallen. Grote formaties bommenwerpers vliegen dan boven de provincie Groningen. Veel oudere inwoners van Ter Apel weten zich dit angstaanjagende geluid van die honderden vliegtuigen nog als de dag van gisteren te herinneren. Met name de vele condensstrepen, die de bommenwerpers hoog in de lucht achterlaten, maken diepe indruk. De Duitsers hebben langs de gehele kust en met name op de Waddeneilanden luchtdoelbatterijen opgesteld. Met behulp van radar probeert men de vijand te peilen en vroegtijdig op te merken. Aanvankelijk met veel succes. Zo staat er in de onmiddellijke nabijheid van Veendam een radaropstelling met de code-naam 'Gazelle'. Reeds in 1941 hebben de Duitsers dit hypermoderne radarstation, zonder dat de bevolking van Veendam ook maar iets in de gaten heeft gehad, gebouwd. Met behulp van dit station kunnen de Duitsers ruim 300 kilometer luchtruim verkennen. Tal van vliegvelden en kleinere radarposten staan met 'Gazelle' in verbinding. De inlichtingen die op de radarpost te Veendam worden verzameld, zijn uiteraard van zeer veel belang voor de Duitse jagers die dan onmiddellijk in de tegenaanval kunnen gaan. Berucht bij de 'geallieerde' vliegers is ook de 'FLAK', (Flieger Abwehrkanonen), een gevaarlijk wapen van de luchtdoelbatterij. Vanuit de vliegbasis Leeuwarden, geopend in 1938 en door de Duitsers direct in mei 1940 bezet en omgebouwd tot 'Fliegerhorst Leeuwarden', stijgen de Messerschmidts op om de strijd tegen de logge bommenwerpers, in de eerste jaren van de oorlog nog niet vergezeld van jagers, aan te binden. Veel Engelse, Canadese

en Amerikaanse piloten keren dan ook niet op hun basis terug, maar vinden een gewelddadige dood of moeten de verderre consequenties van het krijgsgevangenschap aanvaarden.

Pas veel later worden de Engelse en Amerikaanse bommenwerpers wel beschermd door jagers, die dan geregeld hun extra brandstoftanks boven Ter Apel droppen.

De inwoners van het dorp Jipsinghuizen krijgen op 13 maart 1941 rond de klok van 23.00 uur de schrik van hun leven. Met een daverende klap stort dan namelijk ten oosten van de weg Vlagtwedde-Ter Apel een bommenwerper neer. Het is de Vickers Wellington Mk 1 C N 2746 van het 214-e Squadron. Het vliegtuig was om 20.00 uur vanuit het Engelse Suffolk opgestegen en was op de terugreis van een 'missie' naar Hamburg. Vijf bemanningsleden komen om het leven. Een inzittende weet zich met zijn parachute te redden, valt spoedig na z'n landing in handen van de Wehrmacht en brengt de rest van de oorlog door in een krijsgesvangenenkamp ergens in Duitsland. De bommenwerper weet die nacht door Oberfeldwebel Paul Gildner met z'n ME 110 neergeschoten.

Regelmatig komt het in die jaren voor, dat vliegtuigen, die in nood raken of achtervolgd worden door een Duitse jager, hun bommenlast droppen boven Nederland. Soms ook is er bij de bemanning een vergissing in het spel en denkt men dat men reeds boven het Duitse luchtruim is. Gelukkig vallen er hierdoor in het dorp Ter Apel geen slachtoffers. In de nacht van 2 op 3 mei 1941 wordt gemeenteveldwachter Gezinus Jansen uit Ter Apel erop uitgestuurd om de bominslagen bij het gehucht Ter Haar onder de rook van Ter Apel op te meten. Op ongeveer een kilometer verwijderd van de straatweg Ter Apel-Vlagtwedde ter hoogte van de boerderij van Geert Schoonbeek zijn 6 brisantbommen afgeworpen, waarvan

Bekende een oprijden van eenige 'veneranten' van de in de nabijheid staande woningen, in vergens enige schade aan gebouwen 'sangeren', --wij ook geen persoonlijke ongelukken zijn voortgevallen.

Volgens Jagersvliegtuigen moet er een luchtgevecht hebben plaats gehad, de een machtinggevecht in de lucht heeft gevoerd.

Het vliegtuig, hetwelk de bommen heeft laten vallen kwam uit Zuidwestelijke richting gevlogen en wilde bijblijven in Noord-oostelijke richting naar Duitsland vliegen, doch, voordat het de Duitse grens had bereikt, door een nachtijsjager is opgevangen waarna het de bommen heeft laten vallen en toen in Noordelijke richting is verder gegaan.

De bommen liggen op ongeveer 300 tot 500 meter vanaf de Duitse grens.

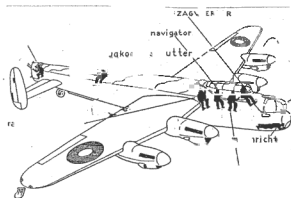
Hevel door om direct de omgeving is afgehoort naar eventuele blindgangers, zijn een tot nog niet gevonden; van het zoeken zal worden voortgezet en bij eventuele vinding van blindgangers, zal hiervan onmiddellijk bericht worden nagezonden.

Hieraan door mij, oppervachtmeester, opgemaakt dit proces-verbaal, op den eed bij den eed van mijn bediening afgelegd en overgegeven aan den heer Burgemeester der gemeente Vlagtwedde, gesloten te Ter Apel, den 17 maart 1941.

Hand

53.411

Gedeelte uit het rapport van oppervachtmeester Derk Jan Stoel.

Op 21 Juni ontvingen wij het droevige bericht, dat de Heere op 7 April 1945 tot Zich heeft genomen, in het Concentratiekamp Buchenwald, onze lieve Zoon en Broer

JAN ALBERTUS SIKS,
in den ouderdom van ruim 23 jaar.

G. SIKS
1. SIKS = APPELDORN
JANTJE.

Ter-Apel, Kopingsstr. 5p.

Jan Siks overlijdt in het concentratiekamp Buchenwald

Ter Apelkanaal, mag bij de begrafenis aanwezig zijn. Hij verzoekt de Duitse militairen een ogenblik stilte in acht te nemen en bidt vervolgens het Onze Vader. Verder wordt er niet gesproken. In de graven rusten de lichamen van: H.K.Lefroy (RCAF, 24 jaar); P.J.Scott (R.A.F, 27 jaar); R.A.Gardiner (R.C.A.F, 24 jaar); J.G.S.Kavanaugh (R.C.A.F, 25 jaar), M.G.Odell (R.C.A.F, 28 jaar) en W.J.Lawrence (R.C.A.F, 24 jaar). Tijdens de dag van de begrafenis zit Henk Moorlag op de CNS-school aan de Viaductstraat. "De kisten werden op een wagen gezet en er kwamen twee paarden voor (sig. Mulder). Er mocht niemand mee naar het kerkhof. Ik zat bij het raam en meester Schadenberg had tegen mij gezegd, dat ik moest waarschuwen als de stoet er aan kwam. Toen ik het teken gaf, gingen we met de hele school naar buiten en stonden stil bij het hek van de school om op deze manier toch nog enige eer aan de gesneuvelden te betonen..."

Hoewel de Duitsers het ten strengste verbieden om bloemen op de graven van de omgekomen vliegers te leggen, negeren een paar jeugdige inwoners van Ter Apel dit verbod. Ze worden echter verraden, waarschijnlijk door NSB-ers, en de 21 jarige Jan Siks wordt hiervan het slachtoffer. Hij wordt door de Duitse autoriteiten afgevoerd naar het concentratiekamp Buchenwald en keert niet terug...

Van de zeven bemanningsleden slaagt alleen de navigator luitenant C.W.Cole erin om het toestel tijdig te verlaten. Hij komt met z'n parachute neer in de buurt van de voormalige R.K.school St Jozef te Laudermarke. Lang heeft Cole echter niet van z'n vrijheid kunnen genieten. Reeds om 22.00 uur komt er op de Marechaussee-kazerne te Ter Apel een melding binnen, dat er zich in de schuur van landbouwer Gengler te Laudermarke een piloot bevindt. Opperwachter-meester Poelstra en wachtmeester Van Rossen krijgen de opdracht om de piloot op te halen. Rond het middernachtelijk uur wordt de vlieger onder bewaking gesteld van drie leden van de Duitse Wehrmacht. De volgende dag wordt hij afgehaald door de Ortskommandant van Beilen, Ritmeester Kurt Wunsch, en via Frankfurt belandt hij in een krijtsgevangenenkamp aan de Oostzee ergens tussen Lübeck en Rostock (Stalag Luft 1 Barth). Op 1 mei 1945 wordt luitenant Cole door de Russen bevrijd en op 13 mei is hij veilig terug in Engeland. Op de avond van de 23-ste november

fietst de jonge H.G.Gengler richting Ter Apel, omdat ook hij het brandende vliegtuig heeft zien neerstorten. Op de stille landweg in Laudermarke heeft hij een ontmoeting met luitenant Cole. "Er liep een jongeman, die mij aanriep. Ik verstond hem echter niet en zag toen tot mijn schrik dat het een piloot was. Ik kende geen woord Engels, maar ik begreep dat hij uit Londen kwam. Z'n gezicht zat onder het bloed en daarom heb ik hem achter op m'n fiets gezet en samen zijn we naar m'n ouderlijk huis gereden. Daar heeft hij zich een beetje gewassen en een paar boterhammen gegeten. Hij was erg zenuwachtig, maar we konden hem duidelijk maken, dat hij in Nederland was geland. 's Avonds om tien uur kwam de politie aan de deur en heeft hem meegenomen. Ik heb nooit meer iets van die piloot gehoord".

Cole is na de oorlog nooit meer teruggeweest in Ter Apel. Hij woont momenteel in het graafschap Essex in het zuiden van Engeland. Hier volgt zijn verhaal: "In de nacht van 22 op 23 november 1943 waren we ook al naar Berlijn uitgezonden. Dat was een betrekkelijk rustige 'trip'. Er werden toen 764 toestellen ingezet. Om diverse redenen moesten 68 toestellen de reis afbreken. Tijdens deze missie verloor de R.C.A.F 26 toestellen, kwamen 167 bemanningsleden om het leven en werden er 25 krijtsgevangenen gemaakt. We waren blij dat we op de 23-ste weer ingezet werden. Ik vooral was opgetogen, omdat het voorlopig m'n voorlaatste vlucht zou zijn. Nog eentje, en dan zou ik de pilotencursus gaan volgen. Evenals een dag eerder was Berlijn ons doel. Ook de te volgen route was nagenoeg gelijk aan de vorige dag: 'Straight in-straight out' (recht toe recht aan) over Noord-Holland, noordelijk van Hannover en dan naar Berlijn. We vlogen met hetzelfde vliegtuig en met dezelfde bemanning, behalve zonder onze vaste telegrafist. Luitenant Ray Gardiner (verbindingsofficier) ging nu mee om bepaalde apparatuur te testen. Bij ons vertrek werkten alle instrumenten prima en alles ging goed tot aan het bereiken van de Hollandse kust. Van afweergeschut of van Duitse jagers was nog niets te bespeuren. Toen we een poosje boven Holland vlogen, kregen we te maken met enkele problemen. Het vliegtuig werd heen en weer geschud, alsof het geraakt was door FLAK. Niemand van de bemanning had echter iets van afweergeschut of van jagers opgemerkt. Ook onze telegrafist had geen spoor van een vliegtuig op het radarscherm gezien. Zo op het eerste gezicht was er geen schade te ontdekken, alle apparatuur werkte en met verdubbelde waakzaamheid vervolgden we onze koers. Bij de grens met Duitsland werden we van beneden hevige aanvalen en het vliegtuig werd zwaar beschadigd. Pas na de oorlog vernam ik, dat we waren neergeschoten door een Messerschmidt uitergust met 'Schräge Musik'. Wij hadden toen geen idee dat zo'n jager bestond en kon inzoomen op onze radar H2S (= geheime) signalen. (Opm. Bij Schräge Musik gaat een Duitse jager ongemerkt onder een bommenwerper vliegen en schiet met een vertikaal kanon op de motoren en de brandstoftanks) Ik adviseerde de gezagvoerder om het vliegtuig te keren om daarna te proberen de Noordzee te bereiken. We zouden daar dan onze bommenlast kunnen dropen en dan trachten om een landing op zee te maken. Hopelijk zouden we dan opgepikt kunnen worden. Als we namelijk boven Holland het vliegtuig zouden verlaten, zou het toestel neerstorten en mogelijk veel burgers kunnen treffen. Onze piloot zag kans om het toestel te keren. De binnenbakboordmotor stond echter in brand en het vuur

Navigator Peter Cole

Bill Lawrence

Piloot Keith Lefroy

Raymond Gardiner

Raymond Gardiner

Duitse propaganda

Bemanningsleden van het verongelukte vliegtuig aan de Kloosterveenweg.

verspreide zich reeds over een vleugel. Het toestel was nu onbestuurbaar en we kregen bevel om het toestel te verlaten. De bommenrichter ging naar de neus om het ontsnapingsluik te verwijderen. De telegrafist gaf een noodsein en onze positie door. Ik drukte op de knop om de geheime navigatie-apparatuur te vernietigen en deed de piloot zijn parachute om. Ik stond naast hem toen er een explosie volgde. Ik herinner me vaag, dat ik half uit het stuurboordraam hing en me afvroeg hoe ik bij het springen de propeller zou kunnen ontwijken. Vervolgens zeilde ik aan mijn valschermscherm naar beneden en landde in een omgeploegd stuk land. Ik verborg m'n chute in een sloot en trachtte mijn gedachten te ordenen. Van mijn laatste radiopoëling, die in mijn hoofd zat, wist ik dat ik in Holland was vlak bij de Duitse grens. Ik wilde zo ver mogelijk van deze plaats vandaan en tegelijkertijd wilde ik mijn collega's die in dezelfde omgeving geland moesten zijn, ontmoeten. Ik besloot met iemand in contact te komen die me zou kunnen helpen. Hopelijk met iemand die lid was van de 'ondergrondse', zodat ik via een ontsnapingslijn naar het zuiden zou kunnen gaan. Terwijl ik dit allemaal overwoog, zag ik enkele lichtjes aankomen. Waarschijnlijk fietsers. Ik hoorde dat de mensen Hollands spraken. Na enkele minuten naderde er weer een fietser. Ik sprak hem aan en was erg opgelucht, toen ik merkte, dat hij een Hollander was. Ik legde hem zo goed als het ging uit wat er aan de hand was en vroeg om hulp. Hij scheen het te begrijpen en nam me mee naar zijn woning. Nadat ik enige tijd op de boerderij had doorgebracht, gaf ik te kennen, dat ik graag naar Frankrijk of naar Spanje zou willen en hoopte dat de Nederlanders me met iemand in contact zouden kunnen brengen. Echter, helaas werd mij verteld, dat zo dicht in de buurt van de grens de zaken te ingewikkeld waren. Ik wachtte daarna op de komst van de Duiters".

De volgende dag werd luitenant Cole 's morgens vroeg geconfronteerd met de plaats waar het vliegtuig was neergestort en met de zes dode lichamen van zijn vrienden... Tijdens deze missie op 23 november 1943 werden 383 vliegtuigen ingezet, waaronder 365 Lancasters. Twintig van deze bommenwerpers gingen verloren, terwijl 6 Lancasters als gevolg van botsingen en andere ongelukken uitgeschakeld werden. 127 manschappen vonden de dood en er werden 24 krijgsgevangenen gemaakt. De Pathfinders, waartoe

ook het verongelukte toestel in Ter Apel behoorde, leden de grootste verliezen (7 toestellen stortten neer en drie verongelukten reeds in Engeland.). Zij moesten het doel markeren met lichtfakkels van een van te voren afgesproken kleur.

Dat de Duitse bezetters soms 'vreemd' omgaan met de persoonlijke bezittingen van omgekomen piloten, blijkt twee jaar later in een rapport opgesteld door Marechaussee-opsporingsambtenaar C.J.Rietman van de groep Beilen. Het rapport is gedateerd op 11 juli 1945. Op 12 april 1945 wor-

ROYAL AIR FORCE

PATH FINDER FORCE

Award of Path Finder Force Badge

This is to certify that

FLIGHT LIEUTENANT C.W. COLE, D.F.C.108152

who was reported missing on the 23rd day of
NOVEMBER 1943, is hereby

Permanently awarded the Path Finder Force Badge

Issued this 27th day of NOVEMBER in the year 1943. A.D.

Air Officer Commanding, Path Finder Force.

'Award of Path Finder Force Badge' uitgereikt aan luitenant C.W.Cole.

den op het bureau van Rietman te Beilen een gouden horloge en twee herkenningsplaatjes van een der omgekomen piloten gedeponneerd. Een zekere Jan Szarzewski (nadere gegevens zijn geenszins bekend) verklaart op het bureau het volgende: "Eind november, de juiste datum weet ik niet meer, ben ik als chauffeur van de toenmalige Ortskommandant te Beilen, Ritmeester Kurt Wunsch, en met dezen naar Ter Apel gereden, alwaar een bommenwerper was neergestort. Drie doden lagen in een boersenschuur. Ik ben een ogenblik alleen bij deze doden geweest en heb een van hen een gouden horloge benevens twee herkenningsplaatjes en een gouden trouwring afgenomen. Deze trouwring was aan de ketting van het herkenningsplaatje bevestigd, dat de dode om zijn hals droeg. Terwijl ik bezig was deze voorwerpen te verzamelen, kwam een Duitse militair binnen. Hierna werd ik de schuur uitgestuurd. De Hauptwachmeister Helwich heeft mij te Beilen de ring afgenomen. Ritmeester Wunsch was hierbij tegenwoordig. Later heb ik gehoord, dat Helwich de ring aan zijn vrouw heeft gestuurd. Ik was van plan het horloge, de herkenningsplaatjes, de ring en alle voorwerpen van waarde, die de doden bij zich hadden, te verzamelen, teneinde ze na de oorlog aan hun familie te kunnen sturen. Ik was toen allang van plan onder te duiken". Szarzewski is inderdaad in september 1944 ondergedoken. De Marchausse te Beilen heeft het gouden horloge en de herkenningsplaatjes later overhandigd aan de Canadese militaire autoriteiten.

Waarnemend burgemeester van de gemeente Vlagtwedde, de heer E. Drenth, ontvangt in 1945 een brief van mevr. Frank Gardiner, moeder van een der omgekomen vliegers en woonachtig in het Canadese plaatsje Hanover (Ontario). Tijdens het leggen van kransen op de graven van de piloten te Ter Apel en van andere gevallen is de brief door de burgemeester voorgelezen. De vertaalde tekst stond afgedrukt in het "Officieel Mededelingenblad voor de gemeente Vlagtwedde, 7 september 1945, no. 11. Een fragment: "Raymond was mijn eerste zoon en de zes andere kinderen hielden van hem en respecteerden hem zo. Hij zal niet gauw vergeten worden in onze stad, want iedereen hield van hem. Ik weet niet welke ceremoniën door de Duitsers werden toegestaan bij de begrafenis van onze jongen, maar wij hadden hier een dienst ter zijner gedachtenis. Het was een enorme menigte die hem eer bewees. Ik ben er zeker van dat de andere vijf moeders zijn zoals ik: erg dankbaar tegenover u allen. Enkele jaren geleden gaf mijn jongen mij een paar kleine klompjes, in Holland gemaakt en ik heb ze met een speldje van de luchtmacht op mijn jas om de jongen waar ik van hield en het land waar hij rust te eren. Moge God met elk van u zijn en moge de tijd helpen de wonden, achtergelaten door een verschrikkelijke, gevoelloze oorlog, te verzachten. U nogmaals dankend en hopen, dat u begript hoeveel ik voor uw dorpie voel, teken ik met de meeste hoogachting, mevr. Frank Gardiner Postbus 332 Hanover Ontario - Canada.

Nauwelijks anderhalve maand na het vliegtuigongeluk in Ter Apel is het weer raak. Een in nood verkerend vliegtuig laat op 11 januari 1944 ter hoogte van de aardappelmeelfabriek "Musselkanaal en Omstreken" (nu Avebe) te Ter Apelkanaal zijn bomlading vallen. Dit heeft desastreuze gevolgen. Een groep mannen zit op dat moment buiten de schuur te schaften en wordt door rondvliegende granaatscherven getroffen. Tien nog vrij jonge fabrieksarbeiders

vinden de dood, terwijl er vijf mannen naar het ziekenhuis vervoerd moeten worden. De slachtoffers zijn: R. Wijnholds, (25 jaar) Mussel; J. G. Panman, (27 jaar) Musselkanaal; E. Panman, (33 jaar) Musselkanaal; W. Huiting, (40 jaar) Vlederveen; H. Robbe, (48 jaar) Horsten; J. Koster, (28 jaar) Musselkanaal; A. Olthoff, (37 jaar) Sellingen; A. Linde-

Raymond: was my first
& the 6 other children loved
& respected him so much. He
will not quickly be forgotten
in this town for everyone loved
him. I do not know what avenue
was allowed by the Germans
at our last burial but we
did have a service of many
thousand in his honor & it was
such a big crowd who just
tributed to him. I am sure the
other 6 Mothers feel as I do,
very thankful to you all, some
years ago my boy gave me a little
box of wooden shoes, marked blood
& I have them on my air force
shirt, attached to my coat, so that
the lad I loved & the country who
he saved. May I find the little
last one of you & grant that
time may help to ease the
pain left by a horrible, senseless
war. Thanking you once again
& hoping you can understand
how deeply I feel. From
your little village,
I am yours sincerely,
Mrs. F. Gardiner.

Gedeelte van de brief van mevr. Gardiner aan de gemeente Vlagtwedde.

AFKORTINGEN

Ter Apel, 28 Dec. 1945.

M.

In antwoord op U schrijven welk ik had van u ontvang het volgende:
de afschafte met wien ik de uren heb opgevoerd aan de zijde opgevoerd
op de nota die u van mij ontvang verlaagd niets anders dan een stoppel
van de burgemeester. Doch daar u het wederom niet weet dat ik het weder
geheel aan u over en wil ik ook graag overgeven aan mijn gidsacht wat mij
toekomst.

Voer 1 man, 1 paard en wagen 1/2 per uur
Voer 1 man 0,75 per uur.
Verder heb ik met onze burgemeester afgesproken over de onkosten voor
het opheffen van 5 lijfdeuren in het verkeer van de 5 lijfdeuren naar de al-
gemeene begraafplaats en een nota hiervan in te zenden. Klachten is het
goed dit bij U op te geven.
Mijn brief en ik hebben er over gesproken en gedacht althans te ver-
gen 25,-. Hiervoor hebben 4 personen, 2 paarden en wagen direct gedaan
Nogma dat het u alles duidelijk zeg 25,-, laat ik het verder aan u
over. Mij voorstaat mijne hartelijkheid om te weten.
W. G. H. Mulder.

Klachtenreus 41
TER APEL.

Declaratie van de heer Mulder.

"Op 11 januari 1944, te omstreeks 12.00 uur, vond boven Ter Apelkanaal een luchtgevecht plaats. Even daarna hoorde ik explosies van bommen die bleken terecht geko-

Bil.: nah rə rə .

die Wehrmachtakademie in

G R O N I N G E N.

Ich bitte Sie Sorge tragen zu werden für die
Zahlung der Vergütung an B. Mulder.

Der Bürgermeister von VILGTHURDE.

Burgemeester Beins vindt het bedrag te hoog...

Feb-April, 24 November 1943.

Hiermit bescheinige ich Ober Gefreiter (Stamm) O., das ich von den
Oberverwaltungsminister A.P.H. Cleef, zu Rotterdam, eingeworben habe:

Vier Tasche aus gemalter Leinwand mit Inhalt:

1e	1000	französische Francs.
2e	350	belgischer Francs.
3e	25	holländischer Gulden.
4e	2	Landkarte auf Taschentücher.
5e	1	Sprachliste
6e	1	Tabell Wollanordnungen.

Das Geseckend
De Ober Gefreiler,
3. Abteilung

Voor eenaluidende afschrift,
De Opgersachtmeester,
vnd, Groot-Icondant,
S. P. H. Cleef.

J. Keen

Naast een der lichamen van de omgekomen vliegers vindt men een linnen zakje met geld. Alle inzittenden hadden een dergelijke hoeveelheid geld bij zich om ev. bij een noodlanding te gebruiken.

men te zijn bij de aardappelmeelfabriek. Ik heb mij onmiddellijk daarna, vergezeld van den wachmeester J. van Rosse, eveneens behorende tot de Post Ter Apelkanaal, er heen begeven. Bij aankomst bleek ons, dat er o.a. een brisantbom was neergekomen bij het schaftlokaal van bovengenoemde fabriek, in de buurt waarvan verscheidene doden en gewonden verspreid lagen. Spoedig na onze aankomst verscheen de gewaarschuwde geneeskundige hulp, die met behulp van de fabrieks-EHBO de gewonden verzorgde. Het talrijke publiek werd door ons met behulp van de Luchtbeschermingsdienst der gemeente Vlagtwedde van het fabrieksterrein verwijderd. Bij onderzoek bleek ons verder dat er "63 ontplofte brisant-bommen in de omgeving waren neergekomen..." Twee meellooden, het schaftlokaal, laadinstallaties en het ketelhuis van de fabriek worden gedeeltelijk vernield, terwijl door de exploderende bommen grote gaten zijn ontstaan in de verschillende omliggende landerijen. Door dit ongeluk, waarbij tien doden zijn te betreuren, zit de schrik er goed in, en met nog meer angst dan voorheen luistert de bevolking van Ter Apel de volgende dagen weer naar de overtrekkende vliegtuigen.... Met name in de laatste fase van de oorlog worden de Duitse steden dag en nacht gebombardeerd en vliegen dagelijks honderden vliegtuigen met hun dodelijke last over Ter Apel op weg naar de grote steden in Duitsland. "Dat angstaanjagende, monotone gebrom van al die vliegtuigen vergeet je je hele leven niet meer. Vaak als er een straallager overvliegt, moet ik er op eens weer aan denken, en 'hoor' ik de vliegtuigen van toen weer overkomen", aldus een nu 80-jarige inwoner van Ter Apel.

GEHEENTE VLAGTWEDDE

RECEIVED 12 JANUARY 1964

No. 85.

Auteurs en titel van:

LAST 11

an den Kommandanten der Provinz
Bachmaw.

Class Description:

omschrijving van een
"kleiner monster".

548

Ter pleedsing van de desbetreffende voorschriften, heb ik de vermeldde algemeene te berichten, dat gisteren, 11 Januari j.l., 's middags tusschen 11 en 15 uur, boven mijne gezamenle meerdere luchtvercheuten plaats vonden. Mij één zeer gescheiden werden verschillende bomben uitgeworpen in de onafelrekbaarheid van een fabrieksgedouw der vanden inselreliet. Meestemaal en Gasteren in Ter Apelland. En de meeste gewonden en dodelijke gevallen werden veroorzaakt door de gewonden en dodelijke schade was beseitigd en 10 fabriekarbeiders, als gedood.

De namen der overleden arbeiders luiden:
B. Michéls de Hooft, woonachtig Grootende.

J. Wijnholds te Mussel, gemeente Oostwedde.
J. C. Pennan te Musselkanaal, gemeente Oostwedde
E. Pennan te Musselkanaal, gemeente Oostwedde
A. Othoff te Sellinger, gemeente Vlagtwedde
W. Ruiting te Vliederveen, gemeente Oostwedde
H. Robbe te Boreten, gemeente Oostwedde
A. Lindeman te Ter Apelkanaal, gemeente Vlagtwedde
A. Jon te Musselkanaal, gemeente Oostwedde
H. Vlaggenburg te Boreten, gemeente Oostwedde.

J. Koster te Hasselkanaal, gemeente Oostwoudde.
 Bovendien moesten nog vijf arbeiders naar het ziekenhuis te Emsen worden vervoerd. Drie der gewonden konden later naar huis terugkeeren, twee zwaargewonden zijn in deze richting opgenomen. N.l.

L. Trip to Ter Avelkungal, gezepte Vlagvredde
L. Kijkers to St. Balthazar, gezepte Vlagvredde

The barometer has reads **VLATTUKE**.

La. 1211-16

Rapport over de ramp bij de aardappelmeelfabriek in Ter Apel- kanaal op 11 januari 1944.

Gezagvoerder Ted Weaver.

In het laatste jaar van de oorlog worden de geallieerden steeds brutaler. Men wil het openbaar vervoer zoveel mogelijk ontwrichten, vandaar dat er geregeld door laagvliegende jagers op treinen en trams wordt geschoten. Op 24 mei 1944 wordt een goederen tram van de N.V. Tramwegmaatschappij 'Oostelijk Groningen' in de buurt van Ter Haar door een uit de richting van de Duitse grens komend jachtvliegtuig onder vuur genomen. "Het vliegtuig gaf een vuurstoot van ongeveer 50 schoten af op genoemde goederen tram", zo noteert onderluitenant A. Meijer in zijn dagrapport. "Een twintigtal schoten trof de achter de lokomotief gekoppelde goederen wagon, ten gevolge waarvan een zich in dien wagon bevindende conducteur, oud 26 jaar en wonende te Winschoten, door een schot in een der onderbenen werd gewond". De tram rijdt met grote vaart door naar Ter Apel, waar de conducteur door de doktoren Boomgaard en Wachters van medische hulp wordt voorzien. Het slachtoffer wordt later naar het R.K.-ziekenhuis te Winschoten vervoerd.

Ruim 1000 zware bommenwerpers vertrekken in de vroege ochtend van de zevende juli 1944 richting Duitsland om daar verschillende doelen, waaronder de vliegtuigfabrieken en synthetische olieraffinaderijen te Böhlen, Lützendorf en Leipzig te bombarderen. Onder de grote groep vliegtuigen bevindt zich de B-247 van het 66-ste B Squadron van de 44-ste Bomb group van de Amerikaanse Luchtmacht. Het vliegtuig is een Liberator en de bemanning heeft het de naam 'Full House' gegeven. Op de neus van het vliegtuig heeft men een hand met speelkaarten geschilderd. Rond de klok van half tien wordt het toestel aangevallen door enkele Me 110's. Er ontploft een granaat midden in het vliegtuig en in zeer korte tijd vallen drie motoren uit. Op één motor keert het terug in westelijke richting. Het is duidelijk, dat het vliegtuig ten dode is opgeschreven. De snelheid loopt sterk terug en het toestel verliest steeds meer hoogte. Achterblijvers, zogenaamde 'stragglers', zijn vaak een prooi voor de toesnellende Duitse jagers. Bij de Nederlandse grens ziet de gezagvoerder, luitenant Ted L. Weaver, afkomstig uit Salt Lake City en nog maar 21 jaar, dat hij in een hopeloze situatie verkeert. Hij geeft dan ook het sein om 'uit te stappen'.

Zelf springt hij als laatste, als het toestel nog slechts een hoogte van 150 meter heeft. De bommenwerper bevindt zich dan boven de buurtschap De Maten. Een van de piloten valt te pletter, doordat z'n parachute te laat opengaat. De heer G. Gravers, wonende aan de Moersloot 33 te Ter Apel ziet dit gebeuren. "Dat was een afschuwelijk gezicht. De ongelukkige Amerikaan werd op een open boerenwagen vervoerd naar de boerderij van K. de Jong". De Amerikaan die op deze tragische wijze sterft, is sergeant Stanley G. Nalipa uit Ohio. Tweede piloot ltn. Walter B. Shambarger landt op een stuk grasland in de buurt van de boerderij van de fam. Zeven (nu verdwenen) in de Achtermaten en wordt al vrij snel door een groot aantal nieuwsgierigen omringd. Onder de grote groep mensen bevindt zich ook de 22-jarige G. Trechsel, zoon van een veenarbeider uit Barnflair. Hij heeft zich aangesloten bij de Landstorm Nederland te Veenendaal en is op familiebezoek in Ter Apel. Trechsel loopt op de Amerikaan toe en als deze hem een hand wil geven,

Aard v. h. fekt: Diefstal van een overjas.
 Plaats v. h. fekt: Bioscoop "Flora" te Ter-Apel.
 Tijd v. h. fekt: 7 Februari 1942
 Proces-verbaal Brigade Marechaussee Ter-Apel No. 64. 1942
 Bijzonderheden: Geene.
 Inlichtingenstaat ingevuld door brig. Méinen d.d. 24-7-51 (verzonden de BP. Veenhuizen.
 Vraag 16 b. Is veroordeeld terzake vernieling. Was lid Waffen SS. Heeft een Amerikaanse piloot, die per parachute was afgesprongen en reeds gevangen geomen was te Barnflair, gemeente Vlagtwadde met een bajonet dood-gestoken.
126.d.d. 2-7-1940: 239 WvStp

Jit de kaartenbak van de gemeentepolitie...

steekt de Landstormer hem met z'n bajonet plompverloren in de borst. Shambarger zakt in elkaar en sterft enkele minuten later. Volgens ooggetuigen liep de piloot met z'n handen omhoog op Trechsel toe en wou hem de hand schudden. Trechsel nam de hand aan en beging daarna deze laffe moord. In het officiële rapport van de Marechaussee, dat o.a. wordt verzonden aan de Burgemeester van de gemeente Emmen, (De Maten behoorde toen nog bij die gemeente) staat dat vier piloten te Maten landden. "Onmiddellijk is door hoofdwachtmeester Siebrand en wachtmeester Gruben een onderzoek ingesteld naar de verblijfplaats van die piloten. Op voormelde plaats komende, bleek hen, dat inderdaad vier piloten waren neergekomen. Het waren allen Amerikaanse piloten. Een piloot is dood ter aarde gevallen, terwijl de andere drie behouden op de grond terecht zijn gekomen. Twee dezer piloten werden door Zollbeamten uit Rütenbrock aangehouden en overgebracht naar die plaats" (later naar Emmen). Vervolgens vermeldt het rapport de lafhartige daad van de heer Trechsel. De beide dode Amerikanen worden overgebracht naar Rütenbrock en daar voorlopig begraven. Shambarger rust nu op de Amerikaanse begraafplaats Neuville-en Condroz (België). Na de oorlog wordt G.Trechsel tot een gevangenisstraf van zeven en een half jaar veroordeeld.

Een van de ooggetuigen van dit voorval was de toen zeventienjarige Jaap Spanninga uit Ter Apel en mede-auteur van dit boek. "Ook ik zag de vliegers springen en haastte mij naar de plaats waar ze waren neergekomen. Toen ik ter plekke kwam, was het onheil al geschied. Hevig bloedend lag de piloot op de grond en het toegesnelde publiek mocht

geen hulp bieden. Ook ik wilde de piloot benaderen om hem een zakdoek te geven, maar kreeg van Trechsel te horen, dat ik geen stap meer mocht verzetten, anders zou hij mij ook neersteken. We stonden als aan de grond genageld en zagen de jonge piloot voor onze ogen dood bloeden. Voor mij was het een dramatische en verschrikkelijke dag, hetgeen mij nog vaak bezig houdt. Ik weet, er zijn die dag honderden mensen om het leven gekomen aan het front en bij bombardementen, maar als je er met de neus bovenop wordt gedrukt, dan is de oorlog niet veraf, maar heel dichtbij in je eigen woonplaats".

Gezagvoerder Ted Weaver verbergt zich in een korenveld en wordt later door melkventer Berend Schoemaker mee naar huis genomen. Later op de dag wordt de piloot opgehaald door de onderwijzers J.Roord, W.Schadenberg en een student genaamd Nibbelke (Agostraat). Weaver blijft veertien dagen in de woning van Roorda aan de Oudeweg. Omdat men nog steeds op zoek is naar de gezagvoerder, wordt de zaak te gevaarlijk en Weaver vertrekt via Emmen naar Nijverdal en blijft tot aan het einde van de oorlog bij een boer in Haarle.

De bommenwerper met de prachtige naam 'Full House' tenslotte stort uiteindelijk neer in een aardappelveld te Valthoe. Er wordt enige schade toegebracht aan een machineloods en het telefoonverkeer in de gemeente Odoorn is geruime tijd gestoord, doordat het vliegtuig een aantal telefoonpalen omver rukt. Groepscommandant C.J.Honders schrijft in een brief aan de burgemeester van Odoorn, dat 'er zich vermoedelijk nog onder de wrakstukken een doode bevindt'.

vergestorte vliegtuig op 23 november 1943 | een van de algemene | ... ats te Ter Apel begr

Illegaliteit en verzetswerk

Landgenoten!

Vanavond richt ik mij tot diegene onder u, die in het ondergronds verzet werken. U hebt nu vier jaar met de grootste offers en ontberingen en met dagelijkse inzet van uw leven prachtig en bewonderenswaardig werk verricht. Velen van u zijn erbij gevallen, zijn door de vijand gepakt en lijden nog vandaag in concentratiekampen. Ik breng hun mijn eerbiedige hulde. Vanaf vandaag heb ik de grote eer om op verzoek van H.Majesteit over de Nederlandse Ondergrondse Strijders, die nu als Binnenlandse Nederlandse Strijdkrachten erkend zijn, het commando op mij te nemen onder het opperbevel van generaal Eisenhower. Maakt u zo spoedig mogelijk ambanden gereed, waarvan u de kleur zelf kunt vaststellen, maar waarop in elk geval met duidelijke letters het woord 'Oranje' moet staan. Gebruikt deze echter niet zonder mijn bevel! Het is van het aller grootste belang voor het succes van de militaire operaties, dat u met uiterste stiptheid de bevelen, die ik van hieruit zal geven, opvolgt. Ik heb het volste vertrouwen in u allen, dat u zich hieraan zult houden.

Prins Bernhard, 3 september 1944.

Als er op woensdag 19 april 1939 verkiezingen worden gehouden voor de Provinciale Staten stemt 12% van de Vlagtwedder bevolking op de Nationaal Socialistische Beweging (NSB). Het provinciaal gemiddelde bedraagt 4,23%, zodat de gemeente Vlagtwedde qua Duitsgezindheid dus hoog scoort. Er is hiervoor wel een verklaring te geven. Evenals in andere grensplaatsen in ons land, hebben veel inwoners van Ter Apel contacten met Duitse families. Onder de Ter Apeler bevolking komen dan ook zeer veel Duits getinte achternamen voor. Een belangrijk punt is ook, dat ver voor het uitbreken van de oorlog veel mensen in Duitsland werkten. In Nederland is geen werk te krijgen en men zoekt daarom z'n heil bij onze oosterburen. Het werken in Duitsland wordt zelfs door de burgemeester van Vlagtwedde gestimuleerd. Er staan geregeld advertenties en dergelijke in een huis-aan-huisblad. Op deze wijze zien de inwoners van de gemeente Vlagtwedde, dat het de mensen in Duitsland, en dan met name de boeren, economisch veel beter gaat dan in ons eigen land. "Dat Nazi-bewind is dus zo slecht nog niet", wordt al gauw de opvatting van velen. Tijdens de eerste oorlogsjaren bestaat er dan ook onder de bevolking een onverschillige houding te-

Werkelogenheid in Duitsland.

De Burgemeester der gemeente Vlagtwedde brengt ter kennis van belanghebbenden, dat momenteel veenarbeiders en steenfabrieksarbeiders in Duitsland kunnen worden geplaatst.

Zij, die hiervoor in aanmerking wensen te komen, worden verzocht zich zoo spoedig mogelijk op te geven ten kantore van den Agent der Arbeidsbemiddeling, gemeentehuis, Selingen, waar tevens nadere inlichtingen zijn te bekomen.

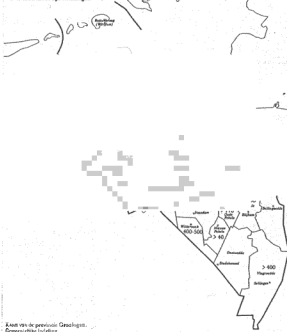
De Burgemeester voornoemd:
F. A. BEINS.

Het werken in Duitsland wordt gestimuleerd door de gemeente.

genover verzetsactiviteiten. Men accepteert min of meer de Duitse bezetting en volgt de richtlijnen en verordeningen gelaten op. Het dagelijks leven heeft na die inval in mei z'n gangetje weer genomen. In bioscoop Flora draaien al weer geruime tijd films, zij het dan vaak uit de 'Heimat', de voetbalcompetitie gaat gewoon weer van start en er is zo nu en dan een dans- of muziekavond in hotel Boschhuis.

Toch zijn er mensen die zich niet naar de Duitsers willen schikken en stil verzet plegen. Van georganiseerd verzet is echter nog geen sprake. Dat komt pas veel later. Uit een overzichtskaart van de provincie Groningen blijkt, dat in de gemeente Vlagtwedde in totaal ca. 85 illegale werkers actief zijn geweest. Ten opzichte van de bevolking is dat slechts 0,54%. In de jaren 1943 en 1944 komt de weerstand tegen de Duitse overheersing actief op gang. Steeds meer mensen moeten zich namelijk melden voor de beruchte 'Arbeitseinsatz', ingevoerd op 13 januari 1943, en moeten huis en haard verlaten om te gaan werken in Duitse fabrieken. De oorlogsindustrie moet immers doordraaien en de Duitsers hebben mankrachten nodig. Alleen als je kan aantonen, dat je thuis onmisbaar of kostwinner bent, kun je vrijstelling krijgen. Veel jongemannen in de leeftijd van 17 tot 40 jaar pro-

Onderduikers in de provincie Groningen:
aantal naar aantal gemeenten.
Verrekte aantal zijn actieslagen

Kaart van de provincie Groningen.
Gemeentelijke indeling.

In de gemeente Vlagtwedde bevonden zich meer dan 400 onderduikers.

Sportterrein C.V.C.

ZONDAG 9 Juni

**hervatting
Voetbalwed-
strijden I**

Prestatiewedstrijd:

C.V.C. I - Zwartemeer I

C.V.C. II - Zwartemeer II

Verdere deelname van E.E.V.V.,
S.T.A., EMMEN.

*De voetbalcompe-
titie begint*

beren zich aan die verplichte tewerkstelling te onttrekken en duiken onder. Uit reeds genoemde overzichtskaart van de provincie Groningen valt af te lezen, dat er zich in de gemeente Vlagtwedde ruim 400 onderduikers bevinden. Op een gegeven moment zijn er alleen al in Ter Apel 135 personen ondergedoken.

Als op 29 april 1943 generaal Christiaansen, opperbevelhebber van de Duitse troepen in Nederland, afkondigt, dat de militairen van het Nederlandse leger van de meidagen 1940 zich opnieuw in krijgsgevangenschap moeten begeven, breekt er in ons land een spontane staking uit, die de geschiedenis is ingegaan als 'de april/mei-staking'. De bevolking pikt deze maatregel namelijk niet en velen leggen het werk neer. Bloedig wordt de staking door de Duitsers onderdrukt en ruim 200 mensen moeten het verzet met de

dood bekopen. Maar er wordt in ieder geval door een groot deel van de bevolking openlijk verzet gepleegd en het georganiseerde verzet komt vanaf die tijd pas echt goed op gang.

Ook in de gemeente Vlagtwedde sijpelen geruchten van de staking door en er zijn ook hier mensen die spontaan het werk neerleggen. In Sellingen wordt daarbij het voortouw genomen door werknemers van de Lauder zuivelfabriek. De heer O.Cleaving, destijds waarnemend chef van de distributiedienst in de gemeente Vlagtwedde, weet zich dit voorval nog goed te herinneren. "Tijdens kantoortijd kwamen deze werknemers ook het distributiepersoneel opwekken om aan de staking deel te nemen. Sommige ambtenaren sprongen direct op, lieten hun zaken onbeheerd achter en sloten zich aan. De meerderheid was het echter met de dienstleiding eens, die besliste, dat wel het kantoor onmiddellijk voor het publiek werd gesloten, maar dat het personeel eerst de dagelijkse afrekening zou verrichten, alvorens aan de staking deel te nemen. Deze gebeurtenis die op mij een onvergetelijke indruk heeft gemaakt, heeft voor het distributiepersoneel gelukkig geen nadelige gevolgen gehad".

Dat je niet zomaar ongestraft de Duitsers kunt tegenwerken, ondervindt een groep jongelui uit Laundermarke. Als de landelijke staking wordt uitgeroepen, loopt op die bewuste dag een groep van een man of tien, allemaal afkomstig uit de buurtschap Laundermarke, in de richting van het Ruiten A kanaal. De jongemannen houden een melkrijder aan en verlangen dat ook hij stopt met werken. De melkrijder wijst de 'oproerkraaiers' erop, dat hij met de melk naar de fabriek moet en als hij niet gaat, dat ook hun geld gaat kosten. Men laat de melkrijder dan z'n gang gaan. Op het land zijn hier en daar nog vlokken mensen aan het werk. Het groepje sommeert hen om het werk neer te leggen. Onder het groepje jongemannen bevindt zich de heer H.G.Gengler. Hij weet nog precies hoe hun actie afliep. "Toen wij tegen die mensen zeiden, dat ze het werk neer moesten leggen, gaven ze wel gevolg aan ons verzoek. Enkelingen echter naar het politiebureau in Ter Apel, met het gevolg dat er 's middags drie politiemannen bij mijn ouders verschenen met de opdracht mij te arresteren. Ik was niet thuis en 's avonds ook niet. Mijn vader vertelde mij toen, dat ik mij samen met de anderen de volgende morgen moest melden op het bureau. We zijn toen inderdaad gegaan, behalve onze aanvoerder, dat was Scholte, die dook onder bij familie in Duitsland. We zijn toen in een open vrachtwagen en bewaakt door de S.D. naar het Scholtenshuis in Groningen gebracht. Daar werden we verhoord en vervolgens opgesloten in het Huis van Bewaring aan de Heereweg". Door dit voorval was er in de kleine buurtschap Laundermarke grote onrust ontstaan. Er waren 9 jongens opgepakt en wat zou er met hen gebeuren? Pa Gengler gaat vervolgens eens praten met de arbeiders die door de jongens waren aangespoord om het werk neer te leggen. Gengler senior wil de juiste toedracht horen. Na veel heen en weer gepraat, gaat een tweetal arbeiders naar het politiebureau met de verklaring, dat het gehele voorval eigenlijk een kwajongensstreek was en dat de daders vrijgelaten moesten worden. "Van dat vrijlaten kwam niets terecht, want we hebben drie weken opgesloten gezeten. Twee jongens zijn zelfs nog doorgestuurd naar het beruchte kamp in Vught", besluit Gengler. De schrik zit er dus goed in en men denkt in het vervolg wel eerst goed na alvorens de Duitsers tegen te werken. Ook op de AGO-fabriek in Ter Apel legden de werknemers het werk neer. Op aandringen van di-

Coöperatie „Eendracht” Ter-Apel en Omstreken.

Bakkers- en Kruidenierswaren.

Bezorgers nemen bestellingen aan.

*Bij koude, dragen velen handschoenen en wollen,
En slechts weinigen geven de voorkeur aan wollen.
De Coöp „Eendracht” levert U goede warme,
En haar kwaliteit is nog niet overtroffen.*

Coöperatie „Eendracht” Ter-Apel en Omstreken.

Bakkers- en Kruidenierswaren.

Bezorgers nemen bestellingen aan.

*Hoe heerlijk ook de vogelaar fluit,
Veel liever zijn zij op hun hoed:
De Coöp „Eendracht” levert U,
Van de distributiewaren, steeds het goede.*

In het 'Nieuws- en Advertentieblad van de gemeente Vlagtwedde' staan geregeld advertenties van de Coöp. 'Eendracht', waarin op subtiel wijze kritiek wordt geuit.

(De Eendracht bevond zich aan de Viaductstraat t.o. de brug bij de rijwielfabriek van Peter Mulder.)

rekteur Jost (directeur van de 'Duitse AGO'), die met maatregelen dreigt, wordt het werk na twee dagen weer hervat.

Een van de mensen uit Ter Apel die zich van het begin af aan ergert aan het optreden van het Duitse bewind is Bertus Hidding, wiens vader in die tijd een smederij bezit aan de Oosterstraat. Bij hem heerst slechts een gedachte, nooit en te nimmer iets voor de Duitsers te doen, laat staan met hen meewerken. Voor het uitbreken van de oorlog hebben vader en zoon dan ook al een grote hoeveelheid buizen, bestemd voor de smederij, achter in de tuin begraven. "Die materialen kunnen we nog wel eens hard nodig hebben", denkt Hidding, "maar dan wel voor eigen gebruik en niet voor de Duitsers". Vader Hidding heeft opdracht om de bruggen in de gemeente Vlagtwedde te onderhouden, vandaar dat men Bertus vaak gekleed in blauwe overalls en met een gereedschapskist op de bagagedrager door de gemeente ziet fietsen. Hij legt op deze manier heel wat kilometers in de wijde omgeving van Ter Apel af. Vaak heeft hij echter onder die overalls bonkaarten en illegale kranten verborgen, die naar een bepaald adres gebracht moeten worden. Hij is in die jaren echter nooit door Duitse militairen aangehouden. In het laatste van de oorlog wordt de plaatselijke Landwacht steeds feller, maar via allerlei omwegen weet Bertus steeds weer veilig thuis te komen. Ook is hij diverse malen actief geweest bij het verbergen van neergekomen piloten en van mensen die er in slaagden om vanuit een der Emslandlager vlak langs de grens te ontsnappen. Tijdens de oorlog is hij de rechterhand van verzetsman Wietse Schadeberg, onderwijzer aan de Christelijke Nationale School aan de Viaductstraat. In 1944 krijgt de familie Hidding opdracht van de Duitsers om voor de Wehrmacht te gaan werken. Enige Duitse officieren komen dat Hidding s. hoogst persoonlijk mededelen. Hidding zegt ronduit, dat hij dat weigert en er niet over peinst om dat te doen. Hij herhaalt dit standpunt, ook als de Duitsers dreigen hem terstond neer te zullen schieten. Gelukkig blijft het slechts bij een dreigement. Het onderhoud aan de bruggen kan immers niet zo maar stop gezet worden en derhalve is er geen tijd om voor de Duitsers te gaan werken.

Met de komst van de leraar Jan Roorda beginnen het verzet en de ondergrondse activiteiten een meer georganiseerde vorm aan te nemen. Roorda (geboren 06-02-1896), afkomstig uit het Utrechtse Zuylen, komt in januari 1941 naar Ter Apel, waar hij is benoemd als leraar aan de MULO. Hij woont aan de Oudeweg 24. Al vrij snel na zijn komst in Ter Apel, komt Roorda in contact met het illegale werk. Als rechtgeaard socialist met zelfs zo nu en dan erg linkse ideeën ergert hij zich mateloos aan het hautaine gedrag van de Duitsers en aan het onrecht dat ze de Nederlandse bevolking aandoen. Lijdzzaam moet ook hij echter toezien, hoe de Joodse inwoners van Ter Apel bijeen worden gedreven en via de stoomtram van de O.G. (Oost Groninger Tramwaaischappij) naar Winschoten en dan naar Westerbork worden vervoerd. Roorda probeert een paar Joodse families ervan te overtuigen, dat ze onder moeten duiken en dat hij wel voor een aantal adressen kan zorgen, doch hij heeft geen succes. Men wil een ander niet tot last zijn en de familieleden willen bij elkaar blijven. Misschien dat men ook nog steeds denkt 'dat het allemaal nog wel zal meevallen'. Roorda is echter erg begaan met het lot van de Joden en als een zekere Wiertsema, een gemeente-ambtenaar uit de stad

Groningen hem vraagt of hij een adres heeft voor twee Joodse jongetjes, is dat niet verveefs. De jongens in de leeftijd van rond de tien jaar verblijven enige tijd in de woning aan de Oudeweg en worden later doorgestuurd naar nieuwe adressen in Haren en Hengelo. De ene jongen heet Gerrit Wallage en woont nu in Israël. Vanaf 1942 is Sjaak Mayenburg uit Rotterdam reeds bij de familie Roorda ondergedoken. Hij blijft de gehele oorlog in Ter Apel. " 't Was net een broer van mij", vertelt Koos Roorda, een zoon van de verzetsman, die o.a. ijerig meehielp met de illegale werkzaamheden van zijn vader. "Er waren in Ter Apel en omgeving op een gegeven moment zo'n 135 onderduikers en die mensen moesten allemaal bonkaarten hebben. Uiteraard wist vader alle adressen en als ik dan met de bakfiets van bakker Hidding het brood bij de mensen bezorgde, dat deed ik in m'n vrije tijd om er wat bij te verdienen, dan had ik onderin de broodkar de bonnen en illegale krantjes voor de onderduikers liggen. Het gevaarlijkste was de 'grijze massa'. Wie in het verzet zat, kende je en wie bij de NSB was aangesloten, dat wist je ook. Maar die grote groep daartussen. Je wist niet wat je daaraan had en dus moest je extra voorzichtig zijn". De illegale lectuur wordt verkregen via de heer Helwerda uit Emmen. De heer Helwerda is na de oorlog nog een tijdlang burgemeester van Roden geweest. Met het verspreiden van de lectuur is ook de zoon van de heer Schierbeek, onderwijzer aan de openbare lagere school aan de Westerstraat, actief. Samen met een paar studenten stelt hij wekelijks een bulletin samen, waarin hij het nieuws dat hij opvangt via de Engelse zender, verwerkt. Hoe de familie Roorda aan de extra voedselbonnen voor de onderduikers komt, is niet helemaal duidelijk. Waarschijnlijk heeft wachmeister De Vries hierin een rol gespeeld. De heer Wietse Schadeberg verricht dezelfde werkzaamheden als de heer Roorda. Toch hebben beide mannen weinig contact met elkaar en hebben ook verschillende medewerkers tot hun beschikking.

In het voorjaar van 1943 doet de heer Evert Vermeer, partijsecretaris van de SDAP, z'n intrede in de woning van de familie Roorda. Onder de schuilnaam Gerrit de Wit wordt hij per trein door Roorda's vrouw opgehaald. Vermeer zal geruime tijd aan de Oudeweg verblijven. "Tijdens de zomervakantie van 1944 gingen we nog samen op vakantie naar Friesland. Een broer van mijn vader, oom Gerrit, had daar een woonark. Uiteraard had Vermeer een vals persoonsbewijs op zak", vertelt de nu 66-jarige Koos Roorda.

Zoals reeds vermeld zijn Schadeberg en Roorda, misschien vanwege hun verschillende levensvisies, niet erg bevriend met elkaar. Ze verrichten ieder op hun eigen manier allerlei werkzaamheden en proberen de Duitsers zoveel mogelijk tegen te werken. In de laatste jaren van de oorlog komt er enige toenadering tussen beide mannen. Men besluit om ook in Ter Apel een soort Oredienst op te richten. De O.D. heeft als doelstelling om na het vertrek van de Duitsers de orde te handhaven en zonodig te herstellen. Samen met Schadeberg besluit Roorda om een dergelijke O.D. ook in Ter Apel in het leven te roepen. Daar Roorda dus sociaal-democraat is en Schadeberg tot de gereformeerde kerk behoort, besluit men om nog iemand van katholieke huize in de groep op te nemen. Men vindt deze in de persoon van de heer Trompetter, wonende aan de Viaductstraat en verbonden als onderwijzer aan de R.K. lagere school. Bij de vergadering zijn eveneens aanwezig de heren L. Buurma, Hemkes en Van der Werf, directeur van de AGO-fabriek te Ter

№ 299121

LEGITIMATIE

LANDELIJKE ORGANISATIE VOOR HULP AAN ONDERDUIKERS (L.O.)

Leden van erkende verzetsorganisaties, militaire en burgerlijke autoriteiten worden dringend verzocht bezitter dezer papieren alle mogelijke hulp en inlichtingen te geven.

Ondergeteekende is..... **Plaatselijk Contact** van de L.O.

Kenmerken van het persoonsbewijs: **Naam: Schadenberg**

Voornamen: Wietse

Geboren te: Haulerwijk

Gebortedatum: 18 Mei 1907

Beroep: Hoofdonderwijzer

No: V 26/ 007836

Namens het C.B.: **Ja** Distriktleider: **de Houdg.**

Legitimatiekaart van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. (L.O.)

Jan Roorda

Bertus Hidding

Wietse Schadenberg

Apel. Tijdens die vergadering wordt de heer Buurma benoemd tot commandant. Roorda wordt waarnemend commandant. Buurma legt deze functie later weer naast zich neer. Na de oorlog gaat de Ordedienst over in de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (N.B.S.). De dienst moet er onder meer voor zorgen dat er ten opzichte van de N.S.B-ers geen 'bijtjesdag' ontstaat.

"Hoe ik nou eigenlijk in 't verzet kwam, weet ik niet precies meer", vertelt de nu 88-jarige Wietse Schadenberg. "Op zeker moment kwam ik in contact met een echtpaar, dat werkzaam was bij de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. (L.O.), en dat mij om medewerking vroeg. Ik heb tal van onderduikers, vooral mensen die weigerden om in Duitsland te gaan werken, kunnen plaatsen. Het echtpaar, waarvan de man zich uitgaf als Cor de Wit, haalde bij mij geld en bonnen op, die bestemd waren voor deze onderduikers. Die bonnen haalde ik uit Sellingen en ik kreeg ze daar van een meisje. Haar naam heb ik nooit geweten, zodoende zou ik haar ook nooit kunnen verraden als ik gegre-

pen zou worden. Op een vrijdag of zaterdag gaf ik Cor 300 bonnen + een stapel blanco vergunningen mee. Die tekstielvergunningen konden door de organisatie zelf worden ingevuld. Uiteraard was dit zeer bezwarend materiaal als men er mee gepakt werd. Ik zei dan ook tegen Cor de Wit: "Wees er alstublieft uitermate voorzichtig mee". "Ja", zei hij, "ik geef ze aan m'n vrouw en die stopt ze onder haar ondergoed". Zondagavond hierop ontving ik van iemand een ernstige waarschuwing: "Maak dat je wegkomt, ze hebben Cor gepakt. 's Maandags ben ik naar een voor iedereen onbekende bestemming vertrokken". Schadenberg, die als schuilnaam de naam Halbertsma had aangenomen, vertrekt naar zijn schuiladres in de boerderij van de fam. G. Abelen te Laudermark. Cor de Wit heette in werkelijkheid Cor Swart, waarschijnlijk heeft de heer Schadenberg dat nooit geweten, en was rayonleider bij de ondergrondse in het district Westervolde en Oldambt. De nu 75-jarige Swart, thans woonachtig in Hoogetveen, kan zich dit hachelijke voorval nog als de dag van gisteren herinneren. "Ik was met die gestempelde bonkaarten, dat had Schadenberg laten doen bij het distributie-

kantoor te Sellingen, op weg naar Stadskanaal. In Musselkanaal werd ik in het huis van een vriend door een Landwachter aangehouden. Hij kwam in het bezit van de bonnen en ik werd gearresteerd. Gelukkig kon mijn verloofde een lijst waarop de namen stonden van alle ondergedoken spoorwegbeambten uit mijn jaszak halen en door de W.C. spoelen. Ik werd vervolgens overgebracht naar hotel Dopper. De volgende dag werd ik naar Sellingen vervoerd en werd ik geconfronteerd met het personeel van de distributiedienst. Ik moest iemand aanwijzen die de bonkaarten had gestempeld. Ik kende er echter niemand, want dat stempelen had Schadenberg immers geregeld". De volgende dag wordt Swart overgebracht naar het Scholtenshuis in Groningen, waar hij niet al te zachtzinnig is behandeld. Vandaar komt hij terecht in het Huis van Bewaring aan de Heereweg. Inmiddels is hij ter dood veroordeeld, zit eerst met twee mensen en later zelfs met 15 personen in een cel. Op wonderbaarlijke wijze ontsnapt Swart aan de dood. "Bij slager Alon in Musselkanaal liet de Duitse Wehrmacht haar vee slachten. Geregeld kwam daar ook een Duitse officier over de vloer, die belast was met het toezicht op het slachten en de toewijzing van het vlees. Alon zei tegen die officier dat twee goede vrienden van hem in de gevangenis zaten en verzocht hem om een handje te helpen deze mannen weer vrij te krijgen. De officier heeft een poging ondernomen en met succes". Het is een paar weken voor de bevrijding als Swart weer op vrije voeten is. Hij duikt terstond onder en komt weer te voorschijn als het einde van de oorlog een feit is. Als de ondergrondse leiding te kennen geeft, dat Schadenberg weer te voorschijn kan komen uit zijn geheime schuilplaats gemaakt van strobalen, moet hij natuurlijk een verklaring hebben voor zijn afwezigheid. "Hierbij werd ik geholpen door mijn buurman en onze huisarts dokter Boomgaard. Hij zorgde er voor dat het bij ons in huis naar lysol stonk en bevestigde 's avonds een papertje op de deur met de tekst: 'Hier heerst een besmettelijke ziekte'. Dokter Boomgaard verklaarde desgewenst, dat ik voor onderzoek naar Groningen was geweest en dat ik teveel zuur in de maag had. Ik moest om het uur iets eten. Zo was ik de eerste dagen steeds met een stuk brood in de hand aan het lesgeven".

In het voorjaar van 1944 opereert er in Ter Apel een heuse knokploeg. Veel kan deze ploeg echter niet beginnen. Men is slechts in het bezit van een revolver. Verzetsmen Roorda is ook geen voorstander van wapens, pacifist als hij is in hart en nieren. Toch is ook hij van mening, dat sommige dingen niet zonder wapens zijn op te lossen. Er zijn wel plannen geweest om aan meer wapens te komen, er wordt zelfs tot twee keer toe een terrein aangewezen waar wapens zullen worden afgeworpen, maar op het laatste moment wordt de poging verijdeld. Van gewapende overvallen is dan ook geen sprake. Voor dit soort zaken heeft de Ter Apeler K.P. hulp van buitenaf nodig. Ondanks het gebrek aan wapens worden er in juli 1944 voorbereidingen getroffen voor een overval op het distributiekantoor te Sellingen. Met de postcommandant van de marechaussee is reeds afgesproken, dat hij de sleutels zal leveren. Op strategische punten in de buurt van het gemeentehuis wonen echter veel NSB-ers en men ziet dan toch maar van dit plan af. In datzelfde jaar besluit men om de tram (O.G.) vanuit Winschoten te overvallen. Op een bepaalde dag zal de tram namelijk 17.000 dubbele bonkaarten vervoeren. Er wordt voor deze operatie zelfs een knokploeg uit Hengelo ingehuurd. Drie doorgewinterde leden

van deze groep logeren reeds enige dagen in Ter Apel en zijn ondergebracht bij de heren Hemkes, C.Mook en Roorda. De overval gaat echter niet door. Te laat bemerkt men, dat reeds twee dagen eerder dan de geplande dag de bonkaarten zijn vervoerd...

Op 7 juli 1944 raakt een Amerikaanse bommenwerper op weg naar doelen in midden Duitsland in de knoei boven Ter Apel. Het vliegtuig is reddeloos verloren en de bemanning verlaat het toestel. Gezagvoerder Ted Weaver landt in een korenveld en ziet voor z'n ogen hoe een van z'n bemanningsleden in koelen bloede wordt vermoord door een lid van de Landstorm Nederland. Weaver blijft tot het donker wordt in het korenveld liggen. Boer Schoenmaker loopt tegen een uur of zes 's avonds nog even over het land en krijgt de schrik van z'n leven als hij plotsklaps "psssst" hoort en de piloot ziet liggen. Hij beduift de man om te blijven liggen en loopt terug naar de boerderij. Na enige tijd komt hij terug met een overall en een schoffel en beduift Weaver dat hij hem moet volgen. Schoenmaker licht dan de heer Roorda in en deze besluit dat hij de piloot thuis wel kan verbergen. Opperwachtmeester en waarnemend groepscommandant van de Marechaussee te Ter Apel de heer S.P.H. Cleef heeft zowel veel contacten met NSB'ers als met de ondergrondse en Roorda weet Cleef zover te krijgen, dat hij de Landwachters voor een personencontrole naar de andere kant van het dorp stuurt. Op deze wijze kan hij de piloot uit De Maten halen. Ook krijgt hij bij dit gevaarlijke werk assistentie van de heer Schadenberg en van een student genaamd Nibbelke. Weaver verblijft een aantal weken in het huis van de familie Roorda en voelt zich daar al spoedig thuis. Bij mooi weer ligt hij geregeld achter het huis in het zonnetje. Op een gegeven moment wordt de zaak echter te gevaarlijk en moet Weaver weg. Door de Duitse Wehrmacht wordt er nog steeds naar de Amerikaanse piloot gezocht. Om bij een razia niet in handen van de Duitsers te vallen, verblijft hij zelfs nog twee nachten in het huis van opper Cleef. Evert Vermeer, getooid met NSB-splendje, brengt Weaver op 22 juli 1944 via Emmen met de trein weg. De Amerikaan heeft een vals persoonsbewijs en is zogenaamd 'doof-stom'. Bij Schadenberg gaat het bijna mis. Er volgt een controle. Men vertrouwt de zaak niet en de trein wordt opgehouden. Alle passagiers moeten gecontroleerd worden. Weaver weet ongemerkt de trein te verlaten en verstopt zich in een goe-

Carlo Carani.

Daring of Dutch Underground Saved Life of District Flier

Flight Officer William Caselton, 2745 29th St. N.W., has returned home because Dutch underground workers risked their lives to protect the American flier. It was revealed here yesterday.

Navigator of Caselton, a B-24 that was demolished on a bombing mission to Germany, the pilot managed to keep the plane aloft until he reached the Dutch border. Then the crew had to "hit the silk" and parachuted into a corn field. Hospitable Hollanders awaited their descent. But also on hand were several Nazi security officers. Caselton scrambled into a corn stack on the advice of a Dutch resistance leader, who was killed later by German soldiers.

After securing shelter from one taken prisoner last Easter Sunday and confined in a Nazi camp in Garth, Germany, until he was liberated by the Russians, Caselton now on leave is visiting in Massachusetts with his parents and Mrs. Gartner. He will report to the Army in August for reassignment with the Air Force.

Een artikel uit de Washington Post, 7 april 1945.

derentrein. Veilig komt hij uiteindelijk in Nijverdal aan en verblijft tot het einde van de oorlog bij een boer in Haarle.

In oktober 1944 ontsnappen er uit het kamp Oberlangen, een paar kilometer over de grens gelegen, twee gevangenen. Ze slagen erin om aan de achtervolgers te ontkomen, de Nederlandse grens te overschrijden en belanden tenslotte in de schuur van boer Van der Zwaag (aan de Steenweg vlak bij de vloeivelden van de WTM-fabriek). De beide vluchtelingen, twee Italianen, hebben geluk, want Van der Zwaag heeft reeds meerdere malen vluchtelingen uit 'Lager 6' geholpen. Roorda wordt ingelicht en neemt beide mannen mee naar huis. Er worden onderduikadressen gezocht en zo belandt Carlo Carani in de woning van de familie R.Lok aan de Hoofdkade 34. Luigi Paliotta (Gino) wordt op advies van de heer Schadenberg naar Valthermond getransporteerd en komt terecht bij boer Wolters. Beide Italianen waren uit het Italiaanse leger gedeserteerd en hadden zich aangesloten bij de partizanen onder leiding van Tito. Als ze door de Duitsers krijgsgevangenen zijn gemaakt belanden ze in Oberlangen in Lager 6, een van de vijftien Emslandlager, die reeds ver voor de oorlog in het veen- en moerasgebied langs de Nederlandse grens waren aangelegd. Zij blijven tot aan het eind van de oorlog op hun onderduikadressen. De heer en mevrouw Lok, nu woonachtig te Vlagtwedde, denken met plezier aan dit 'Italiaans avontuur' terug. "Carlo sloep in ons huis in de voorkamer in de bedstede", vertelt de heer Lok.

"Als hij voor het raam stond, keek hij zo naar het onderkomen van de Ortskommandant (hotel Schot). Met onze buren, het was een dubbele woning, zat het wel safe. Die hebben nooit iets verteld. Achter in de tuin had ik een grote hoop turf liggen. Voor 'noodgevallen' heeft Carlo daar toen een soort van hol in gemaakt. Hij heeft het echter nooit hoeven te gebruiken". Mevr. Lok, die gedurende de tijd dat haar man aan het werk is (AGO) met de Italiaanse onderduiker zit opgescheept, leert Carlo wat Nederlandse woordenjes. "Op een dag was het toch wel even spannend. Wachmeester De Vries waarschuwde ons, dat er wel eens een razzia zou kunnen plaatsvinden. Die beruchte Alssema uit Stadskanaal was namelijk gesignaleerd. We hebben Carlo toen in een van de cellen in de marechausseekazerne verborgen. Die kazerne stond immers vlak bij ons huis". Tot augustus 1945, ver na de bevrijding dus, blijft de Italiaanse vluchteling te gast bij de familie Lok. Omdat z'n papieren niet in orde blijken te zijn, moet hij geruime tijd op repatriëring wachten. Na de oorlog is Carlo een paar keer teruggeveest om de familie Lok een bezoekje te brengen. In december van datzelfde jaar ontsnappen er wederom twee gevangenen uit een der Emslandlager en komen bij Ter Apel de grens over. Ze worden in eerste instantie ondergebracht bij de heer Dijkstra aan de Hoofdstraat. Een zuster van de heer Dijkstra, mevr. W. van der Horst-Dijkstra: "Midden in de nacht bracht pastoor Knippers die beide mannen bij ons. Ze hadden de kampklere nog aan. Ze zijn

Mededelingen B.S.

Bekendmaking!

De LEIDERS van de diverse afdelingen en bureaux van de Binnenl. Strijdkrachten te Ter-Apel zijn dagelijks voor het publiek te spreken van 10.30 tot 12.30. Deze afdelingen zijn: Bureau van den P.C. (de heeren ROORDA, SCHADENBERG en BUURMA.)

Afdeling magazijn en oorlogsbuit (leider de heer TROMPETTER.)

Afdeling vluchtelingen (leider de heer HEMKES.)

Afd. Politieke Recherche (leider de heer POPKEN.)

Afd. Verkeer en Transport (leider de heer VAN DER WERFF.)

Afd. Voedselvoorziening en Landbouw (leider de heer SEGGER.)

Afd. Oorlogschade (leidster Mevr. TEN BRUGGENCATE.)

De bevolking wordt er op gewezen, dat er een strenge controle plaats heeft op het onrechtmatig gebruiken en diefstal van elektrische stroom. Het stopzetten van meters is voortaan ontoelaatbaar en zal streng worden gestraft.

Oproep.

De commandant B.S. afd. Ter-Apel doet een beroep op de jonge mannen van Ter-Apel, speciaal oud-militairen, om zich voor verschillende diensten beschikbaar te stellen. De soldij-regeling zal nader worden vastgesteld.

Oorlogsschade.

Zij, die tengevolge van de bezetting of van oorlogshandelingen goederen zijn kwijtgeraakt of schade aan huis en huusraad hebben geleden, kunnen daarvan opgave doen aan het Boschhuis kamer 2, elke dag van 9 tot 10 uur.

De P.C. der B.S. Ter-Apel.

beter geweest, dat ze zijn opgehaald'. 't Wordt voor Schadenberg en zijn medewerkers nog ingewikkelder als later ook de vrouwen opgehaald moeten worden. Ook die belanden in het gebouw van de HBS. Onder toezicht van de B.S. mogen N.S.B.-boeren op hun land gaan werken. Ze krijgen echter maar weinig te eten. Schadenberg geeft opdracht om de boeren meer voedsel te verstrekken. Dit wordt echter gemeld bij zijn meerderen in Groningen en even daarna wordt hij ontslagen als commandant van de B.S. Dat de mensen in dienst van de B.S. niet altijd even 'vriendelijk' tegenover de NSB-ers staan, blijkt uit een voorval dat de heer Schadenberg in zijn memoires beschrijft. "Er kwam een bericht bij me binnen, dat een B.S.-er in de HBS hakenkruizen op de trap tekende en dan moesten de N.S.B.-ers die er weer afliken. Ik wond me daar vreselijk over op en zei tegen de bewuste tekenaar: 'Je verlaagt je op deze manier tot de methoden van de Duitsers'. Voor de vele verdiensten die de heren Roorda en Schadenberg aan de bevolking van Ter-Apel, de onderduikers en de gestrandde piloten met name in de laatste twee, drie oorlogsjaren hebben bewezen, ontvangen ze een aantal oorkonden en vele blijken van waardering.

In het rapport, dat de heer Roorda na de oorlog over de diverse gebeurtenissen tijdens de bezettingsjaren samenstelt en dat in het bezit is van de Stichting Oorlogs- en Verzetsdocumentatie te Groningen, vraagt hij zich af wie hem verraden heeft. Want dat hij verraden is, staat buiten kijf. Ook zoon Koos beaamt dit volledig. Roorda schrijft: "Toen die Rotterdammer, Jaques Mayenburg die ik zou helpen onderduiken, in Ter-Apel arriveerde, kon hij mijn huisnummer niet vinden en belde aan bij een verkeerd huis. Dat was het huis van een landwachter. Of die me verraden heeft? Ook heb ik nog eens een flinke ruzie met een andere sympathisant van het Nazi-regime gehad. Die man vond namelijk dat ik als lid van de Evacuatiecommissie de teruggekeerde NSB-ers uit Lüneburg op veel te koude kamers onderbracht. 't Kan zijn dat die man me verraden heeft om zich op die manier op mij te wreken....'

Mededeling van de B.S. ('Officiële Vlagwedder', 21/04/1945)

DE MILITAIRE COMMISSARIS
Voorzitter van de Militaire Commissie
Type F.10/45. 111
Verdren, 21 April 1945 445

Hierbij wordt ik u het lid der Adviescommissie voor
Zuivering Gemeentepersoneel van Vlagwedder.
De door de Commissie hebben verleden afgeleid de volgende
keren:

Voorzitter H.A. Paulus-Milman, Jansen der zitting, Tusschen
Secretaris Mr. J.J. Salger, Huisman, Verdren.
Lid
A. Salger, Huisman, Verdren.
B. Salger, Huisman, Verdren.
C. Salger, Huisman, Verdren.
D. Salger, Huisman, Verdren.
E. Salger, Huisman, Verdren.
F. Salger, Huisman, Verdren.
G. Salger, Huisman, Verdren.
H. Salger, Huisman, Verdren.
I. Salger, Huisman, Verdren.
J. Salger, Huisman, Verdren.
K. Salger, Huisman, Verdren.
L. Salger, Huisman, Verdren.
M. Salger, Huisman, Verdren.
N. Salger, Huisman, Verdren.
O. Salger, Huisman, Verdren.
P. Salger, Huisman, Verdren.
Q. Salger, Huisman, Verdren.
R. Salger, Huisman, Verdren.
S. Salger, Huisman, Verdren.
T. Salger, Huisman, Verdren.
U. Salger, Huisman, Verdren.
V. Salger, Huisman, Verdren.
W. Salger, Huisman, Verdren.
X. Salger, Huisman, Verdren.
Y. Salger, Huisman, Verdren.
Z. Salger, Huisman, Verdren.

De Militaire Commissie
voor het Militair Verdren
A. Salger
(A. Salger)

aan den heer Z. Schaffenberg.
Schaffenberg, 21 April 1945

Schadenberg wordt benoemd tot lid van de 'Adviescommissie voor Zuivering Gemeentepersoneel' in de gemeente Vlagwedde

Werken in Duitsland

Alle mannen in de leeftijd van 18 tot 35 jaar, die wonen in het bezette Nederlandse gebied, moesten zich aanmelden bij het voor hun woonplaats bevoegde gewestelijk arbeidsbureau. Tot aanmelding verplichte personen, die in strijd handelen met de bepalingen dezer beschikking of trachten deze te ontduiken, worden gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren en met een geldboete van ten hoogste honderdduizend gulden. Deze beschikking is op 7 mei 1943 in werking getreden.

Reeds ver voor de oorlog werken vrij veel inwoners uit Ter Apel over de grens. Er heerst in Nederland een grote werkloosheid en velen besluiten om gehoor te geven aan de oproep in de regionale kranten om in Duits-

**OPROEP.
AANMELDING VOOR DEN ARBEIDSINZET.**

Mannen, in 1922 en 1923 geboren.

Mannen, in 1922 en 1923 geboren.
Op grond van de beschikking van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied; Commissarie-Generaal s.b.v.) nr. 481/1943 ontrent den arbeidssluiting kan behoeve van den arbeidsinstel worden biernede alle mannen tusschen 1822 en 1943 opgesloten op ter ziele van de nederlandsche krijgsgevangenen te nemen bij het loer van een complete geleide arbeidsaanstalt op de persoonlijk veeleer te sterven, op de hieronder genoemde dagen bij het

(1) (2) (3)

In Jan. t.k. April 1932 geb. personen melden zich aan op Maandag
24 Mei '43.
In Mei t.k. Aug. 1932 geb. personen melden zich aan op Dinsdag

In Sept. t.m. Dec. 1992 geb. personen melden zich aan op Woensdag 20 Mei '43.
In Jan. t.m. April 1993 geb. personen melden zich aan op Donderdag 20 Mei '43.

In mei t.m. Aug. 1923 geh. personen melden zich aan op Vrijdag 28 Mei '48.

In den tijd van 9—17 uur, volgens de door het arbeidsbureau vastgestelde volgorde, en wel bij de voor hen beoogde afdeling.

De in de ressorten der bijkantoren woonachtige tot aanmelding verplichte personen moeten zich op bepaalde dagen aanmelden bij het voor hen bevoegde bijkantoor van het arbeidsbureau.

De personen, die tot aanmelding verplicht zijn, moeten in principe persoonlijk verschijnen bij het arbeidsbureau (of bijkantoor). Zij moe-

Laat op verlangen alle noodige papieren voorleggen en alle vereischte inlichtingen reiken.

Voorzover tot aanmelding verplichte personen in dienstbetrekking zijn, moet de werkgever de verklaring van den tot aanmelding ver-

zijn, moet de werkgever de verzekering van de tot aanhouding verplichte omzetting van de duur van de arbeidsrelatie op het formidat door zijn handtekening en eventueel door een afdrak van het firmatekst, het bevestigen.

1) Duitse ondernemen, die werkzaam zijn bij bureaus van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, van het Arbeidsbreukel der Nationaal Socialistische Duitse Arbeiderspartij in

2) Duitse onderdanen, die werkzaam zijn bij bureaux van de Duitse Weermacht, de Waffen-SS, de Duitse politie en den Duitse Ambassade.

3) De ambtenaren en arbeiders van den staat, de provincies, de gemeenten en andere publiekrechtelijke lichamen, behorende personen, die werkzaam zijn bij de spoorwegen, de Nederlandsche posten en de

4) Leden van de vroegere Nederlandsche Weermacht, voornamelijk volgens de bekendmaking van de Wehrmachtbefehlshaber in Nederland van 28 April 1942 onder anderen zijn aan het verschijnen in de Weermachtbank.

5) De personen, die reeds volgens IX van de beschikking nr. 30/1943 betreffende de sluiting van bedrijven tot aanmelding verplicht zijn.

3) Personen, die volgens II alinea 2 van de beschikking nr.48/1943 vrijgesteld zijn van den aanmeldingsplicht.

Personen, die zich moeten aanmelden en weigerders, die handelen in strijd met de bepalingen van bovengenoemd beschikking of tractaten, worden nog speciaal opgeroepen.

De heer is ontferken, dat bijv. bij aanmeldingspunten, die op behoort te zijn gekomen, opzettelijk of door nalatigheid onjuiste opgaven verstrekken enz. worden gestraft, evenals degenen, die daartoe verrijken, medeplichtigen of handlangers.

land te gaan werken. Ook in de beginjaren van de Tweede Wereldoorlog blijft deze situatie gehandhaafd. De arbeiders krijgen van de Duitse autoriteiten speciale 'grenspasjes', zodat ze ongestoord iedere dag de grens kunnen passeren. Vaak ook blijven de arbeiders de gehele week weg en hebben dan kost en inwoning toe. De omstandigheden veranderen echter als later de Duitsers arbeid in hun land verplicht gaan stellen. De oorlogsmachine moet draaiende gehouden worden en men heeft mankrachten nodig. Aanvankelijk probeert men nog met mooie beloften de Nederlandse werknemers naar de Duitse fabrieken te lokken. Als dit niet lukt, komt de verplichte tewerkstelling, de beruchte en gehate 'Arbeitseinsatz'. De geallieerde vliegtuigen zijn al vrij snel na het uitbreken van de oorlog begonnen met het stelselmatig bombarderen van de Duitse fabrieken. Met name de fabrieken die oorlogsmaterieel fabriceren, zijn het doelwit. Veel Nederlanders worden juist in die fabrieken aan het werk gezet. Vanwege het grote gevaar is die verplichte arbeidsinzet dus allesbehalve populair. Veel Nederlandse burgers besluiten dan ook om geen gehoor aan de oproep te geven en trachten een onderduikadres te vinden. Dat valt echter niet mee. Bovendien, iemand die onderduikt, ontvangt helemaal geen inkomen meer en hem worden uiteraard ook geen distributiebonnen verstrekt. Het is moeilijk om een goed adres te vinden. Je brengt namelijk ook de mensen die onderdak verschaffen in gevaar. De Duitse

[illegible]

Groeten uit Hamburg...
(advertentie uit het 'Veenkoloniaal Nieuwsblad', 31 december 1943)

STAD E. PROVINCE in memoriam

Arts H. J. J. H. Lubberman

Men schrijft ons uit Ter Apel: Een kor, dagbladbericht meldde dezer dagen, dat arts H. J. J. H. Lubberman uit Ter Apel bij een verkeersongeluk om het leven kwam. Dit tragische ongeluk betekent een zwaar verlies voor geheel Zuid-Oost Drenthe en Zuid-Oost Groningen en het over zijn werk, bij het heengaan van deze merkwaardige figuur, even stil te staan.

Dokter Lubberman immers behoorde tot die artsen, die hun prachtig ambt uitoefenen als een verrijver uitgaan boven zijn verboden, die soke taak en die daardoor, behalve in niet geringere mate — en opvoeder van hun volk zijn. Zóo ter Lubberman tot diegenen, die in de ontwikkelingsjaren van de stugge veenstreken in 't eerste kwart dezer eeuw.

Lubberman, die op zijn 25ste jaar als Groninger boerenvoer nog achter den ploeg liep, koos dit arbeidsrein, toen hij op 32-jarigen leeftijd — in 1906 — zijn arts-examen had gedaan. Zeven en dertig jaren lang verlichtte hij, eerst gevestigd te Emmen-Com-pascuum, later in Ter Apel, dit werk, waartegen alleen een stalen lichaamen klare, sterke geest en een uitzonderlijk groot idealisme bestand duizenden en duizenden uit het reu-achtige gebied, dat zijn werk deed van niet de simpele praktijk be-dokter krijgen er op dit oogenblik. En zij bedoelen wij nooit terug... maar mede „zo'n bekwame dokter“ dokter, vooral den mensch in den

BURGEMEESTERS BENOEMD

Het Rijkscabinet maakt bekend: De Generaalkommissar für Verwaltung und Justiz heeft tot burgemeesters benoemd: den afdelingsleider G. A. A. M. Jacob in Vught tot burgemeester van Vlijmen en den sportleeraar M. Heeg in Ter Apel tot burgemeester van Nieuwe-Pekela.

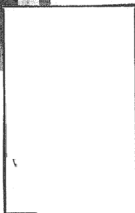
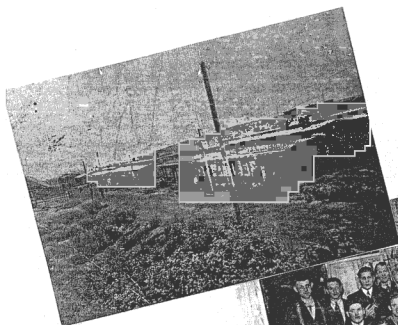
Hulsarts H.J.J.N. Lubberman.

Artikel over het tragische ongeval van de Ter Apeler arts.

strafmaatregelen liegen er niet om... Alleen als men kan aantonen, dat men in een bepaald bedrijf beslist niet gemist kan worden, verkrijgt men een vrijstelling. Ook personen die in dienst zijn bij de Nederlandse Spoorwegen, de Nederlandse Bank of het staatsbedrijf der P.T.T. hoeven zich niet te melden.

De manlijke bevolkingsgroep van Ter Apel ontkomt uiteraard ook niet aan deze 'Arbeitseinsatz'. De arts Lubberman treedt op als keuringsarts van het Gewestelijk Arbeidsbureau te Emmen en de meeste jonge mannen worden door hem geschikt bevonden om naar Duitsland te worden uitgezonden. Op dramatische wijze komt deze dokter Lubber-

MELDT U AAN BIJ GEMEENTEHUIS, ARBEIDS-
BUREAU OF AANMELDINGSBUREAU VAN DEN N.A.D.

ZEGT **KOENRAAD** VAN DEN

ARBEIDSDIENST

al ruim 4000 jongemannen toegetreden. De kerken in Nederland denken verschillend over de NAD. De Ned. Hervormde Kerk vindt de instelling volkomen onaanvaardbaar, de Gereformeerde Kerk staat er iets gereserveerder tegenover en ook de R.K.-kerk wijst de NAD niet zonder meer af. Pas als men in 1943 ook de Germaanse groet in de arbeidskampen wil invoeren, komen de kerken in het geweer en protesteren hevig. Ondanks de vele propaganda kan men toch stellen, dat de Arbeidsdienst in Nederland geen vaste grond onder de voeten heeft gekregen en dat de opzet eigenlijk mislukt is.

De Arbeidsdienst heeft ook in Nederland een voorgeschiedenis. Reeds ver voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wordt er al gepleit voor de invoering van een soort van arbeidsdienstplicht voor jeugdige werklozen. De regering ziet dit als een middel om een halt toe te roepen aan de steeds maar groeiende jeugdwerkloosheid en de grote 'ledigheid' die onder de jongeren heerst. Tot de invoering van een arbeidsdienstplicht komt het niet. Wel ontstaan er op initiatief van verschillende maatschappelijke en kerkelijke instellingen zogenaamde werkkampen voor jeugdige werklozen. Het doel van deze kampen is om de jeugdige crisis-slachtoffers in een of andere vorm voor korte tijd weg te ha-

len uit hun 'teneerdrukkende dagelijkse omgeving' en ze op een gezonde wijze onder 'kameraadschappelijke tucht' bezig te houden met lichamelijke arbeid. De overheid steunt de werkkampen met subsidies en er worden door de jeugdige werklozen vijvers gegraven voor plantsoenen en een aantal wegen aangelegd. Ettelijke duizenden jonge werklozen hebben in die tijd aan dat kampwerk deelgenomen. Over deze werkkampen schrijft Mr. W.J. van Balen in zijn boek 'Het Werkende Land' (1936): "Hier werken zij schouder aan schouder als arbeidsmakers, als kampvrienden en tevens met dat prettige gevoel van deelgenoten te zijn in iets dat men onder zijn handen ziet groeien tot iets goeds".

Op 10 mei 1940 valt de Duitse Wehrmacht ons land binnen en na enige dagen capituleert ons leger en wordt een groot gedeelte van de militairen in krijgsgevangenschap gevoerd. Door de 'grootmoedigheid van de Führer', zoals het zo mooi wordt aangekondigd, komen de Nederlandse militairen in juni weer terug in hun vaderland. De demobilisatie van al die duizenden soldaten brengt echter een groot probleem met zich mee. Er is namelijk geen werk. Op initiatief van de Duitsers wordt er een speciale dienstplicht in het leven geroepen, die de werkloze militairen tijdelijk zal moeten opvangen. Op 30 juni 1940 wordt bij verordening no. 71 van de Rijksscommissaris (Seyss Inquart) de 'Nederlandse Opbouw dienst' ingesteld en wordt kortweg 'Opbouw dienst' genoemd. Deze dienst heeft al een verplichtend karakter: Pas als men kan aantonen, dat men een baan heeft gevonden, mag men de Opbouw dienst verlaten. De Opbouw dienst is bestemd om de leden van de voormalige Nederlandse land- en zeemacht in de gelegenheid te stellen nuttig werk ten behoeve van de gemeenschap te verrichten. Dat werk bestaat dan uit puinruimen, mijnen onschadelijk maken, wegen aanleggen enz. De leiding komt in handen van majoor J.N. Breunese, die een strakke para-militaire organisatie opbouwt en sympathiek staat tegenover bepaalde Duitse ideeën.

De 'Edelgermanen' hebben echter geheel andere plannen met deze Opbouw dienst en zien genoemde dienst liever overgaan naar het model van de nationaal-socialistische 'Arbeidsdienst'. Reeds drie maanden na de oprichting van de Opbouw dienst worden er al de nodige voorbereidingen getroffen. Alle manschappen boven de 25 jaar en alle onderofficieren boven de 35 krijgen ontslag en worden geplaatst voor zover mogelijk bij de politie, brandweer of luchtbescherming. De ongeveer 1800 die uiteindelijk overblijven, zullen de kern moeten gaan vormen van de nog officieel op te richten Arbeidsdienst. De Opbouw dienst wordt ontbonden en er wordt een verordening afgekondigd, waarmee de oprichting van de Nederlandsche Arbeidsdienst, kortweg N.A.D., een feit wordt. Taak en wezen van de N.A.D. worden omschreven onder artikel 1 van de Verordening en dat luidt als volgt:

1. Alle jonge Nederlanders van beiderlei kunne, die in het bezette Nederlandse gebied wonen, zijn verplicht hun volk in de N.A.D. te dienen.
2. Zij die tot de N.A.D. behoren, vervullen een ereplicht jegens het Nederlandse volk; het is de taak van de N.A.D. werkend in de geest ener ware volksgemeenschap, de Nederlandse jeugd te doordringen van de ethische waarde van de arbeid in het algemeen en haar de vereiste waardering voor de handenarbeid bij te brengen.

DE NEDERLANDSCHE WEERMAGT OPGELOST

55000 GEDEMOBILISEERDEN OPGE-
NOMEN IN DEN OPBOUWDIENST

Gleite zijn de gedemobiliseerden, die niet naar hun burgerwerkkring konden terugkeren, opgenomen in de opbouw dienst.

In verband daarmee heeft de commandant, de majoor J. M. Breunese, de volgende voorgedragen waarvan de eerste luidt als volgt:

Mannen,
Met ingang van heden zijt gij opgenomen in den opbouw dienst. Wij, die toevoren den ultimaten van onze werkmacht, gaan deze namen aan de arbeid in den opbouw dienst.

Onze gemeenschappelijke arbeid zal in de eerste plaats gericht moeten zijn op onze aanwezigheid en gemeenschap.

Het rijkste heit van den mensch, dat toch de arbeid is, zullen wij aanwenden om ons doel te bereiken, al is 't een plaag te doen hansen in een krachtrijk samenloopt en nationaalgevoel Nederland.

Arbeid vereischt een gezonde frische geest.

Arbeid vereischt een krachtig lichaam.

Arbeid vereischt levensvreugde.

Daar nu gaan wij samen opbouwen.

Met moed en vertrouwen, naar voren om met goedheid moeten wij aan den slag.

Veel, zeer veel zal van ons afgevoerd worden.

Als ware Nederlanders wilt gij toch allen zonder onderscheiding uw schouders onder onze gemeenschappelijke taak zetten, tot heel van een gelukkig vaderland.

Doet uw plicht, ik reken op u allen.

Pak aan!!

Door de 'grootmoedigheid van de Führer' keren de meeste Nederlandse krijgsgedevonden in juni 1940 terug. Er wordt een speciale dienstplicht in het leven geroepen, die de werkloze militairen moet opvangen: de 'Opbouw dienst'.

Uw plaats is in den NEDERLANDSCHEN ARBEIDSDIENST

Vrijwillige dienstneming bij den Nederlandschen Arbeidsdienst.

De Burgemeester der gemeente Vlagwedde maakt bekend, dat alle jongemannen van Nederlandsche nationaliteit van goed zedelijk gedrag met leeftijdsgrenzen tusschen 18 en 23 jaar in de gelegenheid worden gesteld zich aan te melden voor vrijwillige dienstneming bij den Nederlandschen Arbeidsdienst. De aanmeldingsformulieren, welke uiterlijk 15 Januari a.s. ingevuld moeten worden ingeleverd, zijn te bekomen ter gemeentesecretarie.

SELLINGEN, 2 Januari 1941.

De Burgemeester voortschend.

In artikel 6 van deze verordening staat echter ook al, dat Joden niet voor deze Arbeidsdienst in aanmerking komen. In een rede van de Rijkscommissaris Seyss Inquart op 13 juli 1941 te Den Haag wordt gezegd: "De eer van de arbeid is de grondslag van het nationaal-socialisme en daarom kan de Arbeidsdienst slechts nationaal-socialistisch zijn". Geen plaats voor Joden dus. Zoals reeds gezegd wordt majoor

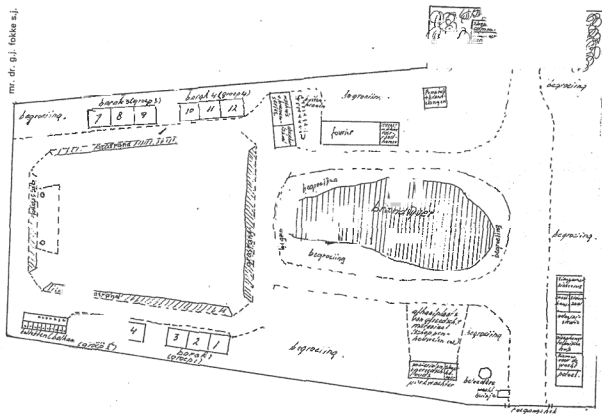
Breunese commandant van de nieuwe instelling. Hij geeft de Arbeidsdienst het devies "Ick Dien" mee. In augustus 1941 neemt deze majoor echter al weer zijn ontslag. Hij is van mening dat de Duitsers zich te veel op een hinderlijke manier met de organisatie gaan bemoeien. Als zijn opvolger wordt benoemd de pro-Duitse luitenant-kolonel L.A.C. de Bock. Er wordt een grootscheepse propagandacampagne op touw gezet, waarin de zegeningen van de Arbeidsdienst breeduit worden uitgemeten. Waarschijnlijk mede als gevolg van het feit, dat weinigen zich opgeven voor vrijwillige dienstneming, wordt in september 1942 de algemene 'dienstplicht' van kracht, zodat iedereen in de leeftijd van 18 tot 24 jaar kan worden opgeroepen. De organisatie van de Arbeidsdienst is naar Duits voorbeeld op militaire leest geschoeid. De arbeidsmannen dragen een mosgroen uniform. De dag wordt doorgebracht met exercitie, waarbij de schop gelijk een geweer op de schouder wordt megedragen. Ook neemt de sport een belangrijke plaats in. Aan zang wordt eveneens grote waarde gehecht en tijdens de marsen wordt dan ook regelmatig gezongen. Verder worden er wegen aangelegd en de boeren geholpen bij de oogstwerkzaamheden.

KAMP 134 N.A.D. 'JOHAN MAETSUIJKER'

De Rijksgebouwendienst is belast met het bouwen van het kamp in Barnflair. Men vindt het terrein ten noorden van de Hanetangerweg vlak bij de woning van de familie Bos bijzonder geschikt en in juni 1942 kunnen de eerste jongemannen de barakken betrekken. Tot en met januari 1944 zal dan ieder half jaar een nieuwe afdeling van ongeveer 150 mannen de arbeidsdienstplicht in dit kamp gaan vervullen. Het dagprogramma voor de arbeidsmannen ziet er als volgt uit:

6.00 uur:	reveille en ochtendgymnastiek
7.00 uur:	ontbijt
7.30 uur:	vlaggeparade
8.00 uur:	gereedmaken voor:
	a.) werken aan een object
	b.) exercitie
	c.) een lange mars
10.30 uur:	schaften
13.15 uur:	warmte maaltijd
14.15 uur:	verplichte bedrust
15.00 uur:	exercitie of sport
17.30 uur:	persoonlijke verzorging + onderhoud kleding en gereedschap
18.30 uur:	avondeten
19.30 uur:	vrij
22.00 uur:	avondappel.

De taak van de Arbeidsdienst is o.a. de jeugd van Nederland door middel van de zogenaamde vorming het nationaal-socialistisch gemeenschapsideaal bij te brengen, doch dit onderwerp komt in het dagelijks programma van het kamp te Ter Apel slechts sporadisch voor. Er wordt grote waarde gehecht aan de gemeenschapszang. In de zangbundel van de N.A.D. staat dan ook het volgende: "Naast de gemeenschappelijke arbeid en het marcheren in gesloten gelederen is het zingen het sterkste gemeenschapsbeleven in de Nederlandsche Arbeidsdienst". De zangbundel bevat 119 liederen. De meeste liedjes zijn doorgewone Nederlandse volksliedjes, weliswaar met een sterk patriotische inslag, en er zijn

Mr. dr. G.J. Fokke, afkomstig uit Zeist, verbleef in 1943 in Ter Apel. Hij maakte deze plattegrond van het kamp.

liederen bij die de arbeid en het werk van de arbeiderman verheerlijken. Het komt geregeld voor, dat de arbeiderman-
nen de tekst een beetje veranderen. Bijvoorbeeld bij het lied
bij het begin van dit hoofdstuk, dat eindigt met de woorden:
"De zon komt langzaam op, zo rood als bloed" wordt de
tekst verandert in: "Heel Duitsland staat in gloed, zo gaat
het goed". Nog een ander lied luidt:

"Eens zullen wij allen marcheren

en reeds is de dag zeer nabij,

Dat arbeidssoldaten zich keren

tegen Juda en geldslavernij"

De laatste twee regels worden dan als volgt gezongen: "Dat
arbeidssoldaten zich scheren, met schoonsmeer en leverpas-
teit".

De arbeidermannen in Ter Apel worden te werk gesteld bij
boeren in de omgeving en worden belast met oogstwerk-
zaamheden. Ook wordt land ontgonnen nabij de Leidijk
vlak bij de Duitse grens en er worden dijken aangelegd bij
de vloeivelden van de aardappelmeelfabriek. Het loon dat
de arbeiderman ontvangt is f 0,25 per dag...

Een van de mensen die het kamp 'Johan Maetsuijker' van
nabij hebben meegemaakt, is de heer Veerman uit Ede. "Ik
heb geen prettige herinneringen aan die tijd. Het kader be-
stond voor het grootste deel uit N.S.B.-ers en uit lieden die
door tot de Arbeidsdienst toe te treden, probeerden tewerk-
stelling in Duitsland te ontlopen.

Nederlandse Arbeidsdienst

Kamp 134 N.A.D. te Ter-Apel.

Aan de ouders of voogden der arbeidermannen!

Nu we een rede willen hier in; enige ik U d.m.v. dit schijfje
enige zaken mededeelen.

1. Uw zoon zal een zeker in zijn leven met U de kennis van het
land hebben aangevuld. Ik dank U daarom hartelijk, dat de arbeider-
mannen verward worden geleiden.

Bijv. Aardappelen 6000 gr. per week (voor verbruiken 2500 gr.)

Brood 2000 gr. per week 1800 gr.)

Boter/Vet 220 gr. per week.

Vorst/Vries 100 gr. per week.

Wanneer uw zoon desondanks nog mocht schrijven, was hij toch in
vuk 'vuk' heet, dat is dit heel gewoon, wanneer U bedrikt, dat
bij danks van 's morgen 8 uur tot 's avond 10 uur in de werkdag
overdacht in de heilichheid.

Ik kan U echter verzekeren, dat ongeveer alle arbeidermannen ge-
durende het half jaar in gewide zinnen verbleven; slechts de eerste
weken, begin Augustus, tot in eind bij velen van daling aangevuld.

Daarna volgt echter steeds een zonnige tijdsduur in goedheid.

Wat zonden van brood en andere levensmiddelen in danks niet
minder; deze kunnen verbruiken in uw eigen over 'slechte' nodig, is niet
worden.

2. Uw zoon krijgt geleidelijk een heel andere manier van denken; hij
dat wat anders is dan 'vuk' vuk.

3. Gaat uw zoon een anderdingetje of periodiek verlat, dat op een
bij voorloopje voor 7 dagen levensmiddelenboeken. Gaan U dat
minder dan 7 dagen verlat, dan moet hij bij een volgende verlat ook
nog van deze boeken geleiden.

4. Ik ben er zeer op gezind, dat als u 'vuk' leest, de Duitse gezind
ter kante gien, ook hier 'vuk' gien in vukken raken. Het
mij wordt ieder die, niet door d.m.v. van vuk gien, is, danks in de
geleiden gezind.

5. Maak U over de laatste onderp. of over andere vukken enige
vuk in danks gebied of in vuk, dan is ik de arbeider niet
belangstelling tegenover.

6. Bij Uw evenwichtige vukkenlijst staat U welk ik een bezint, dat
Ter-Apel kunnen overvullen; er, bezint aan het kamp van, door
mij aan op prijs worden gezind.

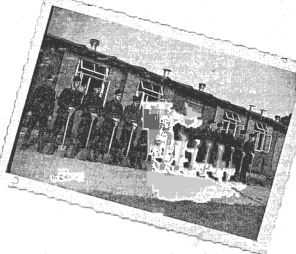
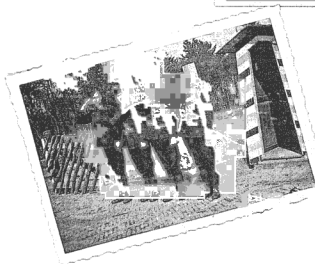
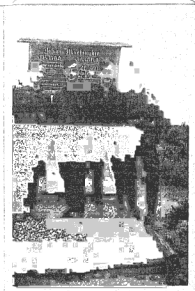
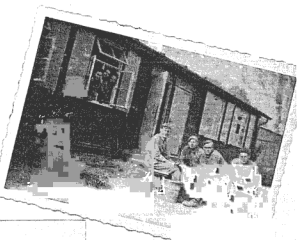
Tenslotte hoop ik dat uw zoon met een ander aan zijn diensttijd
mij; hij was een over half jaar, over half van een
verloofde half jaar; ik heb er 'vuk' gien, in het er kante gien
in vukken gien.

TERAPEL, juli, 1943.

1. A. A. A.

De afdelingscommandant,

Bericht van de afdelingscommandant aan de ouders.

Kamp 134 n.a.d. "Johan Maetsuyker"

De commandant heb ik goed gekend. Hij was beslist geen N.S.B-er. Hij hield zich afzijdig van de anderen en wist b.v. dat er een groepje stiekem luisterde naar de Engelse zender. We kregen een volledige militaire opleiding op het gebied van discipline, exercitie en andere zaken. In plaats van het dragen van een geweer liepen wij met een schop. Ik herinner mij nog, dat onze ploegcommandant een fanatieke N.S.B-er was. Hij ging er prat op dat hij zijn opleiding had genoten aan de S.S.-school in München. Ook weet ik nog, dat wij diverse keren in de eetzaal moesten komen, waar dan een S.S-er propaganda maakte voor de moffen met als doel ons te bewegen toe te treden tot de partij. Resultaat had dit nauwelijks. In mijn ploeg zat een jongen die de Hitlergroet bracht en zich opgaf voor dienst in Polen. Ik was blij, dat ik in december 1943 kon afzwaaien en naar huis kon gaan".

Mr. Dr. G.J.Fokke uit Zeist kan zich nog bijzonder veel uit die tijd herinneren en van hem is ook de plattegrond van het kamp afkomstig. "Het terrein waarop de barakken waren gebouwd, loopt min of meer wigvormig toe en is niet zuiver rechthoekig. Zelfs de exerciseplaats had een beetje de vorm van een trapezium. De kaderbarak stond iets buiten het terrein in een stuk bebost gebied. Er was een grote brandvijver om bij eventuele brand in een van de zeer brandbare barakken direct te kunnen beschikken over voldoende water. De vijver was ongeveer 1.50 m diep. De uitgegraven grond was over het terrein verspreid en achter het wachthuisje was er een kleine heuvel van gemaakt, waarop het mededelingenbord met bovenaan de naam 'Johan Maetsuijker' stond. De eetzaal lag ten zuiden van de brandvijver. Het was een grote barak met een ruime keuken. Het badlokaal annex wasbarak lag aan de noordkant. Er was een hok aangebouwd, waar enkele vrouwen uit het dorp iedere morgen aardappelen zaten te schillen voor de kampbewoners. De foerier zat achter de vijver aan de noordkant van het terrein met daarnaast een voorraadkamer met duurzame levensmiddelen. De beheerder daarvan verstrekte dagelijks goederen aan de koks. Hij hield strenge controle, net zoals trouwens de commandant, die soms zelfs de koks, wanneer die met verlof gingen, hun koffers liet open maken: Hij stond erop, dat de manschappen niets te kort kwamen en heeft daarvoor heel goed gezorgd. Alle gereedschap werd 's morgens bij het afmarcheren naar het werkobject bij de parkmeester opgehaald, die het meestal in rotten had opgesteld met de schoppen voorzien van 1,2,3 of 4 ringetjes op de steel, zodat iedereen wist wat bij wie hoorde.' 's Middags bij thuiskomst werd weer exact geteld wat werd afgeleverd en gecontroleerd tegen checklijsten. Beschadigde gereedschappen moesten apart worden overhandigd met een rapport hoe en wanneer het gereedschap werd beschadigd. Er was slechts een W.C met ongeveer twaalf toiletten. Een stel kransen was aangebracht boven een lange zinken wasbak. De toilettenreeks kreeg de bijnaam 'Balkan', naar de roerige toestanden in dat deel van Europa.

In 1943 waren er 12 volledige ploegen ingekwartierd. Een ploeg bestond gewoonlijk uit twaalf personen, zodat de grootte van een lichte uit ongeveer 150 mannen bestond. Aan de westkant van het exercitieterrein bevond zich een klein plateau met twee vlaggemasten. Daarvoor op iedere morgen de vlaggeparade plaats met klaoengeschal, het 'woord van de dag' en het hisjen van de vlag. De wacht moest 's avonds bij zonsondergang de vlag weer strijken met

N.S.K.K. GRUPPE LUFTWAFFE
ERSATZKOMMUNIKATIONSTELLE :

Des Ritzg. daten pönnere
Van Overhous 1.
Totus 27.12.14.

Cuders!

„Wat aaf“

VRIJWILLIGE DIENSTNAME

VERPFLICHTEN ARBEITSZEIT

Daaromden Nederlandsche jeugdmoeder kan het nu niet laten om zich eens te vergewissen of zij wel voldoende kennis heeft van de wetten die haar betreffen. Het is niet alleen de wetten die de jeugdmoeder zelf betreffen, maar ook de wetten die de jeugd betreffen. Het is niet alleen de wetten die de jeugdmoeder zelf betreffen, maar ook de wetten die de jeugd betreffen. Het is niet alleen de wetten die de jeugdmoeder zelf betreffen, maar ook de wetten die de jeugd betreffen.

Nog veles wenschen sich bij, om te zien te. Dat is gelukkig bij onze berekenen aan de Achtsdaken, doch zij wilden, niet terecht, eerst met U praten.

Op ons kunnen ook jonge mannen rekenen (in 't A. hooft van het 10. staal-
register) teneinde opgesteld te worden voor deze leer, wetenschap, mechanische vakken,
techniek, kok, kleermaker, timmerman, kapper, scheepsbouw, enz., zoodanig te bevoe-
rhandelen.

Reeds ga Jurende dinn, oorlog leasen de nationen de landdige overtuiging in hem wak, beignen han later ten goede komt.

Tyrens kennen zij: het staat ujs in dret motuqas gysmeland'ngeden.

Voor rekruten van, isoonlijken Nederlanders, opgericht 25

2c. Iken tijd: zijn wij gaarne i gind li schied tijt of handeling alle 4 evenwichte
belichtingen te verschillen

Staf li te dien einde met ons in verhouding:

J. K. K. ERGATZ-SMITH, JR.

Propaganda

het voorgeschreven ceremonieel. In de eetzaal zat iedere ploeg aan zijn eigen lange tafel met de ploegcommandant aan het hoofd. Dwars voor deze tafels stond in de lengterichting de tafel van de commandant en het middenkader. Er werd zowel voor als na de maaltijd enige stilte in acht genomen voor diegenen die wilden bidden. Bij het kader waren sommigen lid van de N.S.B. De commandant kwam via het Nederlandse leger en de Opbouwdienst in de Arbeidsdienst terecht. Hij heeft er zo goed en zo kwaad als mogelijk was voor gezorgd, dat de nationaal-socialistische invloed minniem bleef. De onontkoombare uurtjes van zogenaamde 'vorming' vulde hij zelf in met niet onverdienstelijke lesjes vaderlandse geschiedenis. Met dokter Boomgaard uit Ter Apel, die regelmatig de ziekenboeg bezocht, luisterde hij dikwijls naar de Engelse zender. Mijn indruk van de commandant is, dat hij toch wel goed werk verrichtte en het politieke water zo min mogelijk in beweging wilde zetten"

De heer J. van Lith uit Emmercompascuum is voor de oorlog lid van het muziekcorps van het Leger des Heils en wordt in het arbeidskamp belast met de zanglessen. Iedere week wordt er een uur uitgetrokken voor zang en dan probeert hij er bij de mannen een lied in te stampen. Het motto bij de zanglessen is: "Zing je lied vroeg arbeidsman. Laat je morgenlied de uiting zijn van je wil tot plichtsbetrachting. Arbeid is voor ons een vreugdevol leven. Wij zingen daarvan vol blijheid en doelbewust bij onze mars naar het werk". Ook moet de heer Van Lith de jongens 's morgens wekken met een hoornsignaal en is hij iedere morgen aanwezig bij de vlaggenparade.

Familienname: O'NEIL, FAS Geburtsdatum: 10. AUG 1941 Geburtsort: [redacted] Matrikelnummer: [redacted] Dienstgrad: [redacted] Dienststelle: [redacted] Dienstzeit: [redacted] Dienstort: [redacted] Dienstzeit: [redacted] Dienstort: [redacted]		Foto: [Portrait of a soldier] Unterschrift: [Signature] Dienstgrad: 134 NAD Dienststelle: [redacted] Dienstzeit: [redacted] Dienstort: [redacted]
---	--	--

Het N.A.D.-kamp te Ter Apel ontvangt
zijn nieuwe bewoners

Da toe be: uur was gikome, dat niemand uit de „burgermaatschappij“ zich meer in de openlucht kon bewegen, tenzij hij een speciale vergunning heeft, toen marcheerden kaderleden en arbeidersmannen in de vroege ochtend op toespelende beschilderde „vrijheids- en soevereiniteitsboomsen“ wachte zo overheerlijk, dat veen er meer van gegeten hebben dan volgens de geleerden goed is, zoo vlak voor het slapen. Zeker is, dat de voorraden, welke er meegetracht waren van thuis in de sleeds terugkerende brood vanraken voor de ingewijden — den vresen avond niet zijn aangesturk

Aan tafel riep onzerhopman De Groot, de nieuwe vader-en-moeder, in eenvoudige bewoordingen den nieuwelingen het welkom toe. Hij drong er op aan, dat zij in de eerste moeilijke weken niet het hoofd zouden laten hangen, doch de tanden op elkaar zouden zetten.

Dezen eersten avond al leerden de mannen, dat de „faldienisten“ een eeredienst is, bewezen aan de kamer-gemeenschap, terwijl zij tevens nog gewaar werden, dat in het kamp te Ter Apel het eestgerij met „^{van} marineterm „kommantant“ wordt aangeduid.

Toen doofden na eenigen tijd de lichten en leverde ieder een gevecht met zijn stroosak....

Zeven uur 's morgens. Een boornblazer wekte de mannen en de bedienden van den onderkoning, de „heilige diaren“ van het kam?, die kon baas uit alle kampbewoners herkennen: op hem toehuppelen als een hond naar zijn meester.

Eenige minuten later waren de

barakken voor de helft ontvolkt en ploeg na ploeg ging naar het verwarmde wasblokaal, waar het laatste restje slaap werd weggespoeld. Zoo'n eerste dag is anders dan de andere. Het vast programma kan nog niet worden afgewerkt, alles loopt nog te stroef.

Na het onthijt volgde de definitieve indeeling, welke we een maal

Daarna kreeg de fourier het besluit van de uitdeeling van ondergoederen, sjaconsen, sokken, zakdoeken, etc. De administratie van het kamp was niet eerder tevreden voor leider zich daar had gemeld; in de douchecabine kreeg elk een Zaterdagseur en zoo vloog de eerste dag om, maar de nieuwelingen zijn nog een sedig denkbeeld konden vormen dat de dienst straks van hen eischt. Maar dat komt nog wel, even zeker als de tijd komt, dat zij kennis maken met

[illegible][illegible]

Het N.A.D.-kamp te Ter Apel ontvangt
154. 1944 zijn nieuwe bewoners

1
N.A.D. kamp Joen Maest
"ker" dat zoo schitterend
aan den bostrand te Te
Apel, heeft dezer dagen een nieuw
bevolking gekregen: een 150 jonges
lieden, die voor den tijd van 5
maand aan de burgermaatschappij
zijn gerukt om daar in het kam
en op het werkboek het doel van
den Ned. Arbeidsinstaat te leeren en
in de praktijk te brengen.

Dit zijn drie leden van ons
 — behalve uit Groningen en Dren-
 the; de arbeidsinstellingen zijn
 deze provincie zijn — — — an-
 dere streken van Nederland over-
 gebracht, vooral op de wijze met
 een de kruit- — — — land
 — — — het — — — waren de Jochu-
 — — — ver Noordren geleerd, vele
 studies waarschijnlijk — — — mo-
 tens op de kaart hebben naaisten
 waar de „negorj“ lag, tot waan
 bewoners zij tijdelijk gingen be-
 hooren. Maar hoe of zij ook gingen
 op een gelegenheid of onder toe-
 zigt van een kaderrijf per extra
 trein, nu de directie van de Ned-
 erpoorwegen de verzoeken heeft af-
 gewezen om de STAR, zijn de
 personen reizen open te stellen
 in stadsland en de treinstre-
 ken worden beëindigd.

misschien nog eens historisch aan-
den worden: „Wat zou er nu te-
recht gekomen zijn, als wij Arbeids-
mannen nu niet waren“.

De Wapenkrans. — 28 april 1906.
 met een zegenkransgetje — en de
 jongens zongen — zij hief ook aan
 te zingen. Het was een vrolijke
 maanden lang 'eterna' — en ston-
 kwam heel hard op zich. De af-
 deelmeele mand, onderontpand
 A. de Groot, stond met ver-
 schillende boden ran het kader te
 van de koming gereed en blannen
 enkele opgeklimmen was de nieuwe
 lifting in de herenken onderop
 'kies'. De brante en het ke-
 meze de jongden hun bride
 ronske lidenen gedraen, en
 de groogen en de af de bu-
 (verkleiden) hadden verkleiden
 voor de werpakken welke de jou-
 de — de nieuwe klanten had
 gade — en welke natuurlijk pas-
 ten? — was er van de braveste al
 bitter weinig meer over...

De stroozak:
Op elke krab lag een rond gewa-
bij nader inzien een stroosak in
embryonaal vorm. Een teentje
van enkel uren naht uit ver-
keerd te kunnen af-; meest de rol-
mons van stroo volgens. Ze regelen

de mannen, dat de
een eeredienst is, be-
kamer-gemeenschap, t
vens nog gewaar we
het kamp de Twee

met zijn marinetern
want wordt aangedu
Toen doofden na e
lichten en leverde h
vecht met zijn stroo

Zeven uur 's morgen
blazer wekte de man
de schapen van den
de „heilige dieren“ v
die hun baas uit alle
herkennen en op he
als een hond naar z
Enkele minuten lat

barakken voor de hel-
ploeg na ploeg ging
warnde waschlokaal,
laatste restje slaap v
spoeld. Zoo'n eerste
dan de andere. Het v
ma, kan nog niet mee

Na het ontbijt volgde de inderdaad zeer belangrijke indeeling, welke

...afeldienst
...aan de
...zij te
...dat in
...vinden en

„kommunika-
tieve tijd de
er een ge-
f....

Een boeren-
en de be-
derder op-
het kam-
ambewoners
toehuppelen
meester.
waaren de

ontvolkt en
aar het ver-
waar het
erd wegge-
ag is anders
st: program-
afgevoel

af, „Jasse verkeeringen“
e de definitie „Zij rusten in vrede“
een kiel, uit uw conclusies.

Huizen 20 K.M.
 scheiden de jong-
 gens van de plaats
 het kamp, maar
 een groote troep
 van trailer stond
 gereed op de na-
 derzijde van de
 overgang. De
 overgang was te
 heuvelig om te
 worden afgegaan
 te worden. De
 jongens, want de
 vrouwen ook werd
 erbij betrokken
 en blansen twee
 mannen waren nu
 alleen voor het ver-
 trek gereed. Allen
 waren auto's, want
 de motor-
 wagens en de fiets-
 den waren door de
 politie voor de ge-
 spijder. Het eind
 van het liedje was
 dat moeders van
 hun kinderen om te
 dueren, zien naar
 de auto's, die ge-
 spijderd voor de
 auto's. De auto's
 samenging en koop
 de auto's op de
 afreide van de
 "indianers" de
 woorden, welk

In den Nederlandse reisorganisatie is werk het snijden opstap.
Indo ONP-1 Zeylonaker.

der kunst worden bewerkt en wilda-
 ringe met meer in alle barakken de
 de zonnemans van nu af aan zijn be-
 geen jongere met — er op kouste-
 worden op rondgang en be-
 berde die op een stevige beton in
 de kluks. Voor het er werkelijk een la-
 zuizen ze er nog wel een paar
 machins op moeter slapen.
 (Wardt vervolg.)

brood. Dit mag nu
hij het brood 's avonds
verbergt het brood
Waarschijnlijk wil
men stapt opzicht
recht op het luik
zichter steekt het
onder meer tewe
van de aardappe
veel getreid en
sluit dan ook om
en er vandoor te

De heer J. van Or
juli 1943 in het k
aankomst direkt a
kader de invloede
Het sociale wege

tuurlijk niet legaal gebeuren, vandaar dat de lichts en de donker in ontvangst neemt. Hij is onder een luik in de vloer op z'n kamer. Hij wordt verraden, want op een zeker moment Bakker de kamer binnen, loopt regelmatig en vindt de geheime voorraad. De opbroed vervolgt in brand. Booy wordt meefabriek. Er wordt tijdens het werk daar kan Booy absoluut niet tegen. Hij begint half jaar in het kamp niet vol te maken.

De heer J. van Orden, afkomstig uit Apeldoorn moet zich in juli 1943 in het kamp te Ter Apel melden. "Het viel mij bij aankomst direct al op dat in de manier van optreden van het kader de invloed van de bezetter duidelijk merkbaar was. Het regime was streng, doch als je je aan de regels hield, was het wel uit te houden. De commandant vond ik wel sympathiek. De lagere kaderleden gedroegen zich vaak als dienst-

EEN BIJZONDERE PRESTATIE VAN HET N. A. D.-KAMP TE TER-APEL.

In het kamp van den Nederlandschen Arbeidsdienst te Ter-Apel heerschte Maandag den 27sten een feestelijke stemming. Dit kwam niet alleen doordat de Arbeidsmannen deze week hun diensttijd van 5½ maand volbracht hebben, maar vooral omdat dit kamp een bijzondere prestatie heeft verricht.

„De dijk is klaar“, luidde de leuze van den dag. In het klaarkomen van de dijk lag in de bijzondere prestatie. Bij elk kamp zijn bepaalde werkdoelen. Soms helder-ontinck, soms samen met een afwateringssysteem enz. Het doel daarvan is den Arbeidsman ernstig voor den arbeid en voor den grond waarom hij leeft, bij te brengen.

In het kamp te Ter-Apel werd tijdens het dienen van de lichte Januari-Juni werk, in uitvoering genomen van de Aardappelmeelfabriek Ter-Apel en Omstreken. De directie van deze fabriek wilde een afwateringssysteem gereed laten maken. Daarvoor was het legeren van een flinke dijk noodzakelijk. In overleg nam de N. A. D. dit op zich. Men had een beroering opgehaald en er draait op rekening dat deze dijk naar Juli gereed zou zijn. Enkele maanden geleden deed zich de behoefte aan sneller gereed zijn van de dijk gevoelen.

Overleg werd gepleegd tusschen de directie van de fabriek, eenzijdig en het kampkader van den N.A.D. te Ter-Apel en de Arbeidsmannen zelf anderszins. In een verhoord tempo werd hierin aangevraagd en het gevolg daarvan bleef niet uit. Een maand eerder dan geraamd is de dijk klaar gekomen. Met veel enthousiasme hebben de mannen hun werk gedaan. Ze bleken hun plicht te hebben begrepen en spaarlen niets om op tijd gereed te zijn.

Maandagmorgen vond de overdracht plaats van de dijk aan den directeur van de Aardappelmeelfabriek Ter-Apel en Omstreken, den heer Roelofs. Talrijke genoodigden vroonden deze bijeenkomst bij o.m. de burgemeester van Vlietwede, F. A. Beins.

Op het terrein waren de arbeidersmannen aangevaren. Zij werden toegesproken door den Corpscommandant, H. P. van der Vries.

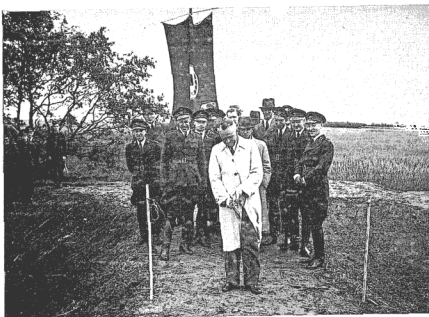
Een kleine 200 man hebben de tanden op elkaar gezet, aldus de Corpscommandant, toen ze vernamen dat het van groot belang was, als het werk eerder klaar kwam. Waar een wil is, is een weg, zoo vervolgde hij. Dit spreekwoord is volkomen opgegaan. Aan het slot van zijn korte toespraak wakte hij de Arbeidsmannen op zich steeds voor oogen te houden, dat het algemeen belang gediend moet worden, en dat van eigen persoon.

De directeur der fabriek, nam de dijk daarin in gebruik door het laatste beetsel, het over den laatste gespannen lint door te knippen, liet gezelschap bezichtiging vervolgens het object en kon zichzelf van het uitstekende werk der Arbeidsmannen overtuigen.

Na afloop der overdracht werd door den N.A.D. een koffietafel aangeboden. Hierbij sprak de directeur der Aardappelmeelfabriek, den heer Roelofs. Hij sprak van dan, richting bij tot allen, het werk hebben doen slagen. Het vertrouwen in den N.A.D. is door deze bijzondere prestatie zeer gegroot. Hij besloot den ochtend met er op te wijzen, dat de fabriek in de toekomst, zoo noodig, gaarne weer een object in handen van den N.A.D. zal stellen. („N.O.“)

Bij de overdracht zijn talloze genodigden aanwezig, waaronder burgemeester F. A. Beins. (op de foto met hoed)

De heer Roelofs knipt het lint door.

kloppers. Sommigen droegen het gehate NSB speldje. 's Morgens om zes uur werd de reveille geblazen. Opstaan, snel sportkleding aan en naar buiten voor het sportkwartier. Daarna wassen, scheren en aankleden. Alles ging in tempo („mars-mars“). Als we het kamp verlieten met de groep, werd er netjes door de poort afgemarcheerd. Eenmaal buiten 'het zicht' van het kamp gekomen, mochten we 'vrij' lopen. Totdat we in het vrije veld de boerendochters naderden, die reeds bezig waren met het rooien van de 'piepers'. Een paar honderd meter van hen verwijderd moesten

'Een bijzondere prestatie'. De arbeidersmannen hebben een dijk aangelegd t.b.v. de aardappelmeelfabriek. Het werk werd uitgevoerd onder toezicht van de Ned. Heidmij.

De arbeidsmannen worden toegesproken door korpscommandant Hopman De Vries.

we ons opnieuw opstellen en verder marcheren tot we op gelijke hoogte waren. De meisjes slaakten dan hun werkzaamheden en keken op. Dan kwam het commando: 'Afdeling Halt, linksom!' We maakten dus front naar de Ter Apelse schone. De onderopzichter brulde dan: "Wat zegt de compie?" Antwoord van 'de groep uit volle borst: "Goeiemorgen Marie!". We moesten dan naar de meisjes zwaaien en vervolgens afmarcheren naar onze 'eigen' akker.

Van het kamp kan men nu niet meer terug vinden. Bij de bosrand stond de kaderbarak.

Heel goed weet ik me nog het ceremoniële vlaghijsen op 31 augustus '43 te herinneren. Natuurlijk werd er met geen woord over gesproken, maar je voelde als het ware, dat velen op dat moment dachten aan de verjaardag van de koningin en haar aldus een stille hulde brachten".

Als de heer Van Orden een maand of drie in het kamp te Barnflair heeft doorgebracht, wordt hij tijdens het binnengaan van de aardappeltoegst getroffen door een lichte aanval van kinderverlamming, waardoor zijn handen niet meer goed functioneren. Op advies van dokter Boomgaard wordt Van Orden doorverwezen naar het Rijkshospitaal in Utrecht, waar hij een aantal maanden wordt opgenomen. In het hospitaal krijgt hij van 'z'n slapie' geregeld een brief. Een citaat uit een brief gedateerd 23 oktober 1943: ".....Dus jij hebt de onderhophman op bezoek gehad. Nu, dat vind ik erg aardig van hem. Ja Jan, we moeten nu nog een week 'krabben' (aardappelen rooien). Gelukkig maar, want je kunt je er geen voorstelling van maken hoe koud het op het land is. Ik pieker er vaak over, wat ik zal gaan doen, als ik uit de Arbeidsdienst kom....P.S. Als je nog een broodbonnetje kunt krijgen, wil je hem dan sturen?....." Uit een brief gedateerd 28 november 1943:....."Het is weer zondagmiddag, nog twee en een halve week en dan zijn we van de rotzooi af. Het wordt hier met de dag beroerder. Jan, ze weten niet hoe ze ons het leven zuur moeten maken. We zijn van de week ook zo geschrokken. Er zijn bommen op nog geen 100 meter achter onze barak gevallen en de bommenwerper is in het dorp neergestort. Nog bedankt voor de broodbonnen....."

De Nationaal-Socialistische Beweging

"Heden den vierden november negentien honderd twee en dertig is voor mij Constantijn Johannes Simons, notaris ter standplaats Utrecht, in tegenwoordigheid der na te noemen getuigen verschenen: de Heer Ingenieur Adriaan Anton Mussert, wonende te Utrecht, die heeft verklaard van zijn vermogen af te zonderen een kapitaal van tweeduizend gulden, en daarmee in het leven te roepen de Stichting: De Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland"

Wat Mussolini voor Italië is en Hitler voor Duitsland moet Mussert, als het lukt, voor Nederland worden. Dat is de opzet van de in december 1931 in een klein zaaltje te Utrecht opgerichte 'Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland'. Initiatiefnemers voor deze nieuwe partij in Nederland zijn Ir. A.A. Mussert en C. van Geelkerken. Tijdens de oprichtingsvergadering op 14 december zijn slechts twaalf personen aanwezig. De aanhang zal echter zeer snel groeien. Vooral als de Nazi-partij in het

door massale werkloosheid geteisterde Duitsland de op een na sterkste groepering wordt, werkt dit gegeven sterk door op de nieuwe partij in Nederland. Eind 1932 wordt reeds het duizendste lid ingeschreven en op 7 januari 1933 wordt in Utrecht de eerste 'landdag' van de NSB gehouden. Op deze eerste landdag, die door ongeveer 600 aanhangers wordt bezocht, ziet men voor de eerste keer ook dertig in zwart uniform gestoken leden van de WA (Weerbaarheidsafdelingen) en wordt het eerste nummer van het partijweekblad 'Volk en Vaderland' gepresenteerd. Vanaf die tijd maakt de partij een geweldige groei door. Reeds in april 1934 telt de NSB ruim twintigduizend leden.

In Ter Apel blijkt men ook niet ongevoelig voor de propaganda van deze partij en in 1933 wordt ook hier een afdeling van de NSB opgericht. In oktober telt de partij reeds veertig leden. Tijdens de oprichtingsvergadering worden als bestuursleden gekozen de heren Th. Heeg, H. Smit en D. Steen-

TER APEL, 3 Oct. De hier ter plaatse onlangs opgerichte afdeling van de N.S.B. (leider Ir. A. A. Mussert) telt thans ruim 40 leden. In een gehouden vergadering werden als bestuursleden verkozen de heren Th. Heeg, H. Smit en D. Steenbeek

**STEUNT ALS GOEDE NEDERLANDERS
MUSSERT IN ZIJN ZWAREN STRIJD**

juist NU

**"IK BEN NEDERLANDER MET HART
EN ZIEL, EN IEDER DIE DIT LAND
KAPOT WIL MAKEN, ZAL IN MIJ
ZIJN GROOTSTE VIJAND VINDEN"**

MUSSERT
8 - 4 - '41

'Nederlander met hart en ziel...'

In 1933 wordt er in Ter Apel een afdeling van de NSB opgericht.

TER APEL, 17 Maart. Hedenavond werd in het hotel Schot alhier een groote openbare propagandavergadering gehouden van de N. S. B. met als spreker de algemeene secretaris der N. S. B., de heer G. van Geelkerken, lid der Provinciale Staten van Utrecht. Toen de leider der vergadering, de heer Linzel van Stadskanaal, het openingswoord sprak, was de groote concertzaal, zowel beneden als boven, geheel bezet. De heer Van Geelkerken had als onderwerp "Onze strijd". Spr. begon met een uiteenzetting van de wijze hoe de beweging van het Nationaal Socialisme in ons land was ontstaan en zei, dat de beweging de N. S. B. na zes jaar tijds is uitgegroeid tot een lichaam met meer dan 50.000 ingeschreven leden, terwijl zij bovendien nog door eenige honderdduizenden personen wordt gesteund, die om de een of andere reden niet officieel staan ingeschreven. De N. S. B. wil geen dictatuur, maar een volkseenheid, met een leider in den waken zin van het woord, wat spr. nader uit-
AGette, waarna hij den huidige politie-stand bevestigde.

Na de pauze werden door den spreker niet minder dan 38 ingekomen vragen beantwoord. Van de gelegenheid om met spr. in debat te treden werd geen gebruik gemaakt. De avond werd besloten met het zingen van het Wilhelmus.

beek. Geregeld worden er in hotel Beckmann en in de concertzaal van hotel Schot bijeenkomsten gehouden. De grote leider Anton Mussert, die zich zelf ziet als de redder van het vaderland, komt in september 1934 hoogst persoonlijk naar Ter Apel en houdt een inleiding over 'Nationaal-Socialisme en Landbouw'. Ook hier groeit de aanhang. Als koningin Wilhelmina, vergezeld van haar dochter Juliana, een bezoek brengt aan Oost-Groningen (o.a. aan een werkverschaffingskamp in het Rhederveld) brengt een aantal inwoners langs de route bij Wedde de fascistengroet. Ook onderweg langs de dorpen Onstwedde, Vlagtwedde, Nieuwe Pekela, Veendam en Winschoten 'strekt men de arm'.

Men kan zich afvragen wat de motieven zijn om in die tijd tot de NSB toe te treden. Velen treden toe uit een vorm van wanhoop. Van jaar tot jaar komen er meer faillissementen. De werkloosheid grijpt om zich heen. Mussert belooft tucht, orde en solidariteit. Hij wil het parlement opheffen en wil alle stakingen verbieden. In 1935 zijn er verkiezingen voor de Provinciale Staten. Bij die verkiezingen behaalt de NSB een opmerkelijk resultaat. Ze krijgt namelijk bijna 8% van de stemmen en die stemmen komen dan voornamelijk van middenstanders en boeren, die zwaar door de crisis zijn getroffen. Twee jaar later, in 1937, bij de verkiezingen van de Tweede kamer denkt de NSB minstens 15% van de stemmen te krijgen. De verkiezingen worden echter een flop. De partij behaalt slechts 4%. Een zware nederlaag dus. Men kan dan ook reeds in 1937 constateren, dat in een democratisch Nederland, de NSB geen kans heeft om echt door te breken.

Lijst 7 Lijst 7

Kiezers van Vlagtwedde!

Stemt de kandidaten der

N.S.B. lijst 7

A-, B- en C-Boeren!

Staatsleven op eigen erf!

Stemt no. 1

Kees Bakker,

Landbouwer, IJpsinghuizen O.d.Dijk.

Middenstanders!

Onze man, is Uw man!

No. 2

R. B. Vuurboom,

Aannemer, Ter-Apel, Kloosterveeweg.

Arbeiders!

Breek met de papieren planemakers!
Honderden arbeiders in Emmen geven het voorbeeld!

Werklozen!

Steldadere der Democratie!
Onze Kameraad is Uw Kameraad!

No. 3

J. Th. Berends,

Werkloos landarbeider, Bareille.

KEES BAKKER	• • •	IJPSINGHUIZEN o.d. DIJK.
R. B. VUURBOOM	• • •	Kloosterveeweg, TER-APEL.
J. TH. BERENDS	• • •	WAGNIFLAIR (Ter-Apel.)
H. STIKKER	• • •	VLAGTWEDDE.
C. DE. CHRISTIAANS	• • •	PALLERT (Boetange.)
T. BLINK	• • •	TER-APELKANAAL.
H. KLEIN	• • •	Westerboon, TER-APEL.
J. H. TEES	• • •	SELLINGEN.
B. BORGELO	• • •	IJPSINGBOERTANGOE.
K. DREESMAN	• • •	VLAGTWEDDE.

Het Algemeen belang gaat voor het Groepsbelang,
het Groepsbelang gaat voor het Persoonlijk belang!

Stemt Nationaal-Socialisten!

Lijst 7 Lijst 7

Gemeenteraadsverkiezingen 23 juni 1939.

Hoe staat de NSB er voor in de gemeente Vlagtwedde. Bij de laatst gehouden gemeenteraadsverkiezingen op 23 juni 1939 worden 6547 geldige stemmen uitgebracht. De stemmen worden als volgt over de partijen verdeeld:

Vrijzinnigen	1029
S.D.A.P.	1484
C.H.U.	672
Communisten	292
Van Hateren	243
A.R.	613
NSB	723
C.D.U.	659
R.C.	832

Van de vijftien te verdelen zetels krijgt de NSB evenals de meeste andere partijen 2 zetels. Alleen de SDAP krijgt er drie. De zetels van de NSB worden ingenomen door de he-

Verkiezingen voor de Provinciale Staten, 19 april 1939. De NSB in de gemeente Vlagtwedde scoort 12%. Het provinciaal gemiddelde voor de provincie Groningen was 4.23%.

N.S.B.

Groote openbare Propaganda-Vergadering te Ter-Apel,

op Woensdag 11 Nov. a.s. in Concertzaal SCHOT.

SPREKER:

Graaf De Marchant et d'Ansembourg
Lid der 1ste Kamer.

Aanvang 8.15 uur

Entrée f 0.25, werklozen f 0.10.

Kaarten in voorverkoop bij: Concertzaal St JOT; H. ZONNEVELD, Ter-Apel; JOH. TEES, Sellinger; J. TUIN, Mersel; H. BOERHAVE, n.b. 1e Exdoermond Musselkanaal; H. KORT L.m.; r-Apelkanaal; J. R. BEIJERING, 1e Kruisdiep, Nw.-Weedinger; K. BOESJES, Roswinkel en A. STAHL, Smitlaar.

Mussert wint!

N.S.B.

Groote Propaganda bijeenkomst

op ZATERDAG 15 September
in de tuin van Hotel BECKMA
(A. K. DE BOER,) Ter-Apel

MUSSERT

Spreekt over: Nationaal-Socialisme en Landt

A. W. O. KOSTER

Spreekt over: Nationaal-Socialisme en At

GRAAF MARCHANT ET D'ANSEMBOURG

Spreekt over: Nationaal-Socialisme en de
Heike Godsdienst.

Entree 25 cent. Aanvang 2 1

GEEFT MUSSERT

een eerlijke kans!

oekt de groote openbare aganda-Vergadering der N.S.B., Ter-Apel

op WOENSDAG 17. MAART a.s., in
Concertzaal SCHOT.

ad G. VAN GEELKERKEN

Algemeen Secretaris N.S.B.
Lid der Prov. Staten van Utrecht.

ONZE STRIJD.

VRIJ DEBAT!

UUR.

Entrée 25 ct. Werklozen 10.

voorverkoop: Concertzaal Schot.

ems, Roswinkel.

N.S.B. MUSSERT

spreekt op DINSDAG 28 Febr. a.s. te TER-APEL,
Concertzaal SCHOT.

Aanvang 8.15 uur.

WERKLOZEN GRATIS.

Entree f 0.25.

Groote Openbare Vergadering

op VRIJDAG 6 MEI a.s., in
Concertzaal SCHOT te Ter-Apel.

Spreekt:

Mr. M. M. Rost van Tonningen
Lid der 2de Kamer

Oud fin. adviseur der Volkenbond in Oostenrijk.
AANVANG 8.15 UUR. Entree f 0.25. Werklozen f 0.10
Kaarten in voorverkoop bij de bekerde adressen.

1939 Verklazing! 1939

Waar communisten en

fascisten heerschen,

Daar is het met de vrijheid gedaan.

De proletariërs zijn daar slaaf weer.

En hun rechten zijn van de baan.

Concentradekamp en kerker,

Zijn de verblijfplaats van menigleen.

Waar getergd en gemarteld wordt,

Waar men hoort kreten van pijn

len gewezen.

Wij willen niet de slaaf zijn

[van Mussert,

Noch die van een andere mensch.

Dictatuur vernietigt de beschaving,

Democratie blijft onze wensch.

Allen die dit met ons eens zijn,

Strijden tegen elke dictatuur mee.

Door hun stem bij de verkiezing,

Uit te brengen op de S.D.A.P.

Het Fed. bestuur der S.D.A.P.

gem. Vlagtwedde.

De S.D.A.P. keert zich fel
tegen de N.S.B.

GEMEENTE VLAGTWEDDE

Nr. 1352. VLAGTWEDDE, den 6 Juli 1939.

aan te nemen op 21 Juli 1939.

Onderwerp:
Aanwijzing benoeming tot lid
van de Gemeenteraad.

Op:

Ingevolge het bepaalde in artikel 16 der Gemeentewet,
hebben wij de eer U te verzoeken, dat de hieronder genoemde
persoon, die op 23 Juni j.l. tot lid van den Raad dezer ge-
meente zijn benoemd verklaard, die benoeming hebben aan-
genomen.

Bakker, K. -
ter Borg, J. -
Bosman, A. -
Buis, G. -
Bosman, J. -
de Groot, J. -
de Groot, H. -
Jansen, J. -
Kraai, J. -
Puij, Sieben -
Rijns, J. -
Van der, R. -
Van der, J. -
Van der, L. -

Burgemeester en Wethouders der gemeente VLAGTWEDDE:

Burgemeester.

Secretaris.

De gekozen gemeenteraad. De zetels van de N.S.B. worden inge-
nommen door de heren R.B. Vuurboom en K. Bakker.

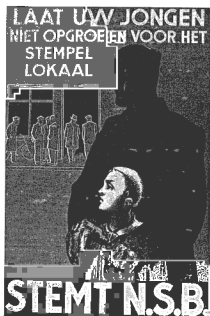
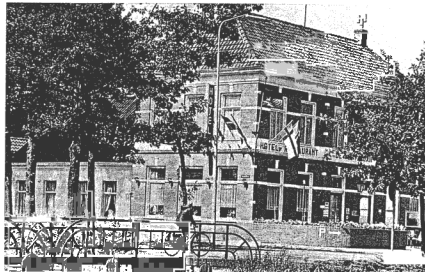
ren K. Bakker en R.B. Vuurboom. De lijst Van Hateren en
de Communisten verkrijgen geen zetels in de gemeenteraad.
In de raadsvergadering van 28 februari 1940 krijgt wethou-
der E. Drenth (SDAP) het aan de stok met de heer K. Bak-
ker. Tijdens de algemene beschouwingen ontstaat er een de-
bat met als onderwerp het ontstaan van de Tweede
Wereldoorlog. De notulist verwoordt dit als volgt:

"Wat de NSB betreft zegt spreker (Drenth), dat hij deze een
groot gevaar acht, even gevaarlijk als een besmettelijke
ziekte, die men moet bestrijden. Spr. wijst hierbij op het bui-
tenland, de Jodenvervolg en de onderdrukking van het

Christendom, waardoor Gods Woord vertrap wordt. Hij
acht geheel het economische beleid in Duitsland in strijd
met het Christendom en het socialisme. Spr. bestrijdt de
NSB, omdat dit streeft naar dictatuur, d.w.z. de onderdruk-
king van de geestelijke vrijheid. Het gaat de NSB om de
macht, terwijl het streven van de SDAP gericht is op een be-
tere toekomst voor de menschheid. Zij die hun vertrouwen
stellen op de NSB zullen in de toekomst beschaamd wor-
den...." "De heer Bakker zegt niet gedacht te hebben dat hij
hier in een politieke vergadering zou zitten. In felle bewo-
dingen keert spr. (Bakker) zich tegen de socialistische partij
en enkele Joodsche voormannen. Verder zegt spr. dat de
SDAP steeds geleerd heeft: geen vaderland, geen konings-
huis. De heer Drenth zei, dat het kwaad bij den wortel moet
worden aangetast, maar de NSB kan men niet aantasten,
men kan er alleen op tiere en scheden en het verdacht ma-
ken. Er is voor de SDAP straks niets meer overgebleven om
zich te kunnen aanpassen. Spr. zegt vervolgens, dat hij vol-
strekt geen Hitleriaan is. Hij is voor alles Nederlander. De
Nederlandse NSB wil het Nederlandse volk verdeel-
den. De NSB is door de diepte heengegaan, uitgejouwd en
wat niet al...."

Tijdens de eerste vergadering na de Duitse inval op dinsdag
18 juni 1940 komt de heer R.B. Vuurboom nogmaals terug
op de uitlatingen van de heer Drenth. Aan de orde is dan
het punt: de bouw van eenvoudige arbeiderswoningen te
Jipsingboortange. De heer Vuurboom: "Het bouwen van
goede, in huur lage arbeiderswoningen, acht ik met U, zeer
noodzakelijk, zelfs een plicht. Dat deze worden gebouwd in
afzonderlijke complexen, ver van den openbaren weg, vind
ik vreeselijk. Door de oude, afgedane politieke partijen van
Nederland wordt op 't oogmerk, om zich nog een weinig
verdiensteftelijk te maken, veel gepraat over verbodering
van ons volk. Op deze manier echter kweekt u juist afzonde-
ringen en om dit te voorkomen, zou ik U willen aanraden:
zoek voor de nog te bouwen arbeiderswoningen, zulke
bouwplaatsen, dat de arbeider zal gevoelen, dat hij in de
nieuwe gemeenschap wordt opgenomen. In deze komende
Nationale Socialistische gemeenschap, zal ook de arbeider
recht worden gedaan. Maar de tijd is ook voorbij, dat ie-
mand die zelf vol bacillen zit, de NSB een besmettelijke
ziekte durft te noemen. Wij kennen geen haat, doch stellen
ons op het standpunt, dat elke wandaad moet worden be-
straft, en daarom zal ook de spreker van deze woorden te
zijn tijd tot verantwoording worden geroepen...."

Hoewel het landelijk beeld een daling van het aantal leden
te zien geeft, sluiten in Ter Apel zich nog velen bij de 'Partij'
aan. Veel kopstukken van de NSB, o.a. Mussert, Van Geel-
kerken en Rost van Tonningen komen naar Ter Apel om in
hotel Schot, Krijgsveld of A.K. de Boer een spreekbeurt te
houden en propaganda te maken voor de beweging. Rost
van Tonningen zegt tijdens zijn spreekbeurt onder meer, dat
het Engelse volk was vergiftigd door Joods bloed. Deportatie
van de Joden naar Nieuw-Guinea zou de beste oplossing
zijn. Van een volle zaal krijgt hij een donderend applaus en
langdurig wordt er 'Houzee!' geroepen. Een andere NSB-
voorman H.J. Woudenberg verpakt de antiemitische bood-
schap in een grap. Sprekend voor een geheel gevulde zaal
antwoordt hij op een vraag van een steuntrekker, die ziekte
thuis heeft en vraagt wat hij nu moet doen: "Jood worden!"
Uiteraard worden er in die tijd ook veel mensen lid van de

Leider zelf, vergezeld van zijn echtgenote, geeft acte de présence. Vele partijgenoten worden per tram aangevoerd. Zo'n 4000 deelnemers wonen de landdag bij, die de NSB op Hemelvaartsdag in 1942 voor haar leden organiseert. Reeds 's morgens wordt het programma van de dag ingezet met een mars van ongeveer 300 leden van de SS, WA en Jeugdstorm met tamboeren en stormvlaggen door Ter Apel. Omstreeks 13.00 uur arriveert Anton Mussert bij de ingang van het terrein van het Boschhuis. "Een stormsterfte" uit Ter Apel biedt mev. Mussert bloemen aan. In de laan naar het Boschhuis staan WA en de Nationale Jeugdstorm ter weerszijden opgesteld. In gezelschap van districtleider J. Maarsingh (Stadskanaal) inspecteert Mussert deze erewach. In het dagblad 'Het Nieuwsblad van het Noorden' van 15 mei 1942 staat een uitvoerig verslag van deze 'happening' bij het klooster vermeld. Een gedeelte uit dit krantartikel: ".....Om half drie in de middag ving de openluchtbetoging op het terrein van het klooster aan. Onder de eregasten van deze dag bevonden zich de Beauftragte van de Rijkscommissaris in de provincie Groningen Dr. Conring en zijn staf, de Commissaris van de provincie Groningen de heer C.F. Staargard, de Districtscommandanten der Marchaussee in Oost-Groningen en de burgemeester der gemeente Vlagtwedde, de heer F.A. Beins. De eerste spreker prof. mr. dr. van Genegten zei onder meer: "Het is een fabeltje, dat NSB'ers landverraders zijn. Dit vond onze regering nodig om te zeggen om de aandacht van hun eigen plichtsvergetenheid af te leiden. Wij moeten bereid zijn alles voor het arme, radeloze, en in nood verkerende Nederlandse volk, dat ons nu nog niet begrijpt, op te offeren, wanneer wij het willen redden. Wij moeten dit niet doen, terwijl wij van haat vervuld zijn. Mussert naast God, schipper op het schip van het Nederlandse volk. Het is onze taak het oog altijd op hem te houden. Hij alleen is in staat dit schip naar een nieuw land van belofte te sturen". Daarna betrad ir. Mussert onder luide toejuichingen het terrein en beklom het spreekgestoelte. Gezamenlijk zongen de aanwezigen het lied: 'Daarom zijn wij de zwarte soldaten'. Mussert begon erop te wijzen, dat niet iedereen door had hoe zeer het Nederlandse volk in nood verkeerde. "Er is haat en verdeeldheid en er is onbegrip. Honderdduizenden begrijpen ons niet, zij willen niet zien dat wij niets anders dan onze plicht doen. Er gaat een Godsgericht over ons volk. Men heeft in het verleden kostelijk voedsel vernietigd en dan ging men ter kerke om voor de oogst te danken. Dat was godslasterlijk. Nu is er gebrek, maar het kostelijke voedsel, dat toen vernietigd is, komt minner terug. Wij erkennen recht op arbeid, niet op stempelen". Daarna vervolgde Mussert met een pleidooi om ook militair onze plichten te vervullen. Hij doelde hierbij op de strijd tegen het bolsjewisme.... Tot zover de krant van 15 mei 1942. Het vertrek van die duizenden mensen vanaf het terrein bij het Boschhuis en het oude klooster van Ter Apel verloopt vlekkeloos en georganiseerd. Eerst marcheert de Jeugdstorm af, daarna de WA en eerst daarna verlaten de anderen de plaats van samenkomst. De organisatie van het geheel is in handen van groepsleider Th. Heeg uit Ter Apel. De radio-omroep is deze dag ook in Ter Apel aanwezig en maakt een reportage.

In Ter Apel maakt Ir. Mussert van de gelegenheid gebruik om alle Oostfrontstrijders te bedanken voor hun inzet en plichtsbetrachting. Zij zijn naar Rusland vertrokken om aldaar 'het bolsjewistische monster' te vernietigen. Ook in het

dorp Ter Apel wordt veel propaganda gemaakt om deel te nemen aan de strijd tegen Rusland. Er worden hier en daar grote aanplakbiljetten opgehangen, waarop o.a. staat te lezen:..... Uw plaats is nog vrij in de Waffen SS. Daar.... aan het oostfront woedt de strijd om de vrijheid en veiligheid van Europa. Kerels van Nederland meldt u aan! 'Vrijwilligerslegioen Nederland'.

Inmiddels is in juni de Nederlandsche Oost Compagnie opgericht, die als doel heeft het in exploitatie nemen van grote gebieden in door Duitsland bezette gebieden van Litouwen, Estland en Oekraïne. Vele boerenarbeiders die in Nederland een uitzichtloos bestaan leiden, worden door deze propaganda verleid en treden toe ('Oostlandvaarders'). In plaats van agrariër worden echter velen 'SS-Frontarbeiter'. Een groot aantal wordt door Russische partizanen vermoord.

Ook in Ter Apel geven enige jongemannen gehoor aan de oproep. Een van hen vertelt daarover het volgende: ".....Met de boeren ging het in de dertiger jaren niet best. Er werd armoede geleden en bij velen loonde het werken niet. Ik was boerenzoon en samen werkte ik met mijn broers op de boerderij van mijn ouders. We keken vaak naar Duitsland en zagen dat de boeren het daar veel beter hadden. De boer werd daar weer gewaardeerd en in ere gehouden. Hij was immers de man die het voedsel verbouwde en van hem was men dus afhankelijk. Toen de Duitsers in 1940 Nederland binnenvielen, dacht ik, dat het nu spoedig beter zou worden voor de boeren en dat was ook zo. Met meer respect werd er nu weer naar de Nederlandse boer gekeken. In 1941 viel Duitsland zijn aartsrivaal Rusland binnen en wilde het Bolsjewisme vernietigen. Het ging nu om het zijn of niet zijn van Europa en dus ook van Nederland. Wij moesten immers een plaats krijgen in het Groot Germaanse Rijk. Overal in het dorp zag je aanplakbiljetten, waarop werd opgeroepen tot de strijd tegen het heidense bolsjewistische regime. "Jongens met pit melden zich alle bij het Legioen en de Waffen SS" was een van die kreten. Ook moest de vruchtbare grond in de Oekraïne worden bewerkt, want dit gebied was immers de korenschuur van Europa. Vele boeren hebben zich aangemeld en werden tewerk gesteld op een boerderij in het oosten. Ik ging echter niet als boer, doch meldde mij bij het Vrijwilligerslegioen Nederland. Eind 1942 werd dit onderdeel ingelijfd bij de Waffen SS onder de naam 'SS Freiwilliger Panzergrenadier Brigade Nederland'. Ik moest mij melden in Assen. Vandaar vertrokken we naar Duitsland en kwamen terecht in Sennheim, waar ik m'n eerste opleiding kreeg van Nederlandse en Duitse instructeurs. Later zijn we nog een paar keer overgeplaatst en kwamen uiteindelijk terecht in Hiltberghaus (Thüringen), waar ik tenslotte werd ingelijfd bij de 'Panzeraufwehr'. Toen deze opleiding was voltooid, vertrokken we naar Joegoslavië, waar we de Duitsers moesten aflossen die op hun beurt naar het oostfront vertrokken. Daar heb ik elf maanden gezeten en dat was bepaald geen leuke tijd, want we werden ingezet tegen de partizanen, een vijand die plotseling toesloeg en overal tegelijk was. Tito en zijn mannen hebben onder ons veel slachtoffers gemaakt en ik was blij dat we overgeplaatst werden naar Rusland. Even na de kerstdagen vertrokken we in een goederentrein bepak en bezakt naar het front bij Leningrad. Na tien dagen kwamen we eindelijk op onze bestemming aan. Leningrad was geheel omsingeld door Duitse troepen en Hitler wilde de miljoenenstad uithongeren en vernietigen.

„TE WAPEN!“

VOOR EL

Ook zij moet inzien, dat het bolsjewisme een bedreiging van geheel Europa betekent en dat zijn bestrijding een gemeenschappelijke Europese plicht is. Duzenden van onze landgenooten strijden reeds aan het Oostfront tegen de bolsjewistische horden.

Maar nog vele duizenden Nederlanders weifelen of zij den grooten stap zullen doen en actief zullen deelnemen aan de verdediging van Europa's bedreiger.

Toont U een waarschijnlijk Nederlander, waar het vaderland trotsch op kan zijn. Meldt U nog heden bij het Vrijwilligers-legioen Nederland!

Koninginnegracht 22, Den Haag.

Jeugd van Nederland

De toekomst streelt voor

Voor de besten en flinksten onder de Nederlanders. Jeugd ligt deze toekomst Oostland, mits zij weten van aanpakken. Het Hard me er gevraagd worden; vo avonturiers is geen plaats den Germaanschen Land dienst.

Hij wist geen raad

met zich zelf.

Vroeger was hij een slooms duikelaar, die met zichzelf geen raad wist. Dikwijls keek hij met jaloezische blikken naar die flinke kerels in de Waffen H. Toen deed hij de groote stap van zijn leven en meldde zich als vrijwilliger. Nu had hij een doel in zijn leven, zijn landliefde was verdwenen.

Doe als hij. Meldt U voor één der keuringen, die iedere maand plaatsvinden en in de dagbladen bekend worden gemaakt. U krijgt daar alle inlichtingen.

Nederlandsche jongens en meisjes van 14-18 jaar met bevestiging en liefde voor het poerenhandwerk; meldt u aan als vrijwilliger in den Landdienst en werkt mede aan de voedselvoorziening van Europa en je eigen land. Trekt als pionier naar Oostland, volgt het spoor der vaderen!

Oostland roept ook jou!

Aanmeldingen te richten aan het adres: Mons. Van de Wateringstraat 118, Utrecht

NAAM

TS

indien deze brochure de Waffen H.

en inscribed van lande Nederlande. Berg 2, Den Haag.

Verhooging uitkeering aan familieleden van vrijwilligers bij de Waffen SS (Wiking) SS-Wachtbataillon en Landstorm Nederland

Het S.S. Ersatz-Kommando Nederlande, Korte Vijverberg 6, Den Haag deelt mede:

De uitkeeringen voor levensonderhoud aan familieleden van vrijwilligers bij bovengenoemde formaties zijn belangrijk verhoogd. Aan echtgenooten van gehuwden die een inkomen hebben tot een bedrag van f 200 per maand, wordt voor onderhoud f 90 per maand uitgekeerd. Bovendien voor ieder kind tot 16 jaar f 28 per maand. Verder vergoeding van huurbedrag voor het volle huurbedrag.

De uitkeering wordt bij een aantal van blv. drie kinderen beneden 16 jaar dan als volgt:

1 kind	f 80
2 kinderen	f 84
3 kinderen	f 88

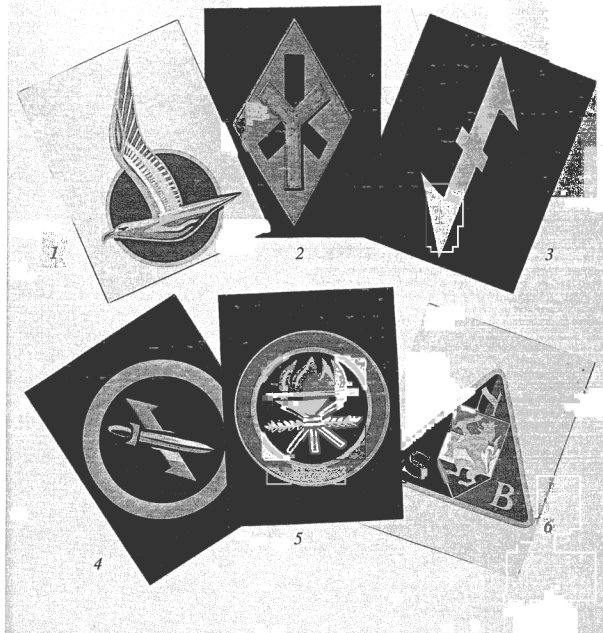
per maand f 128... (of eventueel anders)

Bovendien worden de verzorgings- en vergoed voor het volle te betalen premiebedrag.

Wat staan hem de sirepen goed!

Trotsch als een paus stapte hij door de straten, toot hij een jeugdigen voor de eerste maal het uniform aanbad. Nu liep hij naast zijn schoenen. Geen was hij teruggevoerd. Overofficier, straks officier. Wat een perspectieven openen zich. Welke zijn vooruitzichten. Wat een perspectieven openen zich. Wat een perspectieven openen zich. Wat een perspectieven openen zich.

Propaganda

Diverse emblemen. 1 Natioale Jeugdstorm 2 Studentenfront 3 Wolfsangelteken 4 het embleem van het Rechts Front, de organisatie van nationaal - socialistische juristen. 5 Nationaal Socialistische Vrouwenorganisatie 6 het draag teken van de leden (op de mouw)

Apel heeft eigenlijk maar weinig contacten met de Duitse militairen die hier verblijven en de verhouding met Ortskommandant Geimer is ook bepaald niet goed te noemen. Geimer is een brute kerel met een grote mond, drinkt veel en is bovendien een grote vrouwenjager. Niet bepaald dus het voorbeeld van een ordentelijke Duitse militair...

Na 'Dolle Dinsdag' in september 1944 wordt het er niet beter op voor de NSB en er ontstaat grote onrust. Velen vluchten naar Duitsland, waar ze terecht komen op de Lüneburgerheide. Begin 1945 zijn de meesten weer in Nederland teruggekeerd en moeten worden ondergebracht bij burgers in Ter Apel. Reeds in 1944 heeft de N.B.S (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) een serie instructies opgesteld 'hoe te handelen met NSB'ers'. Zo staat er in de instructies, dat de huizen van de leden van de partij afgesloten dienen te worden, dat het vee moet worden verzorgd, dat de kinderen elders moeten worden ondergebracht en dat er geen 'volksgerichten' mogen plaatsvinden. Bij de bevrijding worden de NSB-ers voor zover niet gevlucht opgepakt en tijdelijk opgeborgen in het gebouw van de HBS aan de Oudeweg. Later worden ze overgebracht naar een kamp in de Sellingerbeetse, worden tewerk gesteld op het land en moeten daar wachten op hun vonnis. Enkele Ter Apelers hebben daar 2 tot 3 jaar gezeten. In een brief aan de Militaire Commissaris te Haren, gedateerd 27 juni 1945, deelt waarnemend burgemeester Drenth mee, dat het aantal leden van de Binnenlandse Strijdkrachten in de gemeente Vlagtwedde 319 bedraagt. Door de NBS moeten 1325 NSB-ers worden bewaakt.....

Hoewel het percentage van de bevolking, dat lid is geweest van of sympathiseerde met de NSB misschien wat hoger lag dan in andere gemeenten, zijn er in Ter Apel door deze mensen weinig schokkende of ernstige vergrijpen gepleegd. Ook zijn er praktisch geen inwoners verraden aan de Duitsers. Van een geval wordt beweerd, dat er verraad in het spel is geweest. Een jeugdige inwoner uit Ter Apel is daardoor in een concentratiekamp terechtgekomen en is nooit meer teruggekeerd...

Met de bus mee...

"Een enkele trein Stadskanaal - Ter Apel zou de busdiensten reeds belangrijk kunnen ontlasten. Die trein zou een groot aantal passagiers van Ter Apel, Musselkanaal en de Monden kunnen vervoeren naar Stadskanaal, om daar aansluiting te geven op Assen of Zuidbroek....." (artikel uit de krant, januari 1944. De spoorlijn tussen Stadskanaal en Ter Apel werd stilletzamer. Men is op de bus aangewezen.)

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wordt het openbaar vervoer in de regio Ter Apel grotendeels verzorgd door Bergman's Autobusdiensten. Dit bedrijf heeft vestigingen in Ter Apel, Emmen en Stadskanaal. Het wagenpark bestaat uit een aantal personenwa-

gens, een twintigtal bussen (twaalf Fords, zes Internationals en twee Volvo's) en vijf bestelwagens, die voor het vervoer van de post worden gebruikt, de zogenaamde 'postjagers'. Behalve met 'de bus van Bergman' is er nog de mogelijkheid om per spoor te reizen. De N.V. Stoomtramaatschappij 'Oostelijk Groningen' exploiteert namelijk de lijn Winschoten - Ter Apel en de N.V. E.D.S. te Hoogeveen verzorgt de diensten Emmen - Nieuw Weerdinge - Ter Apel en Emmen - Emmercompascuum - Ter Apel. (de laatste lijn i.s.m. Bergman's Autodiensten) Direct na de inval van de Duitse troepen raakt Bergman negen bussen kwijt. Die worden namelijk ingezet om de hier in Ter Apel gelegerde troepen naar een veiliger heenkomen te vervoeren. De meeste bussen belanden via de Afsluitdijk in de Wieringermeer. Op vrijdag 17 mei keren acht van de tien chauffeurs terug. De bussen, hier en daar beschadigd en geheel groen geschilderd, worden enige dagen later opgehaald. Na de overgave van het Nederlandse leger worden er door de Duitsers drie bussen en een chassis, waar een bus op zou worden gebouwd, 'sicher gestellt', gevorderd dus. Op 30 mei nemen de Duitsers nog eens twee bussen in beslag. Het is dus duidelijk, dat het busvervoer door al deze vorderingen traag op gang komt. De beide gevorderde bussen op 30 mei worden door de chauffeurs Op de Woerd en Veldman naar Assen gereden. Dan blijkt dat de Duitsers de bussen niet, zoals ze hadden gezegd, slechts voor enkele dagen nodig hebben, maar dat beide chauffeurs samen met nog 150 andere collega's naar België moeten vertrekken. Veldman heeft geluk. Zijn bus wil in Assen niet starten. Op de Woerd strandt uiteindelijk in Ekloo in België. Met een Belgische bus moet hij dan verder rijden tot Duinkerken (vervoer Duitse militairen). Veel Duitse militairen salueren als ze Op de Woerd uit de bus zien stappen. Bij de firma Bergman dragen de chauffeurs namelijk een groen uniform met gele knopen en een rijsbroek met laarzen. Het lijkt veel op een militair uniform, vandaar dat de soldaten de chauffeur voor een meerdere

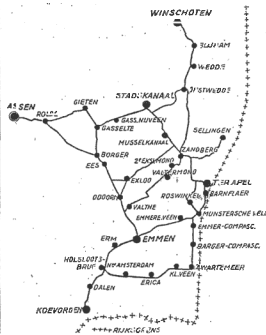
BERGMAN'S Autobusdiensten

Ter Apel Stadskanaal Emmen

Tel. 35

Voorloepig Tel.-173

Tel. 203

Die Z.-O. Groningen en Drenthe wil bezoeken, heeft vanaf Assen 13 x per dag retour-gelegenheid naar Stadskanaal - Musselkanaal - Ter Apel

en verder vele aansluitende lijnen naar andere plaatsen.

Het vervoer in Z.-O. Groningen wordt geregeld door Bergman's Autobusdiensten

Personeelsleden voor een teruggekeerde bus. De bus is groen beschilderd. 'Gesneuveld 1940' staat op de carrosserie geschreven.

De vestiging in Ter Apel aan de Hoofdstraat.

Een gasgenerator op een International. (bus bouwjaar 1929)

Chauffeur T. Koops

In een sneeuwstorm moet de gasgenerator weer opgestookt worden. (links Theo Flapper; rechts Dirk van der Berg.)

Beschlagnahmeschein

Als Kfz - Erfassungsform. der OK - Emmen, Hiermit gestr. 13.

Zum Ankauf für die Deutsche Wehrmacht ist beschlagnahmt worden:

Typ / Pkw / Kfz der Ford Bergman in Ter Apel, Hoesfeldstr. 89

Prov. Kennz. A 43220

PS: 85

Fabrikat Ford

Oto / Diesel / Gen / Propan Gas Gas - schlange fehlt.

Baujahr 1933

Aufbau Kombi

Motor Nr. C 18 R 5270

Nutzlast in to

Fahrgest. Nr. 222

Batterie schlecht

Hubraum 3.600 cm³

Kilom. Stand 1.000

Bereifung: OK - mittel - schlicht

Zeitwert nach Angabe des Kfz-Halters 600,- Hfl.

Abstellplatz nach Beschlagnahme Eisenbahn in Emmen

Zahlung des Kaufpreises erfolgt durch Dienststelle der Eisenbahn (Eisenbahn)

Bevollmächtigter des Kraftfahrwesens, Aussenstelle Niederlande, Zutphen, Holländische Tuin, über die zuständigen Provinzkommissare.

Für den Befehlshaber Ost-Niederlande
Der Oberbefehlshaber
I.A.

Hauptmann v. Osterkommandant.

In beslag genommen....

was nog te heet. Daarna laadde ik ook de overige balen op de bus en vertrok. Onderweg kwam ik een fietser tegen, die een hand opstak. Ik dacht, dat hij mij groette, dus ik stak ook de hand op. Enige tijd daarna kwam ik weer een groepje fietsers tegen, die eveneens de hand in de lucht stak. Ik dacht hier klopt iets niet. Ik keek in de spiegel en zag niks anders dan rook. Ik ben gestopt en op de bus geklommen. Ik zag vuur in een van de balen en toen ik die eraf gooide, ontstond er nog meer vuur. Met behulp van de omstanders hebben we toen het vuur kunnen doven. Met slechts tien balen turfcookes arriveerde ik weer in Ter Apel...." Het probleem

van de brandstofschaarste is dan wel ten dele opgelost, de schaarste aan onderdelen en vooral aan banden wordt steeds groter. Door de Duitsers worden veel onderdelen gevorderd. Nieuwe onderdelen zijn moeilijk te krijgen. Eigenlijk biedt alleen de zwarte markt nog wel eens uitkomst. Voor buitenbanden moet dan wel een prijs van ongeveer f 500,- betaald worden (Een chauffeur verdiende in die tijd per week f 20,-). Met veel kunst en vliegwerk probeert men de zaak bij Bergman draaiende te houden. Dat is ook noodzakelijk, want bijna iedereen is voor het vervoer op de bus aangewezen. Personenauto's rijden er bijna niet meer en door het gebrek aan fietsbanden kan men dit middel van vervoer ook niet gebruiken. De bussen zijn dan ook steeds afgeladen vol. Vaak kunnen lang niet alle mensen die bij de haltes staan mee en moeten noodgedwongen blijven staan. Twerkgestelde arbeiders moeten naar Nieuwe Schans worden vervoerd (vandaar ging het dan verder met de trein Duitsland in) en de schoolkinderen moeten van Emmen naar Coevorden v.v. vervoerd worden. Het rijden volgens een dienstregeling is ook bijna onbegonnen werk geworden. Door de steeds veranderende treincinloop van Assen naar Stadskanaal moeten de dienstregelingen van de bussen steeds weer aangepast worden. Voor de passagiers wordt het er allemaal niet overzichtelijker op. Met ingang van 1943 wordt er bovendien op zon- en feestdagen niet meer gereden. Door de verduisteringsmaatregelen wordt het er voor de chauffeurs niet gemakkelijker op om de bus heelhuids weer thuis te krijgen. Groot licht voeren is streng verboden. De chauffeur beschikt over niet meer dan twee spleetjes licht. Straatverlichting is er ook niet, zodat de bestuurder de

Der Befehlshaber
Der Oberbefehlshaber
Der Oberbefehlshaber
Der Oberbefehlshaber

Emmen, den 21.12.44.

In die
Folgezage
in
Ter Apel

Sie werden hievort aufgefordert, die zu den beiden bei Ihnen beschlagnahmten Ford-Pkw gehörigen Reifen, innerhalb 3 Tagen herbeizuschaffen. Wenn Sie der zu dem kleinen Ford gehörenden Verteiler-Finger abstellen. Soll von Sie innerhalb 3 Tagen die Reifen nicht herbeizuschaffen haben, oder den Reifen nicht herbeizuschaffen haben, haben Sie mit strenger Bestrafung zu rechnen.

Becken Oberbefehlshaber.

Er moeten steeds vaker onderdelen aan de Duitsers geleverd worden.

Bergman's garage en autobusbedrijf

Centraal verwarmde garage
Hoogst modern ingerichte werkplaatsen
Geschoold personeel

TER-APEL, Februur 194 5

Monteurswerk
Smeden
Lasschen
Uitsleuten
Spullen

Rekening voor Duitsa Weermacht
Verpflegungsm
Hotel "Dorschmies"

A-4743

Februur	Komplete Gortin Generator op de Ford		
	V B auto gebouwd:		
	Arbeitslohn:		
22 Jan.	Meister 4 St. à / 1.50	f	6.00
	Monteur 8 " " / 1.00	"	8.00
23 Jan.	Meister 3 " " / 1.50	"	4.50
	Schweisser 4 St. à / 2.00	"	8.00
	Meister 3 " " / 1.50	"	4.50
	Monteur 6 " " / 1.00	"	6.00
25 Jan.	Schweisser 5 " " / 2.00	"	10.00
	Monteur 8 " " / 1.00	"	8.00
26 Jan.	Meister 5 " " / 1.50	"	7.50
	Monteur 8 " " / 1.00	"	8.00
	Gefahrenes Material:		
	1 Fortin Torfcookes Generator	"	1260.00
	"Inkoleieren zum Aufbau	"	4.65
			1335.15
	Auftrag von Oberzehlmeister		
	Führholte		

Rekening voor de Duitse weermacht

mensen die bij een halte staan, soms niet eens opmerkt. Een en ander wordt nog verergerd door de ook midden in de winter geldende Europese zomertijd, waardoor het 's morgens laat licht (9.50 uur) en 's avonds weer vroeg donker (17.30 uur) is. Door de materiaalschaarste kan Bergman, ondanks het enorme vervoersaanbod niet al het personeel aan het werk houden. Aan het einde van de oorlog is het personeelsbestand van ruim 50 werknemers dan ook meer dan gehalveerd. In september worden veel diensten stop gezet. Ook de spoorwegen worden dan stilgelegd...

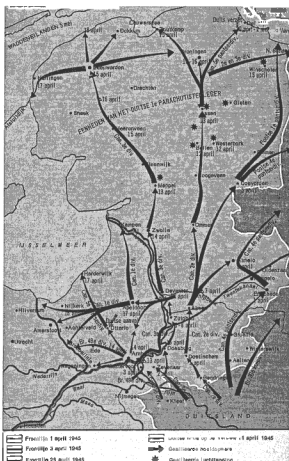
Ter Apel bevrijd

"Hoe moeilijk de dag ook, hoe zwaar ook de scheiding, We zijn weer een dag dichterbij de bevrijding..."

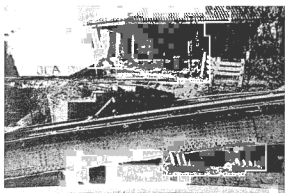
(Met deze dichtregels besloot A. den Doolaard altijd zijn radiopraatje voor Radio Brandaris en later voor Radio Oranje)

In maart 1945 wordt duidelijk, dat Duitsland de oorlog zal verliezen en dat het niet lang meer zal duren, dat Ter Apel bevrijd zal zijn. Ook de Duitse militairen weten, dat de geallieerden de strijd zullen winnen. Toch worden er in het grensdroor door de Duitsers maatregelen getroffen. Men is niet van plan om zich zonder slag of stoot over te geven. De manlijke bevolking wordt aan het werk gezet en moet schuttersputjes langs de wegen aanleggen. De bruggen worden weer voorzien van springstoffen, evenals in mei 1940. Toen was het om de Duitsers tegen te houden, nu doen de Duitse militairen hetzelfde om de Polen in hun opmars te stuiten. Mensen die nog een radio hebben, luisteren geregeld naar Radio Oranje en horen dat veel plaatsen in Nederland reeds zijn bevrijd. Het kan niet lang meer duren. Ook de Duitsers in Ter Apel worden nerveus. Zo komt er eind maart ploelising bericht, dat heel Ter Apel ontruimd moet worden. Mevrouw Bonkes-Heslinga is destijds telefoniste op het postkantoor (hoek Hoofdsiraat-Viaductstraat) en vertelt het volgende: "Op een zondagavond kwam er een gesprek door uit Groningen bestemd voor de Oriskommand Geimer. Daar de mogelijkheid bestond mee te luisteren, heb ik daar gebruik van gemaakt. Er werd medegedeeld, dat de huizen bij de bruggen in Ter Apel ontruimd moesten worden in verband met het laten springen van de bruggen als de vijand zou naderen. Dit bericht is blijkbaar door Geimer niet goed verstaan of hij was weer dronken en

liet dan ook diezelfde avond nog geheel Ter Apel ontruimen...". Huis aan huis wordt de boodschap door de politie en de Landwacht doorgegeven en na enige tijd verlaten de mensen beladen met dekens en etenswaren hun huizen. Velen hebben die nacht doorgebracht in De Maten en in de bossen bij de vlocivelden van de aardappelmeelfabriek. Ook slaapt een groot aantal in een schuur bij de boerderijen van Van der Zwaag aan de Steenweg. De hele nacht blijft het rustig en de volgende dag gaat men weer terug naar hun huizen. Niemand vraagt zich daarna af, wat de reden van deze overhaaste vlucht is geweest. De eerste dagen van april zijn erg spannend. Her en der vorderen de Duitsers nog fietsen. Waarschijnlijk om hun vlucht veilig te stellen. Wederom krijgt een groep mannen opdracht om schuttersputjes te gaan graven. Ook wordt een groepje mannen door een paar Duitsers opgepikt en meegenomen naar de spoorbrug over het Ruiten A-kanaal. Er moeten loopgraven aangelegd worden.

De geallieerde legers rukken Noord-Nederland binnen.

De eerste Poolse pantserdivisie staat onder leiding van generaal Stanislaw Maczek.

diens weigert, functioneert een tweede wel en met een daverende klap wordt de brug vernield. Veel ruiten van huizen in de omgeving sneuvelen. De beamtenden van het postkantoor krijgen vervolgens opdracht van Geimer om weer aan het werk te gaan. Ze zijn daar dan ook verder de gehele avond gebleven.

In de laatste oorlogsdagen wordt Oost-Groningen nog door twee Duitse eenheden bezet. Vanaf Vlagtwedde tot de Duitse grens is een groep 'Fallschirmjäger' gelegerd, terwijl er zich tussen Groningen en Ter Apel een marine-bataljon bevindt. Dit is het 'Marine Festungs Bataillon 359', dat destijds was samengesteld in Cuxhafen. Van het sterke, trotse Duitse leger is niet veel meer over. De soldaten zijn niet erg gemotiveerd meer en weten, dat ze met een grote overmacht te maken krijgen. Bij de bevrijding van Oost-Groningen speelt de eerste Poolse pantserdivisie een belangrijke rol. Deze divisie is op 25 maart 1942 in Schotland opgericht. Tot commandant is benoemd generaal Stanislaw Maczek. De divisie is voor een groot deel samengesteld uit Polen, die op allerlei manieren en langs vele omzwervingen in Engeland terecht zijn gekomen. Eind juli landt de pantserdivisie in Normandië. Via België komt deze divisie, bestaande uit zo'n 20.000 manschappen, dan naar ons land en bevrijdt op 29 oktober 1944 de stad Breda. Vandaar trekt men noord-

waarts. Op 9 april 1945 is Coevorden als eerste Drentse plaats verlost van de Duitse overheersing. Zoals reeds vermeld arriveren de Polen een dag later op 10 april in Emmen. De heer Spa, directeur van het postkantoor te Ter Apel, heeft diezelfde avond reeds telefonisch contact met de bevrijders.

Het onderdeel, dat als eerste Emmen bereikt, is het verkeningsregiment van de eerste Poolse pantserdivisie. Het is het tiende regiment Bereden Jagers, '10 Putk Strzelcow Konnych' (10 PSK) Sinds 25 augustus 1944 staat dit regiment onder leiding van majoor Jerzy Wasilewski. Het derde tankeskadron van dit regiment krijgt 's avonds de opdracht om de hoofdweg van Emmen naar Ter Apel te verkennen en eventueel te 'zuiveren' van de aanwezige Duitsers. Het eskadron onder leiding van ritmeester Jan Rozwadowski vertrekt de volgende dag om 6.30 uur uit Emmen in de richting van Ter Apel. Onderweg bieden de Duitsers veel verzet en de commandant besluit om de hoofdweg te verlaten en via binnenweggetjes verder op te 'stomen' richting Ter Apel. Een drietal tanks splitst zich in Nieuw Weerdinge van de groep af en gaat door het veld in de richting van Roswinkel en de Duitse grens. De rest van het eskadron trekt verder in de richting

Opmarsroute van het Poolse tankregiment 10 Putk Strzelcow Konnych (10 PSK), 1944-1945.

3-ci Śwadron w początkowej fazie nienapotyka zpla, ale ma duże trudności terenowe. Przeważnie wszystkie mosty na trasie są zniszczone. Trzeba szukać objazdów drogami polnymi. Śwadron przemiesza czasami mosty o nośności zaledwie kilku-ton. Mimo to dochodzi około godziny 1300 do rejonu Ter Apel, gdzie natrafiają stocznię z nieprzyjacielem. Wejście do samej miejscowości jest niemożliwe. Brak odpowiedniego mostu. Wobec tego ogranicza się jedynie do walki ogniowej.

Obydwa Śwadrony po wykonaniu zadania o zmroku dołączają do szwadronu Pułku w Weerdinge.

Gedeelte uit het 'logboek' van het tiende regiment Bereden Jagers. (10 Puik Strzelkow Konnych)

Vervolgens rijden de tanks de Kloosterveenweg op in de richting van Musselkanaal en gaan daarna weer terug.

De over de weg gelegde bommen, die als versperring moeten dienen, vormen voor de tanks geen enkel probleem. (Kloosterveenweg)

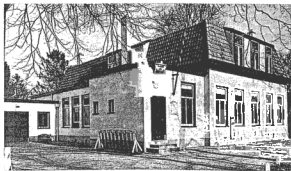

De tanks vervolgen hun weg richting Musselkanaal.

richting

van Ter Apel en heeft een korte pauze bij café 'De Drie Gemeenten' (nu discotheek 'Bermuda'). Vlak voor Ter Apel geeft ritmeester Rozwadowski de leiding van de voorste tanks over aan eerste luitenant Jan Wojciech Sowa. 's Middags om 13.00 uur arriveert dit groepje bij de opgeblazen brug voor het postkantoor. De Polen in hun Cromwelltanks kunnen dan niet verder. De groep trekt nog een gedeelte over de Kloosterveenweg, die door omgehakte bomen is versperd, (geen enkele belemmering voor de tanks overigens) in de richting van Musselkanaal, maar keert dan weer terug. De groep behoort immers tot de verkenner en hoeft voorlopig eigenlijk alleen maar verslag uit te brengen. Voordat dit eskadron terugkeert naar Nieuw Weerdinge, wordt er nog even flink geschoten. De heer Spa: "De tanks gingen richting Ter Apelkanaal. Wij gingen terug naar kantoor, doch nauwelijks daar aangekomen, zag ik Duitsers met mitrailleurs en pantseruisten komen aanrukken, die het postkantoor en omgeving gingen bezetten. We vluchten in de kelder en waren daar nauwelijks of de machinegeweren begonnen te ratelen en het zware geschut der tanks dreunde door het gebouw. De spanning steeg, vooral omdat in de kelder veel te horen, doch niets te zien was. Zo nu en dan probeerde ik even poolshoogte te nemen, doch werd door de Duitsers teruggejaagd. Tenslotte werden we uit onze schuilplaatsen verdreven en vluchten door de tuin, over pannen, glas en hout en omvergeschoten vrucht- en sierbomen het veld in. Achteraf hebben we ons afgevraagd hoe we tussen het vuur door er zo goed vanaf waren gekomen. Pas op vrijdag (13 april) kwam ik terug in het kantoor. Binnen was het een grote chaos..."

Niet alleen het personeel van het postkantoor beleefte enige angstige uren, ook de bewoners van de Viaductstraat en de Koningstraat krijgen de schrik te pakken. De Westerstraat en de Kloosterveenweg zijn dan dus bevrijd. De heer Wiegers woont bij zijn ouders aan de Viaductstraat als de Polen Ter Apel naderen. "De Poolse tanks stelden zich zo op, dat het geschut op de Viaductstraat en de Koningstraat was gericht. Plotseling verschenen er enkele Duitsers met pantseruisten, die naar de brug renden. Er werd opeens met mitrailleurs geschoten en wij maakten, dat we wegwamen. We vluchten naar een schuur achter het café, waarin mijn vader van rollen karton (2 meter lang en 1 meter dik) een schuilplaats had laten maken. We zaten daar met een grote groep mensen in, waaronder ook de familie Meijer (slager aan de Viaductstraat). Toen het zware geschut begon, riep

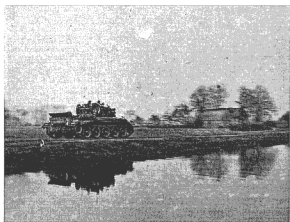
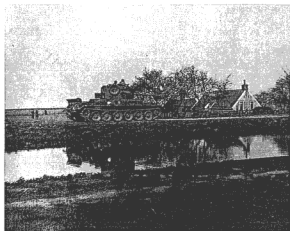

Het (voormalig) postkantoor op de hoek Hoofdstraat/Viaductstraat. Directeur van het kantoor was toen de heer Spa.

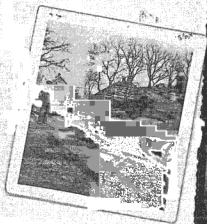

121

Een paar bevrijders. rechts: H.Kaczmarczyk. De Polen rukken op in Barnflair en B.B.-dorp.

Duitse militairen voor ons huis en vroegen ons een schop te leen, om daarmee een kuil te graven, waar ze zich in konden verschansen met hun pantservuist. Ik heb hun aan het gevraagde geholpen en zij gaven ons het bevel om de bossen in te gaan, daar het tot gevechtshandelingen zou kunnen komen. Ze zijn toen 't Schot ingegaan en verborgen ons in een droge sloot achter de dennen nabij de oude spoorlijn. Het weer was prachtig die dag, volop zon, en we lagen dan ook heerlijk te genieten van de warmte. Tegen de middag hoorden we zware motoren die afkomstig waren van de tanks. Doordat we zo'n vijf honderd meter van de weg waren verwijderd, konden we de tanks niet zien. Wel werd er steeds met geweren en mitrailleurs geschoten en duidelijk hoorden we de kogels fluiten. Op een zeker moment stonden er ongeveer tien Duitse soldaten voor ons, die terugtrokken van de school van meester Potze in de richting van de Leidijk/Hanetangerweg. Zij beweerden, dat wij op hen hadden geschoten en er ontstond enige paniek toen ze hun geweren op ons richtten. Mevr. Wachter, die ook met haar familie in de sloot lag, riep toen op angstige toon: "Wir haben nicht geschossen, wir sind nur Frauen und Kinder". Daarop vertrokken de Duitsers. De tanks kwamen steeds dichterbij en opeens hoorden we twee enorme dreunen. Het bleek dat de huizen van Pötter en Potze een voltreffer hadden gekregen en zwaar waren beschadigd. Na verloop van tijd werd het stil en we besloten onze schuilplaats te verlaten en een kijkje te gaan nemen bij onze woningen. Zou ons huis beschadigd zijn, zou er zijn gestolen? Gelukkig bleek dat niet het geval te zijn. Wel zagen we drie tanks staan op de Verlengde Oosterkade en er stonden ook reeds enige burgers omheen, die sigaretten rookten, o.a. Joelle Kropfeld. Deze eerste aanblik met de bevrijders vergeet je nooit. Eindelijk vrij! Te mooi om waar te zijn! We dachten eerst, dat we met de 'Tommies' te maken hadden, maar we zagen al gauw dat dat niet het geval was, maar dat het Polen waren en dat hadden we nooit verwacht. Ik vertelde aan een Poolse militair, dat wij altijd gedacht hadden, dat we door de Engelsen zouden worden bevrijd, waarop hij antwoordde, dat die pas kwamen als alles veilig was en er geen gevaar meer was van de Duitsers. De Polen spraken ook liever geen Engels, dus moesten we Duits praten. De tanks op de Verlengde Oosterkade vertrokken weer in zuidelijke richting, doch later in de avond kwamen ze met versterking terug en het bleef onrustig die nacht. Het gezin van meester Potze heeft die nacht bij ons geslapen, daar hun slaapkamers totaal waren vernield. Voor mij was het wel een zeer bijzondere dag, die elfde april, ik was namelijk ook nog jarig. Een mooier verjaardagscadeau was niet denkbaar!"

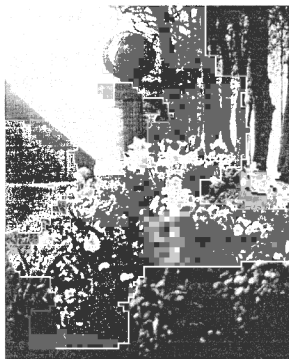
Een van de Poolse militairen die tot de bemanning van een van deze tanks behoort, is soldaat H.Kaczmarczyk. Hij keert na de oorlog niet naar Polen terug, huwt een Nederlandse vrouw en blijft in Ter Apel wonen. Kaczmarczyk: "Op woensdag 11 april kwamen wij met onze tanks aan in het B.B.-dorp. Veel weerstand werd er niet geboden. Ik heb met de tank enige tijd gestaan bij de sluis aan de Verlengde Oosterkade, waar ik een schot loste op de woning behorende bij de school aan de Schotslaan (prot.chr.lagere school en woning meester Potze) en op het café van Hermann Pötter. (hoek Oosterstraat/Schotslaan) In de school zaten veel militairen en in het café woonde een Duitser. Beide panden werden zwaar beschadigd. De nacht van 11 op 12 april heb ik geslapen bij de familie Klein (kruidenier) te Barnflair.

Daarna ben ik nog wel eens de grens overgestoken en haalde bij de boeren in Rütenbrock dan een paar kippen of soms een varken. Betalen deed ik natuurlijk niet. Later ben ik met mijn onderdeel opgerukt naar Bourtange. Bij Over den Dijk werd ik onder vuur genomen door Duitsers gewapend met pantservuisten. Ze schoten de tank in brand. Hoewel ik gewond was, kon ik toch de tank samen met de andere jongens bijtijds verlaten en werd met spoed opgenomen in het ziekenhuis te Emmen. Na een verblijf van enige dagen aldaar mocht ik weer terug naar mijn onderdeel en kwam uiteindelijk aan in Wilhelmshafen, waar ik de Duitse capitulatie meemaakte".

Op 11 april 1945 om 16.45 uur heeft het Bataljon Jagers van Podhalen (Batalion Strzelcow Podhalanskich) geheel Emmen in handen. Dit is een infanterie-bataljon onder leiding van luitenant-kolonel Karol Complak. Tweede luitenant Leon Stojowski krijgt opdracht om met een peloton infanterie, een sectie genietroepen en een groep carriers (lichtgepantserde verkenningervoertuigen op rupsbanden) verkenningen uit te voeren 'in en door Ter Apel'. In de avonduren is de kern van Ter Apel bevrijd. 's Nachts arriveert dan ook nog de tweede compagnie van het B.S.P., gevolgd door de vierde. Deze laatste compagnie trekt door Ter Apel en gaat via Ter Wisch in noordelijke richting. De terugtocht van de Duitsers is nu verhinderd. Ter Apel wordt als het ware omsingeld. Bij Ter Wisch komt soldaat Jan Kaczor om het leven. Het verhaal gaat, dat hij door 'eigen vuur' is getroffen. Achter een boerderij staat een mitrailleur opgesteld. De Polen schieten namelijk op de vluchtende Duitsers in de omgeving van Laufermarke. Kaczor is voor die mitrailleur langs gelopen en wordt dodelijk getroffen. Op officiële stukken staat als doodsoorzaak vermeld: 'Killed in Action'. Z'n kammeraden begraven hem voorlopig in de tuin naast een schuurtje. Het graf van de omgekomen militair wordt door de omwonenden bedekt met bloemen. Enige dagen later wordt Jan Kaczor begraven op de algemene begraafplaats te Ter Apel. Jaren later zijn de stoffelijke resten overgebracht naar de Poolse begraafplaats in Breda.

Die eerste nacht van de bevrijding is het bijzonder onrustig in het dorp. Er wordt zo nu en dan geschoten en voertuigen rijden af en aan. De oorlogsmachine voor de volgende dag wordt in werking gezet. Als de mensen 's morgens vroeg de straat opgaan, staan er allerlei vreemde voertuigen en indrukwekkende tanks met vreemde soldaten die somsDuits spreken. Polen! Ogen schieten te kort om alles te zien en het ontbreekt aan inzicht om het raadselachtige aan en af rijden van de colonnes te begrijpen. Inmiddels is 's morgens om 10.00 uur ook het dorp Sellinger bevrijd. Mevrouw Verwer schrijft in haar dagboekje: "12 april. In de vroege morgen wapperen de vlaggen. Alles is met Oranje getooid. Een geweldig gejoel en gejuich op straat. De bevrijders rijden onophoudelijk heen en weer en worden toegejuicht. 14 april: Overal aan de Hoofdkade en verder in de buurt inkwartiering van Polen. 't Heet voor 2 à 3 dagen, maar 't zal wel langer duren en als deze weg zijn, dan komen er weer anderen. Ik heb er twee beneden en op zolder zijn vijf slaapplekken. Of er heus steeds vijf mensen slapen, weet ik niet, ik laat ze maar hun gang gaan. Ik moet me behelpen met de keuken en de slaapkamer, ik heb de serre erbij genomen. De mannen zijn niet lastig".

Veel inwoners van Ter Apel melden, dat er ook Canadese

DEATH CERTIFICATE

Surname and name :	KACZOR, Jan
Rank :	Corporal
Army number :	6069/36/1
Date of birth :	28th April 1913
Place of birth :	Moksko
District :	Lodz
Province :	Lodz
Parents details :	Jozef and Maria (RES)
Condition (single / married / widowed) :	Single
Religion :	Polish Catholic
Occupation :	Farmer
Date and place of death :	11th April 1945, Ter Wisch, Holland
Cause of death :	Killed in action
Doctor's surname, name and rank :	
Witnesses of death (surname, name and unit) :	
Last Rites administered?	No
Date and place of burial :	11th April 1945, Ter-Apel, sh. 3108, 1:25.000
Priest officiating at funeral :	GSC S. 4414
File no. :	ws 542759 gr. no. 394

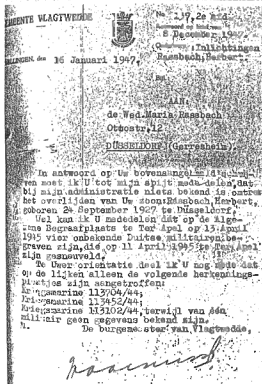
I certify that this is a true and exact copy made from the Register of Deaths,
volume no. 82, entry no. 1448.

London, 27th May 1993

Monsignor Janusz Tworek
Gen. Secretary

Officieel document betreffende de dood van Jan Kaczor.

Op de Sellingerstraat sneuvelen vier Duitse militairen.

De gesneuvde Duitsers worden eerst begraven op de algemene begraafplaats in Ter Apel. Bovenaan het kruis is het nazi-symbool te herkennen.

Tank

elthans e.a.) van 10 PSK.

Door een Poolse militair wordt een Duitse krijgsgevangene opgebracht.

12 april vertrekt men vanuit Emmen naar Oberlangen. De groep bestaat uit ongeveer 25 personen en gaat op weg met een pantserwagen, drie carriers, een jeep, een motor en een buitgemaakte Duitse stafwagen, bestuurd door de Poolse oorlogscorrespondent M. Walentyowicz. De correspondent is getuige van de bevrijding van de Poolse vrouwen en maakt van deze bevrijdingsaktie een uitvoerig verslag. Het verhaal wordt op 5 april 1975 in de zaterdagse bijlage van de Drents-Groningse Pers afgedrukt.

De Officieele Vlagtwedder

Drukkerij Fa. J. NEGEN, TER-APEL — Bureau J. Kruize, Vlagtwedde.

Frontnieuws.

De strijd in Nederland.

De Canadezen hebben Harderwijk bevrijd, vanwaar de Duitsers de laatste dagen over zee naar 't Westen terugtrokken.

Patrouilles hebben het IJsselmeer bereikt bij Kuiree ten N.W. van Zwolle. Ook Kampen wordt bevrijd.

De Engelsen drongen door tot aan de buitenrand van Amersfoort.

Naar het schijnt ontruimen de Duitsers de Bommerwaard. Gemeld wordt dat de Engelsen 20 K.M. van Amsterdam staan.

Westfront.

In N.-Duitsland werd Lünenburg genomen. De autoweg tussen Hamburg en Bremen werd 8 km. tot Z. van Harburg doorsneden.

De Amerikanen hebben Leipzig genomen. Verder hebben zij Neurenberg voor de helft bezet.

Montgomery heeft de Elbe op verschillende plaatsen bereikt.

Oostfront.

De Russen hebben hun stilzwijgen verbroken en melden dat zij hun bruggehoofd over de Oder bij Kustrin hebben uitgebreid.

De Duitsers gaan in hun berichtgeving verder en zeggen dat de Russen door de stellingen, die de Z.O. toegangswegen tot Berlijn beheersen zijn heengebroken en dat de Russen de bovenloop van de Spree zijn overgetrokken.

Ten N.O. van Siremburg is volgens een Duitse militaire spreker door de Russen een bres in de verdediging geslagen.

Andere Russische troepen, die waarschijnlijk contact willen maken met Montgomery ten W. van de Elbe, zijn uit hun bruggehoofd ten Z. van Stettin gebroken en dreigen Berlijn van het N. te overvleugelen.

Er zouden volgens de Duitsers bijna 300.000 man bij de geconcentreerde aanval op Berlijn betrokken zijn.

Front in Italië.

De troepen van Alexander rukken steeds meer op. Gemeld wordt dat Bologna onder het vuur der geallieerde artillerie ligt.

Luchtfront.

Mosquito's bombardeerden volgens traditie Berlijn. Spoorwegcentra en wegknooppunten in Tsjecho-Slowakije en

Mededelingen B.S.

Bekendmaking!

De LEIDERS van de diverse afdelingen en bureaus van de B.S. en de afdelingen in Ter-Apel zijn dagelijks voor het publiek te spreken van 10.30 tot 12.30. Deze afdelingen zijn: Bureau van den P.C. de heren ROORDA, SCHADENBERG en BUIRMA.

Afdeling magazijn en oorlogsbout (leider de heer TROMPETTER).

Afdeling vluchtelingen (leider de heer HEMERS).

Afd. Politieke Recherche (leider de heer POPKEN).

Afd. Verkeer en Transport (leider de heer VAN DER WERFF).

Afd. Voedselvoorziening en Landbouw (leider de heer SEGGRS).

Afd. Oorlogsschade (leider Mevr. TEN BRUGGENCATE).

De bevolking wordt er op gewezen, dat er een strenge controle plaats heeft op het onrechtmatig gebruiken en diefstal van elektrische stroom. Het stroomnet van meters is voortaan ontleenbaar en zal streng worden gecontroleerd.

Oproep.

De commandant B.S. afd. Ter-Apel doet een beroep op de jonge mannen van Ter-Apel, speciaal oud-militairen, om zich voor verschillende diensten beschikbaar te stellen. De soldij-regeling zal anders worden vastgesteld.

Oorlogsschade.

Zij, die tengevolge van de bezetting of van oorlogshandelingen goederen zijn kwijtgeraakt of schade aan huis en inventaris hebben geleden, kunnen daarvan opgave doen aan het Boschhuis kamer 2, elke dag van 9 tot 10 uur.

De P.C. der B.S. Ter-Apel.

Bekendmakingen van de Commandanten B. S. uit de omliggende plaatsen kunnen ook in deze rubriek worden opgenomen. 3 x per week verschijnt er een Bulletin, n.l. Dinsdags, Dondersdags en Zaterdags.

Vluchtelingen uit Duitsland.

Ieder, die uit Duitsland vlucht en in onze plaats over de grens komt, moet zich dadelijk melden in 't Boschhuis, Ter-Apel. Te Em.-Compescium in de R.K. Huishoudschool en te Klazienaveen in het R.K.

weer aan normaal voedsel te wennen.

't Meest tragisch was misschien wel 't vinden van negen honderd kinderen in dit kamp. De jongste dezer stakkers was twee jaar oud. 't Waren kinderen van gevangenen en velen waren al verzen.

't Zal ten allen tijde de gevangenen tot grote eer strekken dat zij in al hun ellende deze kleinen nog zo goed mogelijk verzorgd hebben.

Niettegenstaande deze, zorgen zullen de kinderen er uit als kleine grijsaards met holle ogen en ingevallen wangen.

De Amerikanen hebben dadelijk van de omliggende boerderijen alle beschikbare verse melk gevoerd voor deze stakkerkies.

Daarna worden zij gereinigd en behoorlijk van kleren voorzien.

Dit is weer een zeer hooftzaaklijke het is dat het naz-systeem met wroet en tak wordt uitgeroeid.

Oorlogssied in de oude vesting Bourlange.

Vorige week Donderdag — nadat men reeds enige dagen in hoogspanning had geleed — ging 's middags de roep door het dorp: de Tommies komen! Later bleken de Polen onze bevrijders te zijn!

Het geknetter van mitrailleurs en het „geblaf“ van de pantseren werd op korte afstand vernomen.

Velen verlieten hun woningen, zochten een goed heenkomen in schuilkelders en kelders, sommigen zelfs in het open veld.

Wel niemand zal vermoed hebben dat in de toen volgende 48 uren het oorlogsgeweld zo hevig over ons rustig dorpje zou losbarsten. Het feist is er gestreden aan de grens en in de Pallert, maar ook de kom van het dorp bleef niet ongeschonden.

Bange uren braken aan! Vele huizen moesten op bevel van de Duitse militairen ontruimd worden en al deze mensen kwamen precies in de vuurlinie terecht. Reeds op de eerste dag ontstonden er verschillende branden en enkele tienduizend huizen werden geheel of ten dele leeg geplunderd.

Ook de Ned. Herv. Kerk en het Gebouw voor Chr. Belangen werden door voltmilitairen zwaar beschadigd. Gelukkig ontstonden hier echter geen branden.

Maar Vrijdags ontbrandde de strijd pas in zijn volle omvang. Ontaagelaten danderde het zware pantsergeschut, waarbij huis na huis opbrandde. In totaal gingen

Sint-Nicolaas bezoekt de seboter. in Ter-Apel.

Woensdag 5 December was een
bijzondere dag voor de Ter-Apelen
jeugd.

Iedere 5 December, ook in de
bezettingstijden, klopte ieder kin-
derhart van verwachting, want alle
tellingen en moeilijkheden ten spij-
telief de jeugd optimistisch ge-
steld, ten opzichte van de vin-
dingrijkheid van St-Nicolaas.

Nu was 't eerste 5de December
sinds we bevrijd waren en de
verwachtingen waren dus dubbel
hoog gespannen. De Engelse
militairen hebben nu de aardige
redachte gehad om Sint-Nicolaas
uit te nodigen om alle scholen van
Ter-Apel een bezoek te brengen.

Daartoe hadden zij zich in ver-
binding gesteld met het bestuur
der plaatselijke Oranjevereniging
en deze was natuurlijk direct tot
medewerking bereid.

Zo is dan vandaag Ter-Apel een
gastuige van geweest hoe de goed-
Sint de gehele dag van school
tot school ging om alle leerlingen
zijn goede gaven te schenken.

't Is voor de heilige man geen
onverdeeld genoegen geweest om
hele dag regende en sneeuwde
het. Sint-Nicolaas behield echter
zijn onverwoestbaar goede humeur
en hield in iedere school 'in
't Spaans' een toespraakje tot de
kinderen dat door een der Pieten
in 't Nederlands werd vertaald.

Onderwijs deelden de andere
Zvarte Pieten ijerig pepnoten
rond. Ten slotte zongen de kin-
deren een paar St-Nicolaasliedjes
door een der Pieten begeleid op
de trekharmonica en na een kort
afscheidswoordje trok het gezels-
schap naar de volgende school.

We willen niet nalaten hier de
dank der kinderen en ook der
ouders te vertolken aan onze Eng-
vrienden en voor hun aardig idee
om St-Nicolaas een bezoek te laten
brengen aan onze scholen en
de goede gaven die
kind achterliet.

Ook WIDINGSDIENST

ten bate van de wederborw var-
de door het oorlogsgeweld getrof-
ten kerkegebouwen der Ned. Herv.
Kerk, op Dinsdag 14 Aug. 1945,
des avonds om 8 uur, in de
KLOOSTERKERK te Ter-Apel.

Voorganger: Ds. W. F. TEN
BRUGGEMKATE.
DI TYES—MOORLAG, Sopraan,
Programma's, tevens heijw van
toegang 1 f 0.25 vanaf a.s. Vrij-
darmiddag verkrijgbaar bij de
heeren D. Brands en Sigarenm.
W. Kuiper en voor zoover voor-
radig 's avonds aan de kerk.
Een toegang beneden 14 jaar.

U doet toch ook mee aan de

Grote optocht

op Koninginnefeest 31 Aug. a.s.
U allen hebt in bezettings-
bevrijdingsstij, wel eens één
anderstereet; meegemaakt welke
geschiedt is voor uitbeelding in de
optocht.

Geeft u spoedig op bij Fa.
SCHOMAKER, Ter-Apel, waar ool
eventuele inlichtingen gaarne wor-
den verstrekt.

Sportterrein Viagtwedde.
Grote voetbalwedstrijd
V. S. V. — Royal Artillery
(onderofficieren)

op ZATERDAG 28 Juli a.s.
Aanvang 7.30 uur. Entree f 0.50
Kinderen tot 16 jaar f 0.25.

S.T.A.-terrein Ter-Apel.
Heden Vrijdagavond 7.30 uur
Artillery I—Artillery
(Licht) (Zwaar)

ZONDAG a.s., 3 uur
S.T.A. I—R.E.M.F.
Entree gewoon.

Bakkers-vacantie-regeling

Gesloten van 30 Juli t.m.
4 Aug.: Moorbreek, Barnflair,
Bakker, Ter-Apel, T. Hidding,
Ter-Apel, J. Siemers, Ter-Apelkan.

Gesloten van 6 Aug. t.m.
11 Aug.: S. Bakker, Barnflair,
J. Lekkien, Oosterstraat, J. Lamfers,
Ter-Apel, J. Westen, Ter-Apel.

Gesloten van 13 Aug. t.m.
18 Aug.: Meems, Barnflair, P.
Lukkien, Ter-Apel, Bos, Ter-Apel,
J. de Boer, Ter-Apel.

De klanten worden verzocht in
de vacantiweek hun brood van
de niet gesloten bakkers te
betrekken.

TER-APEL, 25 Aug. 1945.

Ondergetekende verklaart, dat
hij politieel onderzoek ge-
bleken is, dat R. HILGREN, Mun-
nimmer lid is
Oost 8, nimmer lid is
gewest van de N.S.B. en dat de
lidmaatschapskaart van 1933 dis-
vals moet zijn geweest.

J. ROORDA.

BEINSDORP, 25 Aug. '45.
Ondergetekende verklaart, dat
R. HILGREN, Drogist, Ter-Apel,
Rijksgrans Oost 8, nimmer lid van
de N.S.B. geweest is en hij ton
aanrechten daarvan beschuldigd is,
aangezien de lidmaatschapskaart
geder N.S.B. ten name van hem ge-
vonden, bij nader onderzoek vol-
komen valsch bleek te zijn.

E. REINDERS.

De gronden waarop beweerd
wordt, dat R. HILGREN, Munneke-
moet Oost 8, lid geweest is van de
N.S.B. bleken, na politieel
onderzoek valsch te zijn.

Post Commandant der Mar.
Ter-Apel,
H. J. WITTEVEEN.

Bergman's Autobusdienst

aan hare busse-
DUCTRICES CHAUFFEURS. CON-
EERJONGENS. MONTEURS es
voor conductrices en
meisjes met M.U.L.O.-diploma a
voorkeur.
Sollicitaties te richten uitsluitend
schriftelijk aan het kantoor, Hoofd-
straat 80 te Ter-Apel.

Maandag 29 October 1945
OPENING
van de busdienst Ter-Apel—
Emmen. Compagnie—Emmen.
Dienstregelingen verkrijgbaar
de conductrices en aan het

bracht door Poolse soldaten, door generaal Maczeks tankdivisie, de eerste Poolse pantserdivisie!

De Poolse commandant luitenant Jaga Milewska baande zich een weg door de menigte en wendde zich tot Koszutski. "1726 vrouwen, soldaten van het Poolse leger in Stalag 6C Oberlangen", meldde ze op correcte wijze. "Appel", zei de overste. Onmiddellijk stelden de vrouwen zich in rijen op. "Let op! Ogen links!" "Ik groet u, soldaten". Een kort toespraakje volgde. Daarna werd in doodse stilte de roodwitte vlag gehesen.... Papée nam 20 man gevangen, de bewakers die tot voor kort in het kamp nog heersten over leven en dood. De handen van de Duitse ex-commandant trilden van angst. De overste moest steeds maar weer handtekeningen uitdelen en proberen om de vele vragen te beantwoorden. Het bericht van de bevrijding van het 'Poolse kamp' verspreidde zich als een lopend vuurtje. Een paar uur later wa-

ren alle bijzonderheden bekend en toen kwam ook aan het licht dat er in het kamp geen water, zout en wapens aanwezig waren. De vrouwen vroegen om geweren en pistolen en munitie. Mochten er namelijk nog Duitsers langskomen, dan konden ze zich verdedigen. Deze eerste onvergetelijke dag van de bevrijding zal voor altijd in mijn herinnering blijven...."

Tot zover het relaas van oorlogscorrespondent Walentynowicz. Het spreekt vanzelf, dat later veel van deze vrouwen gehuwd zijn met hun bevrijders. Nog vrij lang na het beëindigen van de oorlog bleven de vrouwen in het kamp. Aan-

Poolse vrouwen in Stalag 6 Oberlangen.

De bevrijde vrouwen marcheren door Ter Apel. (ter hoogte van de Oudeweg

vankelijk werd ook een groot aantal bij burgers in Ter Apel ingekwartierd. Trouwens een brede strook Duits grondgebied langs de grens met Nederland bleef tot 1948 in Poolse handen. De stad Haren/Ems bijvoorbeeld werd een echte Poolse stad, droeg de naam 'Maczków' en telde 4500 inwoners. Veel Polen keerden na de oorlog niet naar hun vaderland terug. De Russen hadden het land namelijk bezet..... Van het kamp Oberlangen (Stalg 6C) is thans niets meer over. Een oude bunker, in gebruik als aardappelschuurtje, en hier en daar wat overwoekerde weggetjes, is alles wat nog rest. Vlak in de buurt is de begraafplaats, waar de overledenen naamloos werden begraven.

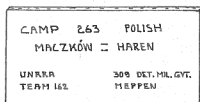

Poolse militairen en enkele vrouwen uit het kamp Oberlangen staan met elkaar te praten aan de Hoofdstraat.

Met de Poolse vrouwen 'op de kiek'.

Een inwoner uit Barnflair: "Na enige dagen werd er een tiental Poolse militairen bij ons ingekwartierd. Ze sliepen beneden in de slaapkamer, maar hadden ook de beide woonkamers voor slaapgelegenheid ingericht. Op een zeker moment komt er een Pools officier bij me met de vraag of mijn moeder een grote pan met soep wilde maken, daar er die middag acht Poolse vrouwen zouden komen eten, die uit het kamp waren bevrijd. Ik vertelde het verhaal aan mijn moeder. Ze wilde het wel doen, graag zelfs, maar bezat niet de ingrediënten voor een lekkere soep. Er was geen vlees, soepgroente, vermicelli enz. "Geen bezwaar", zei de officier, "daar zal voor worden gezorgd". Na enige tijd kwam hij terug met twee nog levende kippen, die hij uit Rütenbrock had gehaald, en verder alle spullen benodigd voor het maken van soep. Ik heb toen de kippen geslacht en mijn moeder zorgde voor de rest. 's Middags kwamen enkele tanks uit Duitsland richting Ter Apel. Op die tanks zaten niet alleen Polen, doch ook Duitsers (bewakers van het kamp) en achter de tanks marcheerden tientallen Poolse vrouwen. Een aantal kwam toen bij ons eten. Mijn moeder had keurig de tafel gedekt en had haar complete servies op tafel gezet, een en ander versierd met oranje strikjes. Het was een feestelijke ontmoeting. Later hebben we nog eens Polen ingekwartierd gehad. Ze kwamen dan 's nachts slapen en na het ontbijt gingen ze weer weg met achterlating van alle etenswaren. Op de tafel stond dan echt wittebrood, boter, jam en veel vleeswaren. We keken onze ogen uit. Zoveel lekkers hadden we in jaren niet gezien. Ook stonden er blikjes met

PHOTOGRAPH NO. 20771
WALENTINOWICZ
SIR. INST. LONDON

BRIDGE:
HAREN - RUTENBROCK

Op 14 april wordt Haren/Ems door de Polen ingenomen. Tot 1948 blijft Haren een Poolse stad. Men noemt de plaats Maczkow. Bij alle toegangswegen staat een dergelijk bord.

BARNFLAIR

Twee meisjes die een tegenbezoek gingen brengen aan een paar Poolse Militairen, kregen voor dit snoepreisje 3 weken celstraf, toen de straf er op zat werden ze per auto naar de grens gebracht. Een goede les om de grens niet over te gaan, dat geeft zorgen aan de ouders.

Van 14 t/m 19 april is het hoofdkwartier van de Poolse pantserdivisie gevestigd in de woning Hoofdkade 21. De persoon links op de foto is naar alle waarschijnlijkheid generaal Maczek.

Twee Poolse en een Nederlandse officier. v.l.n.r.: luitenant A.Maszkowski, Willem Nobel (Ned. verbindingsofficier ingedeeld bij de Poolse divisie) en ?. De foto is genomen aan de Hoofdkade vlak bij het hoofdkwartier.

Bij de brug naar De Maten werd een noodbrug gelegd. (Bailly-bridge) Op de achtergrond de winkel van Bonkes. De brug is genoemd naar het Schotse dorpje Melrose. (1088= brug code; 41= code van genie regiment; 40= aantal tonnen)

koffie en thee. Dat was te gek! Na enige tijd als we zeker wisten, dat ze weg waren, vielen wij aan en deden ons te goed aan alle lekkernijen".

Het hoofdkwartier van de eerste Poolse pantserdivisie is vanaf 14 april in Ter Apel gevestigd. Generaal Maczek heeft dan met z'n staf z'n intrek genomen in de woning Hoofd-

136

Poolse militairen zijn dol op muziek.

Bevrijdingsoprocht. (midden de heer H. Kropfeld)

Dodenherdenking 1946 en kranslegging bij de graven van de omgekomen Canadese en Poolse militairen. De krans wordt gelegd door Shoela van Velsen. Op de achtergrond staan o.a. de heren Van der Werf, Potze, Kraan en De Boer.

Herdenking

VAN ONZE BEVRIJDING

11 April 1941... De Felenken en zander... De lutsa staan voor de kanten... kanongehulder... granaatvuur... Ter-Apel midden in het oorlogsgeweld...

12 April 1945... De bevrijding... Herinneren zij U nog de glunderende ganschen der Polen, die de Duitsers hielden verdreven? Ziet ge ze nog voor U, ingehaald door de bevrijding?

Veelt ge nog hoe de beklemming van U werd afgenomen en weet ge nog hoe we het ons bijna niet konden voorstellen: gisteren nog die koudwint'ring, die bijna onhoudbaar werd en vandaag vrij vrij doen... denken?

12 April 1946 komen de Polen wederom in Ter-Apel, om met de burgers deze bevrijding te herdenken. Twee dagen willen zij de gasten zijn der burgers, die hun spijten kwader belediging hebben. Zij zelf stellen er veel prijs op, hier weer te zijn en ons Comité hoopt er in te slagen 12 en 13 April is door al: twee waardige gedenkdagen, onder gepaste vreugde door te brengen met onze gasten.

Vrijdag 12 April strijken de Polen met hun wapens en het g't in de belofte Ter-Apel door te trekken — langs schaalbergerweg naar Selingen, waar op het gemeentehuis een thee wordt aangeboden en waarna de Duitsers een plechtige kranslegging zal plaats vinden.

In de vooravond gaat een gedeelte van de Polen door naar Vlagweide als gasten en de rest terug naar de kwartieren in Ter-Apel. ... speciale plechtige avond, aangeboden door de heer Lubbockman.

Zaterdagmiddag voetbalmatch. De club... "Voorwaarts" van het Bosch is begeleid naar het "S.T.A." veld, waar "Voorwaarts" ook voor muziek op... lusting is g't.

De avond van 11 April wordt met de... in het Boschhuis doorgebracht, waar E.O.V. onder de leiding van de heer Blik en de zangvereniging onder leiding van den heer... het programma verzorgen.

In de loop van de Zondag keren de Polen naar hun legerslanden terug. Het Comité wenscht daarom alle inwoners van Ter-Apel, op hun sympathie te bedanken met het streven om 12 en 13 April voor onze bevrijding te maken tot een feestdag, die hun doen zien, dat wij niet vergeten zijn, wat zij voor ons, voor ons land en ook hebben gedaan.

Hoe zij dat kunt doen? Het gemeentebestuur heeft reeds gezegd: dit zijn geen dagen van stilte en feestelijkheid en feestelijk, wij allen weten te loef, dat stichting leidt en strijk hebben gevoeld de bevrijding.

Maar ge zult dankbaar zijn en van die dankbaarheid mag getuigd worden.

Toont Uw belangstelling, komt naar de speciale avond, houdt de... , wohnt de avond in het Bosch huis bij.

Laet zinde met onze gasten, met U... (gasten)

En (overl) Toont Uw medelieven door h... van op 12 en 13 April.

Doe... volgt het voorbeeld onzer... strijk 's avonds de vlag tot de volger de morgen!

Een jaar na de bevrijding...

Plaatselijk Nieuws.

Buurtschapsfeest Ter-Apel.

Als besluit op de prachtig geslaagde Koninginnefeesten, die duizenden mensen naar Ter-Apel lokten werd Zondagavond in hotel Schot (beheerder Lubberman) een buurtschapsfeest gehouden van de bewoners Hoofdstraat en Hoofdkade (2e gedeelte).

Door de heer Kuiper werd het feest geopend, waarna muziek, dans en toncel elkaar wisselden. Direct zat de goede stemming er in, die bleef tot het scheidsuur aanbrak. De heer Kuiper maakte nog bekend, dat in 't vervolg ieder jaar zo'n buurtschapsfeest georganiseerd zou worden, waar alle aanwezigen een mooie avond, dan wel een mooie ochtend.

't Was een mooie avond, dan aan de initiatiefnemers.

TER-APEL, 31 Aug.

Ons dorp stond vandaag in 't teken der feestvreugde.

Al leek het weer niet gunstig, toch zat de stem al vroeg in, toen onze ziektekorpsen een muzikale begonnen.

Overal zag men al blijde kindergezichten; de dag immers, ouder beginnen met kinderfeesten.

Ruim half negen stonden ruim elf honderd kinderen bij 't hotel "Boschhuys" opgesteld om samen de vaderlandse liederen te zingen onder leiding van den heer J. L. Boerma. Daarna trok de stoet naar het S.T.A.-terrein, waar de kinderspelen werden gehouden.

Ruim 12 uur waren allen naar huis gekomen en trokken maken voor de om zich klaar te maken voor de verdere festiviteiten.

's Middags trok de grote optocht veel bekijks. De verschillende tuurten hadden werkelijk hun beste beentje voorgezet en we kregen verschillende mooie wagens en aardige groepen te zien.

't Spijt ons dat plaatsgebrek ons belet hier wat uitvoeriger te zijn. Dit geldt ook voor de revue "Nederland Vrij", die 's avonds in de zaal "Schot", werd opgevoerd.

De opvoering werd een groot succes. De opvoering werd een groot succes. De opvoering werd een groot succes.

De gehele avond was het in dorp zeer druk. De fraaie versieringen, de telijke verlichting maakten dan een avondwandeling tot een plezier. Hier droeg ook de gonder van Ter-Apel West het hart te bij. We kunnen op deze dag met genoeg terug zien en constateren met vreugde dat met een drachtige samenwerking heel wat bereikt.

Groot Volksfeest te Barntflair

op het Arbeidsterrein Leidijk, op Zaterdag 27 en Zondag 28 Juli

ZATERDAG 27 Juli:

Kuissengevecht, vrije deelname. 1e prijs f 10.—, 2e prijs f 5.—, 3e prijs f 2.50.

Wedstrijd voor Dames met hindernissen. 1e prijs f 10.—, 2e prijs f 5.—, 3e prijs f 2.50. Inleggeld 75 ct. Aangifte tot 2 uur in de feesttent.

ZONDAGMIDDAG:

Paardrijden met hindernissen. 1e prijs f 20.—, 2e prijs f 10.—, 3e prijs f 5.—. Inleggeld f 1.—.

Touwtrekken voor mannen. 1e prijs f 15.—, 2e prijs f 10.—, 3e prijs f 5.—. Inleggeld f 1.—.

Stoeltjesdans voor Dames. 1e prijs f 10.—, 2e prijs f 7.50, 3e prijs f 5.—. Inleggeld 75 cent.

Entree op het terrein 75 ct. Aangifte in de feesttent tot 1 uur. Feesttent met dansvloer aanwezig. Plicht muziek. Kermisvermakelijkheden aanwezig.

Groot Volksfeest te

op 23 September, des nam. 1 uur, op het terrein van den heer WELBERG, Rutenbrockerweg te Barntflair.

Programma:

Ringsloten te paard. 1e prijs f 20.—, 2e prijs f 15.—, 3e prijs f 10.—.

Paardrijden met hindernissen. 1e prijs f 25.—, 2e prijs f 20.—, 3e prijs f 10.—.

Zaklopen (dame en heer) 1e prijs f 20.—, 2e prijs f 15.—, 3e prijs f 5.—.

Fietsen met hindernissen. 1e prijs f 15.—, 2e prijs f 10.—, 3e prijs f 5.—.

Rijwielrennen aanwezig.

Uitsluitend deelnemers uit Barntflair, Munnekemoer en Beinsdorp. Wel paarden uit andere plaatsen. Deelname vanaf 15 jaar. Aangifte vóór Zaterdagavond 22 Sept 6 uur, bij Café TIEBEN.

Musiek op het terrein aanwezig!

Draaimolen aanwezig.

Entree 50 cent (gepast geld).

Rijwielrennen onder controle.

Het Bestuur.

's Avonds in de feesttent bij Café TIEBEN optreden van een Gezelschap en Humorist. In de zaal gehele avond Dansen!

Aanbevolend, Café TIEBEN.

Geraadpleegde literatuur

- 'Veroordeeld tot Graver' - Graven voor de O.T in Noord Nederland 1940-1945.

Hidde Jan Luining.

- 'Rode Hulp'-De opvang van Duitse vluchtelingen in Groningerland 1933-1940.

Ipsa- geschiedenisgroep Groningen.

- 'Sporen aan de hemel' Kroniek van een luchtoorlog.

Ab A. Jansen.

- 'Wespennest Leeuwarden'. De geschiedenis van de strijd van de Duitse nachtjagers en geallieerde luchtmachten boven Noord Nederland

Ab A. Jansen.

- 'Gevieugeld verleden', documentaire over de boven Nederland neergeschoten RAF-vliegtuigen en hun bemanningen

Ab A. Jansen.

- 'Buigen en Barsten' -De oorlog 1940-1945 in Noord Nederland.

J.A. Bodewes.

- 'Signal', band 1 Duitse propaganda.

- 'Die lange morgen in mei, 10 mei 1940'.

Ir. H. Brand.

- 'Groningen 1940-1945'

Jan A. Niemeyer.

- 'Mobilisatie, Collaboratie en Liberatie' De jaren 1938 - 1948 in Stadskanaal.

Hans Onderwater.

- 'Werken in Duitsland' Verhalen van mensen die te werk werden gesteld in Duitsland vanaf 1936/1937.

Karel Volder.

- 'Geschiedenis der Joodse gemeente te Ter Apel'.

D. Wolf.

- 'Mannen en meisjes van de Arbeidsdienst' - Von Arbeitsmänner und Maiden'.

samengesteld door Oberstarbeitsführer Bethmann.

- 'De Nederlandse Arbeidsdienst in de Tweede Wereldoorlog. De geschiedenis van het kamp 'Dobbendal' te Gasselte.

J. Kroezenga.

- 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog'

dr. L. de Jong.

- 'Verzet in Groningen'.

Jan A. Niemeyer en Ad A. J. Mulder.

- 'Afsluitdijk 1940'.

E. H. Brongers.

- 'De Veensoelden'.

Wolfgang Langhoff.

- 'De bevrijding van Nederland 1944-1945'.

generaal majoor B. Koning.

- 'Fout' Getuigenissen van NSB-ers.

J. Th. M. Houwink ten Cate en N. K. C. A. in 't Veld.